

Handbok för artskyddsförordningen

Del 2 – preparering, handel och förevisning

HANDBOK 2009:3 • UTGÅVA 1 • APRIL 2009

Handbok för artskyddsförordningen

Del 2 - Preparering Handel Förevisning

Naturresursavdelningen

NATURVÅRDSVERKET

Beställningar

Ordertel: 08-505 933 40

Orderfax: 08-505 933 99

E-post: natur@cm.se

Postadress: CM-Gruppen, Box 110 93, 161 11 Bromma

Internet: www.naturvardsverket.se/bokhandeln

Naturvårdsverket

Tel 08-698 10 00, fax 08-698 10 42

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, SE-106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

ISBN 978-91-620-0161-2

ISSN 1650-2361

Handbok 2009:3, utgåva 1

© Naturvårdsverket 2009

Tryck: CM Gruppen AB

Omslag:

Stora bilden: Havsörn (*Haliaeetus albicilla*) Fotograf: Patrik Olofsson

Lilla bilden: Kannranka (*Nepenthes kinabaluensis*) Fotograf: Bent Christensen

Förord

Målet med handboken är att underlätta länsstyrelsernas arbete med fridlysningsärenden och ärenden som rör kommersiell verksamhet, det vill säga preparering, handel och förevisning. Handboken bör ses som ett verktyg för länsstyrelserna att använda sig av i arbetet med artskyddsförordningen. En bra samordning och likriktad tillämpning i handläggningen av artskyddsärenden medför att bland annat verksamhetsutövare och allmänhet får en likvärdig prövning oberoende var i landet de befinner sig.

Tolkningarna av artskyddsförordningens fridlysningsregler och uttryck som ingår i denna handbok (del 1) har sitt ursprung i kommissionen vägledning om artikel 12 i habitatdirektivet. Texterna om fridlysningsregler har till stor del tagits fram av konsulterna Torsten Larsson och Helene Lindahl Vik på uppdrag av Naturvårdsverket.

De grundläggande texterna om preparering, handel och förevisning (del 2) har, på uppdrag av Naturvårdsverket, till stor del tagits fram av Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Till denna text har även Länsstyrelsen i Uppsala län och Länsstyrelsen i Kronobergs län bidragit. Samtliga länsstyrelser gjordes delaktiga i bearbetningen genom ett tredagars arbetsmöte i april 2006. Synpunkterna som kom upp under arbetsmötet bearbetades in i handboken av konsulten Inger Viborg.

Naturvårdsverket har valt att ta fram ett webbverktyg för handboken, det vill säga att handboken för artskyddsförordningen både kommer att finnas på webben och i tryckt version. Det är den webbaserade handboken som kommer att gälla och finns att hitta på följande adress: www.naturvardsverket.se/artskyddsforordningen.

De delar av handboken som handlar om Tullverkets roll i frågor kopplade till artskydd och CITES ges ut i samarbete med Tullverket. De delar av handboken som handlar om djurskydd samt Jordbruksverkets roll i frågor kopplade till djurskydd, artskydd och CITES ges ut i samarbete med Jordbruksverket. De delar av handboken som handlar om Polisens roll i frågor kopplade till artskydd och CITES, ges ut i samarbete med Polismyndigheten.

Stockholm april 2009

Anna Helena Lindahl

t.f. avdelningschef Naturresursavdelningen

Innehåll

FÖRORD	3
SAMMANFATTNING	9
LÄSANVISNING	10
ORDLISTA	11
1 ARTMÅNGFALD ÄR LIVSAVGÖRANDE – SÅ SKYDDAS DEN	13
1.1 Konventioner, direktiv, lagstiftning	13
1.1.1 Riokonventionen	13
1.1.2 CITES	13
1.1.3 Rådets förordning	14
1.1.4 Fågeldirektivet	14
1.1.5 Habitatdirektivet	15
1.1.6 Natura 2000	15
1.1.7 Rödlistade arter	15
1.1.8 Miljömålen	16
1.1.9 Miljöbalken (MB)	16
1.1.10 Artskyddsförordningen (AF)	16
2 ARTSKYDDSFÖRORDNINGEN – GRUNDBULTEN I DJUR- OCH VÄXTSKYDDET	17
2.1 Artskyddsförordningen och EU	17
2.2 Miljöbalken, artskyddsförordningen och anslutande tillämpningsföreskrifter	17
2.3 Artskyddsförordningen - tillämpning	18
1 §: Bemyndiganden	18
2-3 §§: Definitioner med mera	18
4-9 §§: Fridlysning av vilda djur och växter	18
10-15 §§: Undantag och dispenser från fridlysningsbestämmelserna	19
16-22 §§: Import, export och reexport	19
23-27 §§: Förvaring, handel och transport av levande djur och växter	21
28-34 §§: Undantag från 16-18 och 23-27 §§	23
35-36 §§: Preparering	25
37-39 §§: Anläggningar för pälsdjursuppfödning	26
40-45 §§: Förevisning av djur av vilda arter	26
46-50 §§: Tillståndsprövning	27
51-54 §§: Skyldighet att föra förteckning	27

55-57 §§: Återkallelse av tillstånd	28
58-59 §§: Tillsyn	28
60-62 §§: När levande djur och växter tas i beslag	29
63-65 §§: Artbestämning	29
66-73 §§: Avgifter för prövning och tillsyn, ytterligare föreskrifter och definitioner	29
2.4 Föreskrifter i anslutning till artskyddsförordningen	30
2.4.1 Jordbruksverkets föreskrifter (2008:30 J 15) om handel och andra åtgärder med exemplar av vilt levande djur- och växtarter som behöver skydd	30
2.4.2 Naturvårdsverkets föreskrifter om artskydd (NFS 1999:7 med ändringar 1999:12, 2005:12 och 2008:3)	30
2.5 Rådets förordning - en överordnad lagstiftning om djur och växter som hotas på grund av handel	30
2.5.1 Bilaga A - handel i stort sett förbjuden	31
2.5.2 Bilaga B - hotade arter och arter som hot	31
2.5.3 Bilaga C - arter med nationellt skydd och behov av internationell medverkan	32
2.5.4 Bilaga D - övervakning befogad	32
2.5.5 Intyg, tillstånd, anmälan och märkning enligt CITES	32
3 TILLSTÅND FÖR HANDEL, PREPARERING OCH FÖREVISNING	33
3.1 Gemensamma bestämmelser	33
3.1.1 Ansökan	33
3.1.2 Länsstyrelsens prövning	34
3.1.3 Beslut om tillstånd	38
3.1.4 Återkallelse av tillstånd	39
3.1.5 Överklagande	40
3.1.6 Ansökningsavgift	41
3.2 Preparering av djur och växter - särskilda bestämmelser	42
3.2.1 Tillståndskrav och ansökan	42
3.2.2 Förbud och undantag	42
3.2.3 Märkning	43
3.3 Handel med djur och växter – särskilda bestämmelser	43
3.3.1 Tillståndskrav och ansökan	43
3.3.2 Handläggning och bedömning	44
3.3.3 CITES - internationell reglering av arter som hotas av handel	44
3.4 Förevisning av djur av vilda arter - särskilda bestämmelser	46
3.4.1 Djurparksdirektivet och artskyddsförordningen	46
3.4.2 Djurparker och annan förevisning av djur	46
3.4.3 Djurparker kräver tillstånd	47
3.4.4 Djurpark – ansökan	48

3.4.5 Djurpark – provning, inspektion och tillståndsbeslut	48
3.4.6 Villkor för djurparker	50
3.4.7 Kollektionsplanen – djurparkens plan för hållande och utveckling av djurkollektionen	56
3.4.8 Djurexpon och andra tillfälliga förevisningar	57
4 TILLSYN OCH EGENKONTROLL	60
4.1 Egenkontroll	60
4.2 Tillsyn – myndigheternas roller	61
4.2.1 Tillsynsvägledande myndigheter	61
4.2.2 Myndigheter som bedriver operativ tillsyn	62
4.3 Operativ tillsyn	62
4.3.1 Information	63
4.3.2 Tillsyn på plats	64
4.3.3 Praktiska tips och råd i samband med tillsynsbesök	65
4.4 Tillsynsavgifter	68
4.5 Ingripanden, tvångsåtgärder och sanktioner	69
4.5.1 Föreläggande och förbud	69
4.5.2 Verkställighet, handräckning och rättelse	69
5 BROTT OCH STRAFF	70
5.1 Brott mot artskyddsförordningen är brott mot miljöbalken	70
5.2 Vanlig oaktsamhet räcker	71
5.3 Böter eller fängelse enligt miljöbalken eller brottsbalken	71
5.4 Obehörig befattning med djur och växter	71
5.5 Försvårande av miljökontroll (29 kap 5 § MB)	72
5.6 Brott mot uppgiftsskyldighet (29 kap 9 § MB)	72
5.7 Förverkande	72
5.8 Anmälan till åtal	72
5.9 Miljösanktionsavgifter	73
5.10 Samverkan mellan myndigheter	73
5.11 Beslag av Tullverket eller polismyndigheten	74
5.11.1 Import från tredje land av djur uppsatta på bilaga till Rådets förordning där giltiga handlingar saknas	74
5.11.2 Beslag av levande A- och B-listade djur inne i landet av polismyndighet	76
6 ANDRA BESTÄMMELSER OCH INFORMATION SOM BEHÖVS FÖR HANDLÄGGNING ENLIGT ARTSKYDDSFÖRORDNINGEN	77
6.1 Yrkesmässig verksamhet	77
6.2 Offentlighet och sekretess	78

6.2.1 Att lämna ut en handling	78
6.2.2 Sekretess och artskydd	78
6.3 Personuppgifter i förteckningar enligt artskyddsförordningen	79
6.3.1 Personuppgiftsansvarig	79
6.3.2 Är verksamhetsutövarens förteckning en tillåten behandling av personuppgifter?	79
6.3.3 Den registrerade ska informeras	80
6.3.4 Anmälan till Datainspektionen	81
6.4 Myndigheternas ansvarsområden i arbetet med artskydd	81
6.4.1 Naturvårdsverket – pådrivande i miljöarbetet	81
6.4.2 Länsstyrelsen – tillstånd och tillsyn	82
6.4.3 Jordbruksverket	83
6.4.4 Naturhistoriska riksmuseet – främjar intresse och kunskaper om växt- och djurvärlden	84
6.4.5 Polismyndigheten– förebygger brott, spanar och utreder	85
6.4.6 Åklagarmyndigheten – leder förundersökning och för talan vid domstol	86
6.4.7 Tullverket – kontroll av in- och utförsel av varor	87
6.4.8 Kustbevakningen – gränskontrollen till sjöss	88
6.4.9 Fiskeriverket – hushållning med fisketillgångarna	88
6.5 Organisationer som arbetar med artskydd	89
6.5.1 International Union for the Conservation of Nature (IUCN)	89
6.5.2 Trade Analyses of Flora and Fauna in Commerce TRAFFIC	89

BILAGOR

- I) Mall – förteckning för handel och preparering
- II) Att hålla djur av vilda arter i djurpark – ansökningsförfarande
- III) Checklista för djurparkstillstånd enligt 40 § artskyddsförordningen
- IV) Exempel – plan för utveckling av djurkollektionen i *Djurparken*
- V) Tillsynstips i kortform för preparering, handel och förevisning

Sammanfattning

En rad internationella överenskommelser har slutits och regler antagits för att motverka det pågående överutnyttjandet av de tillgångar som djur och växter utgör. Överenskommelserna och reglerna gäller dels skydd av växter, djur och deras livsmiljöer, dels skydd av djur- och växtarter som hotas på grund av att det pågår en mer eller mindre omfattande handel med dem. I svensk lagstiftning finns ett antal författningar som bland annat ansluter till de internationella överenskommelserna och direktiv.

Artskyddsförordningens bestämmelser bygger på miljöbalkens bemyndigande att utfärda regler till skydd för hotade djur- och växtarter. Det finns även gemensamma regler om förvaring och handel av djur och växter av arter som lever vilt. Artskyddsförordningen innehåller bestämmelser om fridlysning av vilda djur och växter och den reglerar import, export, transport, förvaring, handel, preparering och förevisning av djur och växter av arter som lever vilt.

Kravet på tillstånd för handel och preparering har införts för att öka möjligheterna till kontroll inom landet och gäller för levande fåglar och ägg av arter som lever vilt inom Europeiska unionens europeiska territorium, för levande djur och växter som markerats med N eller n i bilaga 1 till artskyddsförordningen samt för arter uppsatta på bilaga A eller B till Rådets förordning.

Kraven på tillstånd för förevisning av djur av vilda arter är en följd av EU:s djurparksdirektiv som utfärdades 1999. Direktivet tillkom för att djurparker och andra verksamheter som förevisar djur av vilda arter ska hålla en gemensam lägsta standard inom EU.

Frågor om tillstånd för handel, preparering och förevisning prövas av länsstyrelsen och även den operativa tillsynen av verksamheter utövas av länsstyrelsen. Tillsynsmyndigheten ska kontrollera efterlevnaden av miljöbalken, föreskrifter, domar och andra beslut som har meddelats med stöd av miljöbalken. Tillsyn innebär också att informera och vägleda och på så sätt skapa förutsättningar för lagefterlevnad.

Ett brott mot en bestämmelse som regeringen (eller myndighet som regeringen bestämt) meddelat med stöd av 8 kap miljöbalken har en motsvarande straffbestämmelse i 29 kap miljöbalken. Där finns dessutom bestämmelser om påföljd för brott mot Rådets förordning som har direkt verkan i Sverige. Brottsrubriceringen är artskyddsbrott eller grovt artskyddsbrott.

Det finns även annan information som är viktig vid handläggning av artskyddsärenden, till exempel om offentlighet och sekretess och om olika myndigheters ansvar inom artskyddsområdet.

Läsanvisning

Handboken inleds med en orientering om artskyddet internationellt och nationellt. Därefter tolkas bestämmelserna i artskyddsförordningen och andra författningar som innehåller regler om artskydd. När du läser detta kapitel är det lämpligt att ha artskyddsförordningen till hands.

De följande kapitlen behandlar mer ingående viktiga delar av artskyddsförordningen som tillstånd och tillsyn för preparering, handel och förevisning, brott och straff och tullbestämmelser.

I ett avslutande kapitel samlas annan nyttig information för handläggare av artskyddsfrågor, till exempel om offentlighet och sekretess och om olika myndigheters ansvar inom artskyddsområdet.

Observera att handboken kommer att uppdateras fortlöpande, men kanske med viss fördröjning då författningar ändras. Här finns därför en länk till Rixlex' författningstexter för den som vill kontrollera senaste lydelse av en paragraf (www.lagrummet.se)

Observera också att den orienterande texten inte tar upp allt som avhandlas i artskyddsförordningen. Den är just orienterande, och syftar till att ge en uppfattning om vad som finns i förordningen. Många av de viktigaste bestämmelserna behandlas utförligare i särskilda avsnitt. En del bestämmelser och kommentarer som inte passar in i de fördjupande avsnitten redovisas redan i den orienterande texten.

I den orienterande texten finns en hel del hänvisningar till paragrafer i artskyddsförordningen och andra författningar. För att underlätta läsningen samlas så långt möjligt författnings- och paragrafnummer till slutet av varje avsnitt.

Det författningsnummer som anges för en lag eller förordning är numret från författningsens tillkomst. Ändringar därefter har egna nummer. Ändringar finns inskrivna i lagrummet - versionerna av lagar och förordningar. Man kan också söka via sakregistret i Svensk författningssamling. I vissa fall anges i den orienterande texten endast "förordning" och nummer. Det hänvisar till en förordning som innehåller en ändring eller ett tillägg som beskrivs i texten.

I handboken finns exempel från verkligheten. Dessa är placerade i rutor för att särskilja från övrig text.

Ordlista

AF	Artskyddsförordningen (SFS 2007:845)
A-listade exemplar	Arter upptagna på bilaga A till Rådets förordning. Arterna hotas av utrotning på grund av handel eller är eller kan bli påverkade av handeln med dem.
Beslagtaget exemplar	Vid misstanke om brott kan polismyndigheten eller i vissa fall tullverket ta exemplar av hotade arter eller produkter av dessa i beslag.
B-listade exemplar	Arter upptagna på bilaga B till Rådets förordning. Arterna är föremål för så omfattande handel att handeln kan komma att hota artens överlevnad eller arterna kan utgöra ett ekologiskt hot mot EU:s inhemska arter av vilda djur och växter.
CITES	Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, Washington-konventionen.
CITES-förordningen	Rådets förordning (EG) nr 338/97 om skyddet av vilda djur och växter genom kontroll av handeln med dem. Även kallad EU:s CITES-förordning
C-listade exemplar	Arter som är upptagna på bilaga C till Rådets förordning. Arterna är föremål för nationella skyddsregler mot exploatering.
DF	Djurskyddsförordningen (1988:539)
DFS	Djurskyddsmyndighetens författningssamling. Finns hos Jordbruksverket.
Djurpark	En permanent anläggning där levande djur av vilda arter förvaras i syfte att förevisas för allmänheten under minst sju dagar per år. Cirkusar och djuraffärer räknas inte som djurparker.
D-listade exemplar	Arter upptagna på bilaga D till Rådets förordning. Arterna importeras till EU i sådan omfattning att det behövs en övervakning.
EAZA	European Association of Zoos and Aquaria
EG	Europeiska gemenskaperna. EU:s samarbete med överstatligt inslag i form av olika rättsakter som har sin grund i EG-fördraget = EG-rätten. EG utgör en juridisk person.
EU	Ett fördragsbundet samarbete mellan 27 europeiska stater. EU utgör ingen juridisk person.
FIFS	Fiskeriverkets författningssamling
Fågeldirektivet	Rådets direktiv 79/409 EEG av den 2 april 1979 om bevarandet av vilda fåglar
Förverkat exemplar	Efter en anmälan om brott gjorts kan åklagaren besluta om att förverkande. Den brottsmisstänkte blir

	då av med den egendom som brottet gäller. Djur och växter, produkter av djur och växter, värdet av egendomen eller den vinst eller förtjänst som brottet har inbringat samt fortskaffningsmedel och andra hjälpmedel som använts i samband med brottet får förklaras förverkade (29 kap 12 § miljöbalken).
Habitatdirektivet	Rådets direktiv 92/43 EEG av den 21 maj 1992 om bevarandet av livsmiljöer samt vilda djur och växter
In situ	Där en art lever naturligt – i motsats till ex situ, då ett exemplar placerats i till exempel en djurpark
IUCN	International Union for the Conservation of Nature
Jakt	Med jakt avses handlingar där avsikten är att fånga eller döda vilt och att i sådant syfte söka efter, spåra eller förfölja vilda däggdjur och fåglar. Med jakt avses även insamling eller förstörelse av ägg.
JF	Jaktförordningen (SFS 1987:905)
JL	Jaktlagen (1987:259)
Kommissionen	Europeiska kommissionen
Kommissionens förordning	Kommissionens förordning (EG) 865/2006 om inget annat anges. Innehåller närmare bestämmelser för tillämpningen av Rådets förordning.
L 108	Djurskyddsmyndighetens föreskrifter (2004:19 Saknr. L108) om djurhållning i djurparker m.m.
MB	Miljöbalken (1998:808)
NFS	Naturvårdsverkets författningssamling
Rådet	Europeiska unionens råd, kallas också ministerrådet. Rådet är EU:s högsta beslutande organ.
Rådets förordning	Rådets förordning (EG) 338/97 av den 9 december. Även kallad EU:s CITES-förordning.
SDF	Svenska Djurparksföreningen
SJV	Jordbruksverket
Tillsynsbesök	Med tillsynsbesök menas i denna handbok inspektion, vilket är det uttryck som används i handboken för Operativ tillsyn.
TRAFFIC	Trade Analyses of Flora and Fauna in commerce
Washingtonkonventionen	CITES, Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora
WAZA	World Association of Zoos and Aquaria
WWF	World Wildlife Foundation, Världsnaturfonden

1 Artmångfald är livsavgörande – så skyddas den

Arternas mångfald är av avgörande betydelse för vårt liv på jorden. Förlusten av biologisk mångfald är ett av vår tids stora globala problem.

Det mesta av vad människan behöver för att överleva kan hämtas från växt- och djurriket. Det gäller mat och bränsle, material till kläder och byggande, liksom många läkemedel. Växt- och djurvärlden erbjuder t.o.m. bekämpningsmedel, till exempel genom att vissa arter kan fås att kontrollera andra, skadegörande, arter – så kallad biologisk kontroll. Men om dessa tillgångar nyttjas till övermått påverkas den biologiska mångfalden negativt. För att säkerställa den biologiska mångfalden i Sverige har regeringen fastställt det 16:e miljömålet ”Ett rikt växt- och djurliv”.

1.1 Konventioner, direktiv, lagstiftning

En rad internationella överenskommelser har slutits och regler antagits för att motverka det pågående överutnyttjandet av de tillgångar som djur och växter utgör. Överenskommelserna och reglerna gäller dels skydd av växter, djur och deras livsmiljöer, dels skydd av djur- och växtarter som hotas på grund av att det pågår en mer eller mindre omfattande handel med dem. I svensk lagstiftning finns ett antal författningar som ansluter till de internationella överenskommelserna, direktiven med mera.

1.1.1 Riokonventionen

Konventionen om biologisk mångfald (Riokonventionen) utarbetades av världens regeringar i Rio de Janeiro 1992. Genom att ansluta sig till konventionen har länderna åtagit sig att utarbeta och bibehålla de lagar som behövs för skyddet av hotade arter och populationer. I åtagandet ingår också att utarbeta nationella planer för hur den biologiska mångfalden ska skyddas och resurserna användas på ett uthålligt sätt.

1.1.2 CITES

Den 3 mars 1973 antogs konventionen om internationell handel med utrotningshotade djur och växter, den så kallade **Washington-konventionen** eller **CITES** (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora). Denna konvention antogs med anledning av att det förekom en omfattande internationell handel med vilda djur och växter. En del av de aktuella arterna var därför hotade till sin existens och utbredning. Konventionen har genomförts i EU och heter Rådets förordning (EG) nr 338/97. Rådets förordning har till viss del strängare regler än konventionen.

Konventionen har regler för den internationella handeln med exemplar av hotade arter och den delar in arterna i tre bilagor, I-III, beroende på behovet av skydd. Arter i bilaga I till Rådets förordning har det starkaste skyddet och handel

med dessa är i det närmaste förbjuden. Regleringen gäller för handel inom och mellan de länder som anslutit sig till konventionen.

Ungefär vart tredje år träffas Konventionens medlemsländer på partsmöten (Conference of the Parties, CoP) och förhandlar om justeringar i konventionstexten och listningen av arter. Sverige ratificerade konventionen i augusti 1974. Konventionen trädde i kraft den 1 juli 1975 då tio länder ratificerat den. CITES-sekretariatet ligger i Genève i Schweiz.

1.1.3 Rådets förordning

Inom EU är det **Rådets förordning (EG) nr 338/97 om skyddet av arter av vilda djur och växter genom kontroll av handeln med dem** (i det följande kallat Rådets förordning), som anger hur CITES ska tillämpas inom EU. Kommissionen har en genomförandeförordning (**kommissionens förordning (EG) 865/2006**) som innehåller närmare föreskrifter för tillämpningen av Rådets förordning.

Bilagorna A-D i Rådets förordning används av EU:s medlemsländer och motsvarar i stort sett bilagorna I-III i CITES. Bilaga D innehåller arter som importeras till Gemenskapen i en sådan omfattning att det är befogat med övervakning.

EU som aktör är ännu inte medlem i CITES. Vid ett partsmöte 1983 i Gaborone, Botswana, beslutades att EG skulle antas som medlem. Beslutet har inte trätt i kraft än eftersom inte tillräckligt många medlemsstater i CITES har godkänt det. Alla EU:s medlemsstater är medlemmar i CITES. Genom att Sverige är medlem av EU är förordningen gällande rätt här.

1.1.4 Fågeldirektivet

Rådets direktiv 79/409/EEG av den 2 april 1979 om bevarande av vilda fåglar innehåller regler till skydd för samtliga naturligt förekommande och vilt levande fågelarter inom EU, totalt 200 fågelarter. Skyddet gäller för såväl fåglarna som deras ägg, reden och boplatser. I direktivets inledning beskrivs att de arter av vilda fåglar som förekommer inom medlemsstaternas europeiska territorium och som minskar i antal till största delen är flyttfågelarter. Sådana arter utgör ett gemensamt arv och ansvar för medlemsstaterna.

Enligt fågeldirektivet ska medlemsländerna vidta åtgärder som är nödvändiga för att fågelpopulationerna ska kunna hållas på en nivå som uppfyller ekologiska, vetenskapliga och kulturella krav och samtidigt tar hänsyn till ekonomiska krav och till rekreationsbehov. Fågeldirektivet har fem bilagor. Exempelvis listas vilka arter som är särskilt skyddsvärda i bilaga 1 och vilka arter som är tillåtna för jakt i bilaga 2.

Direktivet ålägger medlemsstaterna att förbjuda försäljning, transport och förvaring av levande eller döda vilda fåglar som förekommer naturligt i något medlemsland. Undantagen från denna huvudregel är mycket begränsade. Vissa jaktmedel och jaktmetoder är också förbjudna. Fåglarnas livsmiljö ska bevaras genom särskilda skyddsområden och genom generella förbud mot att avsiktligt döda eller fånga fåglar eller förstöra bon och ägg.

Medlemsländerna får införa strängare skyddsåtgärder än direktivet föreskriver (Ds 1993:64, s. 42 och 52. Prop. 1994/95:117, s. 25).

1.1.5 Habitatdirektivet

Rådets direktiv 92/43EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter kompletterar fågeldirektivet och omfattar både djur och växter. I inledningen till direktivet framhålls att en ständig försämring av livsmiljöer pågår på medlemsstaternas europeiska territorium och att ett antal vilda arter är allvarligt hotade.

De hotade livsmiljöerna och arterna utgör en del av gemenskapens naturliga arv. Hoten mot dem är ofta av gränsöverskridande karaktär. Därför är det nödvändigt att vidta åtgärder på gemenskapsnivå för att bevara dem.

Enligt direktivet ska medlemsländerna vidta åtgärder för att bibehålla eller återuppbygga en god bevarandestatus i fråga om naturliga livsmiljöer för vilda levande djur och växter som har betydelse för gemenskapen. Det innebär att förutsättningen för att djuren och växterna ska kunna bevaras i sina naturliga levnadsmiljöer ska upprätthållas. I artskyddsförordningens bilaga 1 finns alla de djur- och växtarter uppräknade som finns i direktivets bilaga 4, det vill säga som är av gemenskapsintresse och kräver noggrant skydd.

Sveriges åtaganden enligt fågel- och habitatdirektiven har genomförts dels genom bestämmelser om fredande av vilt och fisk i jakt- och fiskelagstiftningarna, dels - och huvudsakligen - genom att direktivens artiklar har införlivats i **artskyddsförordningen**.

1.1.6 Natura 2000

En av EU:s viktigaste åtgärder för att bevara biologisk mångfald är skapandet av **Natura 2000**.

Natura 2000 har tillkommit med stöd av Fågeldirektivet och Habitatdirektivet. Direktiven kräver bland annat att medlemsländerna ska skapa ett nätverk av skyddade områden av de listade naturtyperna och arterna. Dessa områden utgör tillsammans nätverket Natura 2000.

Direktiven binder medlemsstaterna till ett visst mål eller resultat, men staterna får själva välja hur målen ska uppnås, det vill säga välja form och metod för arbetet med att nå målen. Syftet med direktiven är att bidra till att bevara den biologiska mångfalden inom EU. Information om vilka svenska områden som har valts och varför de valts ut finns på webbplatsen om Sveriges Natura 2000-områden (www.naturvardsverket.se/natura2000/).

1.1.7 Rödlistade arter

"Rödlistor" är ett sätt att kartlägga arter som är utrotningshotade, riskerar att bli utrotningshotade eller på något sätt är missgynnade och kan användas som en indikator på drastiska negativa förändringar för en art, antingen i utbredning, eller i faktiskt antal. Metoden används såväl nationellt som internationellt. En rödlista är alltså en förteckning över de arter som löper risk att försvinna från det område som listan avser, till exempel inom ett land. Rödlistan är ett pågående arbete, liksom

arbetet med åtgärdsprogrammen för de rödlistade arterna. Naturvårdsverket har fastställt förteckningen "**Rödlistade arter i Sverige 2005**". Listan grupperar arter i ett system med sex kategorier för olika grad av sällsynthet och risk för utdöende: Försvunnen (RE), akut hotad (CR), starkt hotad (EN), sårbar (VU) och missgynnad (NT). Arter i den sjätte kategorin, livskraftig (LC), rödlistas inte. Att det finns rödlistade arter är ett viktigt kriterium vid beslut om skydd för naturområden. Naturvårdsverket har också utarbetat åtgärdsprogram för akut hotade, starkt hotade och sårbara arter.

1.1.8 Miljömålen

Riksdagen har beslutat att Sveriges miljöarbete ska bedrivas utifrån 16 nationella miljö kvalitetsmål. Regeringen har utsett ett antal miljömålsansvariga myndigheter och tillsatt ett Miljömålsråd som samordnare av miljömålen. Miljömålssystemet utgörs av nationella, regionala och lokala miljömål där centrala myndigheter samt länsstyrelser och kommuner har ansvar för uppföljningen.

Det 16:e miljömålet, *Ett rikt växt- och djurliv* har fastställts av regeringen för att säkerställa den biologiska mångfalden. Detta miljömål är ett komplement till naturtypsmålen Levande skogar, Levande sjöar och vattendrag, Hav i balans samt levande kust och skärgård, Ett rikt odlingslandskap, Storslagen fjällmiljö och Myllrande våtmarker.

1.1.9 Miljöbalken (MB)

Genom **miljöbalken** infördes rättsligt bindande regler som ger förutsättningar för att uppfylla internationella åtaganden och i övrigt arbeta för ett ekologiskt hållbart samhälle. Miljöbalken trädde i kraft den 1 januari 1999. Att miljölagstiftningen samlades i en balk var en markering av miljöfrågornas framträdande roll i samhället. Miljöbalken syftar till att främja en hållbar utveckling. Hållbar utveckling innebär bland annat att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö.

Miljöbalken ska tillämpas så att den biologiska mångfalden bevaras. Med biologisk mångfald avses såväl mångfald av ekosystem som mångfald mellan och inom arter. I miljöbalkens åttonde kapitel finns bestämmelser om skydd för djur och växter, grunden för bestämmelserna i **artskyddsförordningen**.

Regler om fredande av vilda djur och fåglar finns också i **jaktlagen** och **fiskelagen**. Den senare behandlar fiskar, vattenlevande blötdjur och vattenlevande kräftdjur.

1.1.10 Artskyddsförordningen (AF)

Genom miljöbalkens åttonde kapitel bemyndigas regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer att utfärda regler till skydd för hotade djur- och växtarter utöver vad jakt- och fiskelagstiftningen innebär. De reglerna finns i **artskyddsförordningen**, vilken trädde i kraft samtidigt med miljöbalken.

I kap 2 finns en orienterande översikt över artskyddsförordningen.

2 Artskyddsförordningen – grundbulten i djur- och växtskyddet

Artskyddsförordningens bestämmelser bygger på miljöbalkens bemyndigande att utfärda regler till skydd för hotade djur- och växtarter. Tillsammans med bland annat jakt- och fiskelagstiftningen innebär den att EU:s fågeldirektiv och habitatdirektiv införlivats i svensk lagstiftning.

I detta kapitel ges en översikt över artskyddsförordningens innehåll och struktur med kommentarer till vissa bestämmelser.

2.1 Artskyddsförordningen och EU

Genom artskyddsförordningen har en väsentlig del av bestämmelserna i EU:s fågeldirektiv och habitatdirektiv genomförts i svensk lagstiftning. Förordningen omfattar dels de arter som skyddas enligt de båda direktiven, dels vissa andra vilt levande arter som är hotade i Sverige.

Sveriges medlemskap i EU har bland annat medfört förändringar vid tullverkets kontroll av införsel av varor, däribland införsel av hotade djur och växter. När det gäller arter listade på bilaga till Rådets förordning finns dock gemensamma villkor för att utfärda och använda dokument, som import- och exporttillstånd till och från EU samt CITES-intyg för handel inom EU.

Det finns även gemensamma regler om förvaring och handel av djur och växter av arter som lever vilt. För att öka kontrollmöjligheterna föreskriver artskyddsförordningen om krav på verksamhetstillstånd för preparerings-, handels- och förevisningsverksamhet.

EU:s medlemsländer får vidta eller upprätthålla strängare åtgärder, särskilt när det gäller innehav av exemplar av de arter som omfattas av Rådets förordning. Det förvaringsförbud som finns i artskyddsförordningen är exempel på en sådan strängare åtgärd.

2.2 Miljöbalken, artskyddsförordningen och anslutande tillämpningsföreskrifter

Artskyddsförordningens bestämmelser bygger på bemyndiganden i miljöbalkens åttonde kapitel för regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att utfärda regler till skydd för hotade djur- och växtarter utöver vad jakt- och fiskelagstiftningen innebär. Med stöd av artskyddsförordningens bestämmelser har sedan Jordbruksverk och Naturvårdsverket utfärdat närmare tillämpningsbestämmelser (Jordbruksverkets föreskrifter (2008:30 J 15) om handel och andra åtgärder med exemplar av vilt levande djur- och växtarter som behöver skydd och Naturvårdsverkets föreskrifter om artskydd (NFS 1999:7)).

2.3 Artskyddsförordningen - tillämpning

Artskyddsförordningen innehåller bestämmelser om fridlysning av vilda djur och växter och den reglerar import, export, transport, förvaring, handel, preparering och förevisning av djur och växter av arter som lever vilt.

1 §: Bemyndiganden

Artskyddsförordningens 1 § redogör för bemyndiganden i 1, 2 och 4 §§ i 8 kapitlet miljöbalken. Det är med stöd av dessa bemyndiganden som regeringen har beslutat om bestämmelserna i artskyddsförordningen. Det är också med stöd av dessa bemyndiganden som regeringen i förordningen har uppdragit åt andra myndigheter såsom Naturvårdsverket, Jordbruksverket, Fiskeriverket och Länsstyrelsen att besluta om föreskrifter eller i enskilda fall, med anknytning till artskyddsförordningens bestämmelser.

Rådets förordning (EG) nr 338/97, kommissionens förordning (EG) nr 865/2006, jaktlagen 1987:259, jaktförordningen (1987:905), fiskelagen (1993:787, förordning (1994:1716) om fisket, vattenbruket och fiskerinäringen.

2-3 §§: Definitioner med mera

I 2 § definieras vissa begrepp som används i artskyddsförordningen och det redogörs för fågeldirektivet, art- och habitatdirektivet och för Rådets förordning (EG) nr 338/97 och kommissionens förordning (EG) nr 865/2006, det vill säga de bestämmelser som ligger till grund för artskyddsförordningen. Import definieras som införsel till Sverige från ett område utanför Europeiska unionen och export som utförsel från Sverige till ett område utanför Europeiska unionen. Med reexport menas återutförsel från Sverige till ett område utanför Europeiska unionen. I paragrafen definieras också vad som menas med djurpark.

I 3 § påpekas att förordningen kompletterar bestämmelserna i Rådets förordning (EG) nr 338/97 och kommissionens förordning (EG) nr 865/2006 och att bestämmelser om skydd för arter också finns i jaktlagen och fiskelagen samt i föreskrifter som meddelats med stöd av dessa lagar.

4-9 §§: Fridlysning av vilda djur och växter

I 4 – 9 §§ finns detaljerade bestämmelser om fridlysning. Där verkställs bemyndigandet i miljöbalkens 8 kap att föreskriva om förbud mot att döda, skada, fånga eller störa vilt levande djur eller att ta bort eller skada sådana djurs ägg, rom eller bon, samt mot att ta bort, skada eller ta frön eller andre delar från vilt levande växter. I 4, 5 och 7 §§ fridlyses arter av djur och växter i hela landet på grund av bestämmelser i art- och habitatdirektivet, eller till följd av ett internationellt åtagande. Dessa arter är förtecknade i bilaga 1 artskyddsförordningen. I 6, 8 och 9 §§ fridlyses arter av djur, växter och svampar som upptagits i artskyddsförordningens bilaga 2. Av bilagan framgår också om fridlysningen gäller i hela eller delar av landet.

I artskyddsförordningens bilaga 1 har djur- och växtarter olika markeringar beroende på behovet av skydd. Stort N betyder att arten kräver noggrant skydd

enligt art- och habitatdirektivet. Arten har upptagits i direktivets bilaga 4. Litet n betyder att arten kräver noggrant skydd enligt en nationell svensk bedömning eller till följd av ett internationellt åtagande. I handboken för artskyddsförordningen (del 1), fridlysning och dispenser finns ytterligare information om förbuden i 4-9 §§.

10-15 §§: Undantag och dispenser från fridlysningsbestämmelserna

I 10-13 §§ artskyddsförordningen finns några generella undantag från förbuden i 6, 8 och 9 §§. 14 § tar upp de fall där dispens från 4, 5 och 7 §§ artskyddsförordningen kan vara möjlig och 15 § anger vilka möjligheter till dispens från 6, 8 och 9 §§ som finns.

10-15 §§ artskyddsförordningen behandlas mer utförligt i handboken fridlysning och dispenser.

16-22 §§: Import, export och reexport

(16 §)

Utöver Rådets förordning gäller även bestämmelserna i artskyddsförordningen om förbud mot import, export och reexport av levande djur, växter och fågelägg med embryo.

Förbudet i artskyddsförordningen gäller fåglar och ägg av arter som lever vilt inom EU samt djur och växter som finns i artskyddsförordningens bilaga 1 och markeras med N och n. Förbudet gäller dock inte djur som åtkommit i enlighet med jaktlagstiftningen.

Importförbudet bidrar delvis till att skydda den svenska floran och faunan från att djur och växter av främmande arter kommer ut i den svenska naturen utan kontroll. I förordningen (1995:68) om växtskydd m.m. finns ytterligare bestämmelser om import av växter.

För införsel fordras i regel importtillstånd eller införselanmälan, hälsointyg, registrering av importören och anmälan till tullen. En importör måste också kontrollera att arten får hållas enligt jaktlagstiftningens bestämmelser. Fler bestämmelser om införsel av levande djur finns i förordningen (1994:1830) om införsel av levande djur och i jordbruksverkets föreskrifter som meddelas med stöd av denna förordning. Dessutom finns regler i kommissionens förordning (EG 349/2003) om förbud mot införsel av vissa arter av vilda djur och växter till gemenskapen.

Enligt 32 § är det Jordbruksverket som får medge undantag från förbudet i 16 § mot import, export och reexport av djur och växter markerade med N eller n i bilaga 1 till artskyddsförordningen. Sådana undantag får bara beviljas för naturvårds-, forsknings- eller undervisningsändamål.

Exportförbudet har tillkommit för att hindra att EU:s och därmed också den svenska floran och faunan utarmas genom att hotade växter och djur förs ut från Sverige och EU. Förbudet medverkar också till att hindra att Sverige blir ett genomgångsland för internationella transporter av levande djur av hotade arter.

16 och 32-33 §§ artskyddsförordningen, Rådets förordning (EG) nr 338/97, kommissionens förordning (EG) nr 349/2003 med ändring 252/ 2005, förordningen (1994:1830) om införsel av levande djur, förordningen (1995:681) om växtskydd.

(17 §)

Artskyddsförordningens 17 § innehåller ett förbud mot att importera skinn av ungar av grönländssäl och klappmys. Det har införts för att uppfylla rådets direktiv (83/129/EEG) om import till medlemsstaterna av skinn från vissa sälungar och produkter av sådana skinn och ska medverka till att skydda grönländssäl och klappmys. Jordbruksverket kan bevilja undantag från förbudet, om det kan visas att skinn kommer från sälar som har fångats eller dödats av inuiter vid traditionell säljakt (34 § artskyddsförordningen). En sådan jakt anses inte utgöra något hot mot dessa sälarter.

17 och 34 §§ artskyddsförordningen, rådets direktiv 83/129/EEG

(18 §)

18 § artskyddsförordningen handlar om sötvattenskräftor. Där föreskrivs förbud för införsel av levande sötvattenskräftor i alla levnadsstadier. Förbudet gäller kräftor av arter inom familjerna Astacidae, Cambaridae och Parastacidae. Föreskrifter om förbud mot förvaring och transport av dessa kräftor finns i 24 § artskyddsförordningen. Enligt 29 § artskyddsförordningen gäller inte förbuden flodkräftor (*Astacus astacus*) eller signalkräftor (*Pacifastacus leniusculus*) som fångats eller odlats i Sverige. Jordbruksverket får enligt 32 § artskyddsförordningen ge dispens från förbudet i 18 §.

18, 24, 29 och 32 §§ artskyddsförordningen

(19-20 §§)

Enligt 2 § 3 punkten Lagen (1973:980) om transport, förvaring och förstöring av införselreglerade varor med mera får en vara som enligt särskild författning inte får föras in i landet förvaras på tillfälligt lager eller tullager eller i frizon eller frilager. 19 § artskyddsförordningen föreskriver att oförtullade djur och växter som omhändertagits därför att de omfattas av importförbud enligt 16 § ska förvaras på ett sådant sätt att spridning förhindras och så att exemplar av arten inte ska kunna etablera frilevande populationer eller bestånd i den svenska naturen. Omhändertagna djur ska förvaras i en rymningssäker anläggning som är godkänd ur djurskyddssynpunkt. Växter ska förvaras på en plats som är lämplig för växten där frö eller sporer inte kan spridas. Enligt 20 § artskyddsförordningen ska Tullverket så snart de omhändertagit djur eller växter som omfattas av importförbud underrätta Jordbruksverket och Naturvårdsverket. Detta ska göras utan dröjsmål då det gäller levande djur och växter.

(21-22 §§)

21 och 22 §§ begränsar import och export och reexport av djur och växter till vissa tullkontor. De tullkontor som hanterar sådana ärenden anges i jordbruksverkets

föreskrifter (1999:89 J15) om handel och andra åtgärder med exemplar av vilt levande djur- och växtarter som behöver skydd. Hanteringen av oförtullade varor som inte får importeras regleras i lagen (1973:980) om transport, förvaring och förstöring av införselreglerade varor, med mera.

Smugglade och beslagtagna levande djur ska föras till rescuecenters. För ej beslagtagna levande djur som betraktas som oförtullad vara finns inga utrymmen för förvaring men i mån av plats kan även de föras till rescuecenter.

21 och 22 §§ artskyddsförordningen, Jordbruksverkets föreskrift 1999:89 J15, lagen (1973:980) om transport, förvaring och förstöring av införselreglerade varor m.m.

23-27 §§: Förvaring, handel och transport av levande djur och växter

(23 §)

Enligt 23 § artskyddsförordningen är det förbjudet att förvara eller transportera levande fåglar och ägg med embryo av arter som lever vilt inom EU:s europeiska territorium, inklusive fåglar som fötts upp i fångenskap. Förbudet gäller också levande djur och växter som är N- eller n-märkta i artskyddsförordningens bilaga 1.

Förbudet finns i artskyddsförordningen för att uppfylla Sveriges åtaganden i fågel- och habitatdirektiven. Det är en viktig reglering för att bekämpa illegal handel med till exempel levande fåglar och deras ägg och fridlysta blommor. Förbudet mot förvaring av ägg med embryo ska framför allt hindra att ägg tas från naturen och säljs eller används i okontrollerad uppfödning. Ett exempel är transport av ägg i specialbyggda värmelådor efter boplundring. Förbudet kan dessutom användas för att motverka att exemplar av arter som bedöms hota inhemska arters genetiska uppsättning kommer ut i naturen.

Jordbruksverket får enligt 32 § artskyddsförordningen meddela föreskrifter om undantag eller ge dispens i enskilda fall från förbudet i 23 §.

För de djur som får transporteras och förvaras gäller bestämmelser i djurskyddslagen, djurskyddsförordningen och följdförfattningar till dessa i Jordbruksverkets författningssamling. Hänsyn måste också tas till om ett exemplar får förvaras enligt bestämmelserna i jaktlagstiftningen och nämnda djurskyddsföreskrifter, till exempel förbud för hållande, förmedling och försäljning för sällskap och hobby av apor, rovdjur och rovfåglar samt viltfångade djur.

För de växter som får transporteras och förvaras gäller bestämmelser i förordningen (1995:681) om växtskydd. För en privatperson är det tillåtet att ta med sig växter för eget bruk upp till två kilo. Citrus, vinplantor och potatis får dock inte föras in i Sverige. I jordbruksverkets föreskrifter (1995:94) om skyddsåtgärder mot spridning av växtskadegörare finns detaljerade regler för förflyttning och spridning med mera av växter.

(24 §)

Enligt 24 § artskyddsförordningen är det förbjudet att förvara och transportera sötvattenskräftor av arter inom familjerna Astacidae, Cambaridae och Parastacidae. I 18 § föreskrivs förbud för införsel av levande kräftor. Förbudet gäller kräftor i alla levnadsstadiet. Enligt 29 § artskyddsförordningen gäller inte förbuden

flodkräftor (*Astacus astacus*) eller signalkräftor (*Pacifastacus leniusculus*) som fångats eller odlats i Sverige. Fiskeriverket får enligt 32 § meddela föreskrifter om undantag eller ge dispens i enskilda fall från förbudet i 24 §.

18, 24, 29 och 32 §§ artskyddsförordningen

(25 §)

25 § har tillkommit för att uppfylla Sveriges åtaganden enligt fågel- och habitatdirektiven. Enligt paragrafen är det förbjudet att förvara för försäljning, försälja eller bjuda ut till försäljning fåglar som lever vilt inom den Europeiska unionens europeiska territorium och djur och växter som i bilagan till artskyddsförordningen är märkta med N eller n. Förbudet gäller alla levnadsstadier, både levande och döda exemplar samt varor som härrör från dessa djur och växter. I 30 § finns undantag från förbuden i 25 § och enligt 32 § får Naturvårdsverket meddela föreskrifter om undantag eller i enskilda fall ge dispens från förbudet i 25 §. Dock måste Naturvårdsverket samråda med Kommissionen då det gäller undantag för levande eller döda exemplar av arter som markerats med Hs i Bilaga 1 artskyddsförordningen.

(26 §)

Kravet på *tillstånd* för *handel* har införts för att öka möjligheterna till kontroll inom landet och gäller för levande fåglar och ägg av arter som lever vilt inom Europeiska unionens europeiska territorium, för levande djur och växter som markerats med N eller n i bilaga 1 till artskyddsförordningen samt för arter uppsatta på bilaga A eller B till Rådets förordning. Den som får tillstånd ska enligt 51 § artskyddsförordningen föra förteckning över de djur och växter som hanteras i verksamheten och ha klart för sig att den kan komma att bli föremål för tillsyn. Vad som ska förtecknas finns angivet i 11 § Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 1999:7) om artskydd. Den operativa *tillsynen* av verksamheten utövas av länsstyrelsen enligt bilaga 1 tillsynsförordningen (1998:900) eller kommunen i de fall då länsstyrelsen överlåtit åt kommunen att sköta tillsynen enligt 10 § tillsynsförordningen.

Tillsynen, liksom tillståndsförfarandet vid handel behandlas mer utförligt i särskilda avsnitt.

(27 §)

I 27 § föreskrivs att hundar inte får bjudas ut till försäljning med beteckningen varghybrid. Det är också förbjudet att på något annat sätt ange att hunden skulle vara särskilt nära besläktad med en varg eller i övrigt se ut eller bete sig som ett rovdjur. Naturvårdsverket får enligt 32 § meddela föreskrifter om undantag eller ge dispens för enskilda fall från förbudet i 27 §.

Från och med 2003 är det också förbjudet att hålla hybrider mellan tamhund och vilda hunddjur eller hybrider mellan tamkatt och vilda kattdjur för sällskap eller som hobby. Det står i Djurskyddsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (2004:16 L80) om villkor för hållande, uppfödning och försäljning med mera av djur avsedda för sällskap och hobby. Straffen för att bryta mot reglerna finns i

djurskyddslagen. Enligt Djurskyddsmyndighetens definition är en hybrid avkomman i första till och med fjärde generationen efter en korsning mellan en vild art och dess tama motsvarighet, det vill säga en korsning mellan till exempel varg och hund.

27 och 32 §§ artskyddsförordningen, djurskyddslagen (1988:534) och 5 § Djurskyddsmyndighetens föreskrifter 2005:8 L 80

Bestämmelserna i 27 § har bland annat prövats genom ett åtal mot en annonsör i Mellansverige som skulle sälja valpar. I annonsen användes uttryck som ”varghundervalpar” och ”korsning varg-schäfer”.

Åtalet ogillades av hovrätten i Västra Sverige. Hovrätten menade att annonsören visserligen överträtt förbudet i 27 § artskyddsförordningen, men inte tagit en sådan *befattning* med skyddade djur som omfattas av straffbestämmelsen i 29 kap miljöbalken. Annonsören kunde därför inte dömas för brott mot artskyddsförordningen. (Hovrättens dom den 8 mars 2001/B 2119-00/)

I åtalsärendet hänvisades till proposition 1994 795:117 s.46 där det sägs att man inte bör straffbelägga samtliga föreskrifter som meddelas med stöd av artskyddsförordningen. Straffansvaret bör begränsas till överträdelser av föreskrifter och tillståndsvillkor beträffande själva *befattningen* med skyddade djur och växter.

Den aktuella länsstyrelsen valde då att förbjuda fortsatt annonsering och förena förbudet med vite.

28-34 §§: Undantag från 16-18 och 23-27 §§

(28 §)

I 28 § finns **undantag** från förbudet i 23 § mot förvaring och transport. De gäller bland annat djur och ägg som tagits i enlighet med jaktlagen eller växter och djur, utom fåglar, där varken exemplaret eller föräldragenerationen har levt.

Förutom de generella undantagen finns också ett undantag för förvaring av fasan, raphöna och gräsand.

Kanariefågeln som art förekommer vild inom EU och borde därför omfattas av förvaringsförbudet. Men de exemplar som finns till försäljning i zooaffärer är en domesticerad underart av den vilda, och betraktas därför inte som en viltlevande art. Zebrafinkar, som också förekommer i zoohandeln, finns endast som vild art i Australien, och omfattas därför inte heller av förbudet mot förvaring och transport. Förbudet rör ju endast arter som lever inom den Europeiska Unionens territorium.

Ett undantag från förbudet i 23 § gäller vid tillfälligt omhändertagande av skadade och sjuka djur. Den som tar hand om skadade och sjuka djur för vård och rehabilitering måste ha tillstånd av länsstyrelsen enligt 3 § Naturvårdsverkets föreskrifter och Allmänna råd (NFS 2002:20) om vilthägn och inhägnader för handelsträdgårdar med mera för att förebygga skador av hare. De enda däggdjur man kan få tillstånd att hålla för rehabilitering under längre tid är igelkott, hare och ekorre. En praxis finns om att det högst är tillåtet att förvara ett exemplar i 48 timmar. Under den tiden ska kontakt med veterinär tas. När det gäller Statens vilt ska även polisen, i enlighet med 33 § jaktförordningen, kontaktas.

Det finns ännu ingen reglering eller andra krav enligt djurskyddslagstiftningen om minimimått på förvaringsutrymmen för de djur som hålls för rehabilitering. Riksförbundet Katastrofhjälp fåglar och vilt (www.kfv-riks.se) har särskilda regler om sådant för sina medlemmar. De har också ett utbildningskompendium för omhändertagande av skadat vilt. En förteckning över samtliga beslut av länsstyrelsen om vilka som får ta hand om vilt kan fås från Naturvårdsverket.

På Naturvårdsverkets webbplats finns ytterligare information om bland annat tillvägagångssätt vid omhändertagande av vilt.

23 och 28 §§ artskyddsförordningen, djurskyddslagen (1988:534), djurskyddsförordningen (1988:539), Djurskyddsmyndighetens föreskrifter 2004:10 L 5, 2 och 3 §§ Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2002:20) om vilthägn m.m, 12 a § jaktförordningen (1987:905), 24 och 29 §§ Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2002:18) om jakt och statens vilt.

(29 §)

Förbudet mot förvaring och transport av levande sötvattenskräftor (24 § artskyddsförordningen) gäller inte flodkräftor (*Astacus astacus*) eller signalkräftor (*Pacifastacus leniusculus*) som fångats eller odlats i Sverige. Undantag från 29 § finns i 9-11 §§ i förordningen (1974:1716) om fisket, vattenbruket och fiskenäringen. Till exempel är det förbjudet att saluhålla sälja, köpa eller transportera okokta kräftor inom skyddsområde eller område som är kräftpestsmittat.

24 och 29 §§ artskyddsförordningen

(30 §)

I 30 § artskyddsförordningen finns undantag från förbudet i 25 § mot förvaring och försäljning av djur och växter som lever vilt. Undantagen gäller bland annat djur och ägg som fångats, dödats eller samlats in enligt jaktlagen. Dessutom undantas döda djur, ägg, eller varor av döda djur och levande eller döda växter som tagits från naturen på lagligt sätt före den 1 januari 1999, alltså innan miljöbalken och artskyddsförordningen trädde i kraft. Detta gäller inte arter uppsatta på CITES bilaga A. För handel med dessa arter krävs ett CITES-intyg, vilket regleras i artikel 8 Rådets förordning.

Undantag finns också för döda exemplar av fågelarter som tagits från naturen på lagligt sätt inom EU:s europeiska territorium. De fågelarter det gäller är dalripa, rödhöna, klipphöna, ringduva, bläsgås, grågås, bläsand, kricka, stjärtand, skedand, brunand, vigg, bergand, ejder, sjöorre, fjällripa, tjäder, orre, sothöna, enkelbeckasin och morkulla. Fasan, raphhöna och gräsand är också undantagna och då även levande exemplar. I Sverige är alltså 24 arter undantagna medan fågeldirektivets lista tar upp 26 arter. Det beror på att två arter, ljunpipare och enkelbeckasin, är fredade hela året i Sverige och alltså inte får jagas. Ett motsvarande generell undantag finns också för utbyte av döda djur och växter mellan de utpekade museer och andra institutioner som inte behöver tillstånd för viss prepareringsverksamhet.

Förbudet mot förvaring och försäljning i 25 § artskyddsförordningen gäller inte verksamheter eller åtgärder som omfattas av tillstånd enligt 26 §, det vill säga de

som har tillstånd att yrkesmässigt bedriva handel. Det gäller inte heller handel med döda djur för de som har tillstånd för preparering enligt 35 §. Den som köper en fågel av en konservator måste i sin tur söka undantag från försäljningsförbudet om personen vill sälja fågeln vidare.

25 § artskyddsförordningen gäller inte för de växter och djur som omfattas av Rådets förordning (EG) nr 338/97, det vill säga de arter som omfattas av CITES och därmed är listade i bilagorna till rådets förordning. I Kommissionens förordning, som innehåller föreskrifter om tillämpningen av Rådets förordning, finns ytterligare tre generella undantag som den som utövar tillsyn kan behöva känna till. De går att hitta i artikel 62 i Kommissionens förordning och räknar bland annat upp cirka 25 andfåglar, hönsfåglar, duvfåglar, papegojor och tättingar som är undantagna från försäljningsförbudet (bilaga 10 Kommissionens förordning) och alltså inte behöver CITES-intyg. En del av dessa arter kan ibland finnas till salu i djuraffärer. Det gäller bland annat rödpannad kakariki (*Cyanotamphus novaezelandiae*) och svarthätteparakiten som ibland kallas gulmantlad parakit (*Psephotus dissimilis*). Fåglarna i bilaga 10 till Kommissionens förordning behöver inte märkas, undantaget om de har markerats med en not. Observera att ingen av dessa fåglar för tillfället är markerade varför ingen märkning behövs (artikel 62.1 Kommissionens förordning). Detta till skillnad från övriga A-listade arter som ska märkas enligt artikel 66 Kommissionens förordning. Undantagen i artikel 62 i Kommissionens förordning gäller också artificiellt förökade exemplar av växtarter samt bearbetade exemplar som har förvärvats före den 1 juni 1947. Urblåsta ägg räknas också som bearbetade exemplar.

30 § artskyddsförordningen och artikel 62 kommissionens förordning (EG 865/2006)

(31 §)

Förbudet i 26 § gäller inte handel med odlade växter, fasan, raphöna och gräsand. För handel med dessa krävs inget tillstånd.

(32-34 §§)

I 32 och 33 §§ finns bestämmelser om vilka myndigheter som får medge undantag i enskilda fall för naturvårds-, forsknings- och undervisningsändamål, vad besluten ska innehålla och om samråd när besluten ska fattas.

Undantag för de olika ändamålen får bara medges om det inte finns någon annan tillfredsställande lösning. En förutsättning är också att artens eller andra vilt levande arters överlevnad inte kommer att påverkas.

34 § ger Jordbruksverket möjlighet att medge undantag från förbudet att importera sälskinn av vissa arter.

32, 33 och 34 §§ artskyddsförordningen, Rådets förordning (EG) nr 338/97

35-36 §§: Preparering

(35-36 §§)

Kraven på *tillstånd* för preparering har införts för att öka möjligheterna till kontroll inom landet och gäller fåglar som lever vilt inom Europeiska unionens europeiska territorium, däggdjur som lever vilt i Sverige, djur och växter markerade med N

eller n i bilaga 1 till artskyddsförordningen eller djur och växter som finns upptagna i bilaga A och B till Rådets förordning. Kravet på tillstånd gäller inte den preparering som sker vid statliga museer och forskningsinstitutioner och Naturvårdsverket får, efter samråd med Naturhistoriska riksmuseet, meddela föreskrifter om undantag för andra institutioner.

Den som får tillstånd ska enligt 51 § artskyddsförordningen föra förteckning över de djur och växter som hanteras i verksamheten och kan komma att bli föremål för tillsyn. Den *operativa tillsynen* av verksamheten utövas av länsstyrelsen enligt bilaga 1 tillsynsförordningen (1998:900) eller kommunen i de fall då länsstyrelsen överlåtit åt kommunen att sköta tillsynen enligt 10 § tillsynsförordningen.

Tillsynen, liksom tillståndsförfarandet vid preparering behandlas mer utförligt i särskilda avsnitt.

37-39 §§: Anläggningar för pälsdjursuppfödning

För att förhindra rymning och etablering av frilevande stammar föreskriver 37 § att en anläggning för djur som hålls i fångenskap för pälsproduktion ska vara inhägnad med ett stängsel som ska vara utformad och hållas i ett sådant skick att djuren inte kan rymma. 38 § ger detaljerade föreskrifter om hur ett sådant stängsel ska vara utformat. Där anges bland annat föreskriven höjd för olika arter, lämpligt material, krav på att stängslet ska nedsänkas i marken för att ett inhägnat djur inte ska kunna gräva sig ut och på att det ska finnas ett speciellt rymningsskydd överst på stängslet om djuret annars skulle kunna få fotfäste och klättra över.

I 39 § föreskrivs dessutom att det i en pälsdjursanläggning ska finnas fällor där djur som kommit lösa i hägnet ska kunna fångas in. Antalet fällor beror på anläggningens storlek och hur många djur som förvaras i den. Fällorna ska hållas gillrade och i sådant skick och under sådan tillsyn att de kontinuerligt kan fånga in djur som kommit lösa.

40-45 §§: Förevisning av djur av vilda arter

Kraven på tillstånd för förevisning av djur av vilda arter är en följd av EU:s djurparksdirektiv som utfärdades 1999. Direktivet tillkom för att djurparker och andra verksamheter som förevisar djur av vilda arter ska hålla en gemensam lägsta standard inom EU. Ett medlemsland kan välja att hålla en högre standard än direktivet föreskriver. I direktivet pekas djurparker ut som aktör för bevarande av biologisk mångfald och ska i och med detta uppfylla vissa krav. Den som får tillstånd ska enligt 51 § föra förteckning över de djur som hanteras i verksamheten och verksamheten kommer bli föremål för regelbunden tillsyn. Den operativa tillsynen av verksamheten utövas av länsstyrelsen enligt bilaga 1 tillsynsförordningen (1998:900) eller kommunen i de fall då länsstyrelsen överlåtit åt kommunen att sköta tillsynen enligt 10 § tillsynsförordningen.

Tillsynen, liksom tillståndsförfarandet vid djurparker och annan förevisning av djur behandlas mer utförligt i särskilda avsnitt.

Bestämmelserna om djurparker i 42 § uttrycker att en tillståndspliktig djurpark som bedrivs utan tillstånd ska stängas. Länsstyrelsen beslutar om förbud mot

fortsatt verksamhet, och kan ta kronofogden till hjälp om beslutet inte blir åttlytt. Länsstyrelsens beslut ska ha vunnit laga kraft innan kronofogden kan verkställa beslutet. Länsstyrelsen kan dock bestämma att beslutet ska gälla direkt även om det överklagas. Om en djurpark stängs helt eller delvis ska de djur som berörs behandlas eller avlägsnas på ett sätt som är förenligt med bevarandet av den biologiska mångfalden.

Expon, utställningar och enstaka förevisningar av vilda fåglar som lever inom Europeiska unionens territorium, deras ägg samt däggdjur som lever vilt i Sverige och arter som markerats med N eller n i bilaga 1 till artskyddsförordningen eller listats i bilaga A eller B till Rådets förordning ska enligt 44 § artskyddsförordningen anmälas till länsstyrelsen för att möjliggöra kontroll. Tillsyn behövs bland annat för att kontrollera att det finns CITES-intyg om A-listade arter finns till försäljning eller förevisas. Anmälan ska göras minst fyra veckor i förväg. För den här typen av förevisning finns inga krav på förteckningar över de djur som hanteras och de som redan har ett tillstånd enligt 40 § behöver inte göra någon anmälan.

40-45 och 51 §§ artskyddsförordningen, tillsynsförordningen (1998:900)

46-50 §§: Tillståndsprövning

Frågor om tillstånd enligt 26 (handel), 35 (preparering) och 40 (förevisning) §§ prövas av länsstyrelsen (46-47 §§ artskyddsförordningen). Både i tillstånd för handel, preparering eller förevisning och i en anmälan om förevisning enligt 44 § ska lokalen eller den plats där verksamheten ska bedrivas anges. Innan tillstånd för förevisning enligt 40 § kan ges måste anläggningen ha godkänts för offentlig förevisning enligt djurskyddsförordningen (1988:539). Länsstyrelsen ska förena tillståndet med de villkor som behövs för att möjliggöra att de arter som ingår i verksamheten kan identifieras (48 § artskyddsförordningen). Länsstyrelsen ska också ange villkor som säkerställer att djurparken bidrar till bevarandet av och kunskapen om arterna i enlighet med 49 § samt att djurhållningen uppfyller de krav som ställs i 49 §. Innan tillstånd ges ska länsstyrelsen enligt 50 § inspektera djurparken för att bedöma om de villkor som de planerar att förena med tillståndet kommer att kunna uppfyllas.

Tillståndsförfarandet behandlas mer utförligt i kapitel 3.

46-50 §§ artskyddsförordningen, djurskyddsförordningen (1998:539)

51-54 §§: Skyldighet att föra förteckning

I 51-53 §§ framgår det att den som har fått tillstånd ska föra en *förteckning* över de djur och växter som hanteras i verksamheten. Förteckningen ska innehålla uppgifter om märkning, plats för förvar, ursprung med mera. Den ska vara åtkomlig för inspektion av tillsynsmyndigheten, och uppgifterna ska sändas till länsstyrelsen varje år. Vid utebliven förteckning ska miljöstraffavgift tas ut. Om inga tillståndspliktiga arter hanterats under verksamhetsåret ska detta anmälas till Länsstyrelsen senast den sista februari året därpå. Om inte detta görs kan miljöstraffavgift dömas ut. Denna upplysning kan skrivas in som ett villkor i beslutet. Naturvårdsverket får enligt 54 § meddela föreskrifter om skyldigheten att

föra förteckning och skyldigheten att lämna uppgifter samt meddela undantag från 51-53 §§.

51-54 §§ artskyddsförordningen

55-57 §§: Återkallelse av tillstånd

Om den som har ett tillstånd till preparering, handel eller förevisning av djur bryter mot en från art- eller djurskyddet väsentlig föreskrift, får länsstyrelsen återkalla tillståndet om det inte är uppenbart oskäligt med stöd av 55 § artskyddsförordningen.

Länsstyrelsen får även helt eller delvis återkalla tillstånd och förbjuda fortsatt verksamhet enligt förutsättningar som beskrivs i 24 kap 3 § miljöbalken. Exempelvis om någon genom att lämna oriktiga uppgifter eller avsiktligt utelämnat uppgifter vid ansökan om tillstånd vilselett myndigheten, om tillstånd eller villkor som gäller för verksamheten inte följs och om avvikelsen inte är av ringa betydelse. Andra situationer då ett tillstånd får återkallas är till exempel om verksamheten har upphört eller om ett nytt tillstånd ersätter det tidigare.

Naturvårdsverket och Jordbruksverket får enligt 56 § artskyddsförordningen återkalla beslut om undantag som de själva har meddelat med stöd av 32 § artskyddsförordningen eller beslut om undantag enligt artikel 8.3 i Rådets förordning, om den som fått beslutet bryter mot något väsentligt villkor för art- eller djurskyddet som respektive verk ställt i beslutet. Om det är uppenbart oskäligt får ett sådant beslut inte återkallas.

Ett villkor bör vara att tillståndsinnehavaren särskilt ska se till att djur och växter i verksamheten hanteras i enlighet med artskydds- och djurskyddslagstiftningen. Genom ett sådant villkor får Länsstyrelsen, Naturvårdsverket eller Jordbruksverket möjligheter att enligt 56 § återkalla tillstånd för den som bryter mot någon föreskrift som är väsentlig för art- eller djurskyddet. Om det är uppenbart oskäligt får ett tillstånd inte återkallas.

Om länsstyrelsen har meddelat ett föreläggande eller förbud till den som har ett djurparkstillstånd och föreläggandet eller förbudet inte följs inom två år, ska länsstyrelsen återkalla tillståndet, helt eller delvis (57 § artskyddsförordningen). Länsstyrelsens beslut ska då gälla omedelbart även om det överklagas (8 kap 5 § miljöbalken).

55-57 §§ artskyddsförordningen, 24 kap 3 § miljöbalken (om återkallelse av tillstånd), 26 kap 9, 17 och 26 §§ miljöbalken (om föreläggande eller förbud, verkställighet med mera.)

58-59 §§: Tillsyn

Tillsyn kan bedrivas för såväl tillståndspliktiga som icke tillståndspliktiga verksamheter, med eller utan tillstånd enligt artskyddsförordningen. Exempelvis kan tillsyn behövas om det upptäcks att en verksamhet saknar de tillstånd som krävs.

Den operativa tillsynen av verksamheten utövas av länsstyrelsen enligt bilaga 1 tillsynsförordningen (1998:900) eller kommunen i de fall då länsstyrelsen överlåtit åt kommunen att sköta tillsynen enligt 10 § tillsynsförordningen.

I 58 och 59 §§ artskyddsförordningen om **tillsyn** hänvisas i första hand till förordningen om tillsyn enligt miljöbalken. Dessutom nämns särskilt att tillsynsmyndigheten regelbundet ska inspektera djurparker. Tillsynsfrågor behandlas i detalj i kapitel 4.

58-59 §§ artskyddsförordningen, förordning (1998:900) om tillsyn, handboken om operativ tillsyn 2001:4

60-62 §§: När levande djur och växter tas i beslag

I dessa båda paragrafer finns bestämmelser om hur myndigheterna ska agera när levande djur och växter har tagits i beslag. I kapitel 5.11 finns ett åtgärdsschema som beskriver processen när olaglig handel eller import av arter som finns listade i CITES bilaga A och B upptäcks.

63-65 §§: Artbestämning

Vid artbestämning kan det vara nödvändigt att anlita artbestämmare eller expert som biträde vid tillsynen. Artbestämmare utses av Jordbruksverket efter samråd med Naturvårdsverket och Naturhistoriska riksmuseet. Artbestämmarna ska vara personer med goda artkunskaper inom ett eller flera områden inom fauna och flora och får inte ha några ekonomiska intressen inom handel, förevisning eller preparering som gör att dennes objektivitet kan ifrågasättas.

Om en artbestämmare begär ersättning för sitt arbete, ska ersättningen betalas av den myndighet som anlitar artbestämaren enligt särskilda bestämmelser. Enligt 6 kap 18 § tullagen finns undantag då deklaranter kan åläggas att betala. Om det finns anledning att anta att en uppgift som lämnats enligt tullagstiftningen inte är riktig, får tullverket anlita särskild sakkunnig för att få fram den upplysning som behövs. Om den lämnade uppgiften visas vara oriktig, är det som lämnat uppgiften skyldig att betala kostnaden för den sakkunnige.

32-33 §§ artskyddsförordningen och 9 § Jordbruksverkets föreskrifter 1999:89 (om ersättning för artbestämning vid import, export och reexport), 6 kap 18 § tullagen (200:1281)

66-73 §§: Avgifter för prövning och tillsyn, ytterligare föreskrifter och definitioner

66-67 §§ behandlar avgifter för prövning och tillsyn. Där bemyndigas också Jordbruksverket att utfärda ytterligare föreskrifter för verkställigheten av artskyddsförordningen.

Den svenska myndighet som utsetts till administrativ myndighet i enlighet med Rådets förordning är Jordbruksverket. Naturvårdsverket har utsetts till vetenskaplig myndighet och kan efter överenskommelse biträdas av Naturhistoriska riksmuseet (68 § artskyddsförordningen).

Enligt 69 § ska det finnas ett register över de forskare och forskningsinstitutioner som får ge, låna eller sälja exemplar av djur och växter till varandra utan tillstånd i varje enskilt fall. Registret ska föras av Jordbruksverket, som också ska besluta om vilka forskare och institutioner det gäller. Jordbruksverket ansvarar också för att rapportera de uppgifter som EU och CITES-sekretariatet kräver (71 § artskyddsförordningen).

Samråd mellan EU-ländernas administrativa myndigheter ska enligt 70 § artskyddsförordningen ske vid tvister om tolkningen eller tillämpningen av Rådets förordning.

I fråga om överklagande, straff och förverkande hänvisar 72-73 §§ i artskyddsförordningen till bestämmelserna i miljöbalken. Naturvårdsverket beslutar om placering av förverkade exemplar och kan även besluta att länsstyrelserna i vissa fall kan besluta om förverkande. Länsstyrelsen beslutar om placering eller vidare förfarande i övriga fall då ett förverkande inte gjorts.

2.4 Föreskrifter i anslutning till artskyddsförordningen

2.4.1 Jordbruksverkets föreskrifter (2008:30 J 15) om handel och andra åtgärder med exemplar av vilt levande djur- och växtarter som behöver skydd

Jordbruksverkets föreskrifter om handel och andra åtgärder med exemplar av vilt levande djur- och växtarter som behöver skydd gäller artbestämning vid import med mera. Här finns regler för hur myndigheterna hantera beslagtagna exemplar och föremål. Det anges vilka avgifter som blir aktuella i samband med import, export och reexport. Till föreskrifterna finns också en bilaga som anger vilka tullkontor i landet som är behöriga att hantera ärenden om levande djur, djurprodukter och växter.

2.4.2 Naturvårdsverkets föreskrifter om artskydd (NFS 1999:7 med ändringar 1999:12, 2005:12 och 2008:3)

I Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 1999:7) finns krav på att i de fall där tillstånd givits för handel och preparering enligt 26 och 35 §§ artskyddsförordningen ska tillståndsinnehavaren föra en förteckning över de exemplar som har hanterats. I föreskrifterna anges vad förteckningen ska innehålla och när en kopia av den ska skickas in till länsstyrelsen.

2.5 Rådets förordning - en överordnad lagstiftning om djur och växter som hotas på grund av handel

Rådets förordning (EG) nr 338/97 reglerar handeln med hotade djur och växter inom EU och med tredje land, det vill säga land utanför EU.

Enligt fördraget om upprättande av EG, det så kallade Romfördraget, är en EG-förordning direkt tillämplig i varje medlemsstat och överordnad medlemsstaternas nationella lagstiftning. EG-rätten och medlemsländernas nationella lagar överlappar varandra på många områden, och det kan uppstå situationer där en EG-regel och en nationell lag strider mot varandra. Då gäller alltså EG:s regelverk enligt principen om EG-rättens företräde. Den principen ska garantera att EG-rätten tillämpas lika i alla medlemsländer.

Romfördraget ger också medlemsstaterna möjlighet att vidta strängare åtgärder i olika sammanhang så länge de inte leder till handelshinder. På motsvarande sätt tillåter Rådets förordning strängare åtgärder i medlemsstaterna för att värna om hotade arter. Det gäller särskilt innehav av exemplar av de arter som omfattas av Rådets förordning. Ett exempel i artskyddsförordningen på en strängare svensk lagstiftning är förvaringsförbudet i 7 §.

Rådets förordning innehåller fyra bilagor, A – D, med förteckningar över arter eller grupper av arter av vilt levande djur och växter som kräver skydd eller andra åtgärder av olika omfattning. Bilagorna revideras efter hand. Ändringar görs minst vartannat år i samband med de partsmöten som hålls inom ramen för CITES.

2.5.1 Bilaga A - handel i stort sett förbjuden

I bilaga A tas de djur och växter upp som omfattas av förordningens strängaste reglering. Det är i stort sett samma arter som i CITES bilaga I, arter som hotas av utrotning på grund av handel och som är eller kan bli påverkade av handeln med dem. Med dessa arter är handel förbjuden.

Internationell handel med exemplar av arter i bilaga A är i det närmaste totalförbjuden. I vissa fall kan dock undantag ges från handelsförbudet. Det gäller till exempel då exemplaret och dess föräldrageneration är uppfött i fångenskap eller är artificiellt förökat. Undantag ges i sådana fall i form av import- respektive exporttillstånd för handel utanför EU:s gränser och i form av CITES-intyg för handel inom EU:s gränser. Det krävs också ett förflyttningsintyg när ett A-listat djur av vilt ursprung, eller med en förälder av vilt ursprung, ska förflyttas.

2.5.2 Bilaga B - hotade arter och arter som hot

Bilaga B motsvarar CITES bilaga II. Därutöver innehåller den ett antal arter från CITES bilaga III som EU anser vara föremål för så omfattande handel att handeln kan komma att hota artens överlevnad eller dess naturliga förekomst i det ekosystem den tillhör.

I bilaga B finns också en möjlighet att ta upp arter som kan utgöra ett ekologiskt hot mot gemenskapens inhemska arter av vilda djur och växter.

Slutligen innehåller bilaga B arter från konventionens bilaga I som EU:s medlemsstater har reserverat sig emot, det vill säga reserverat sig mot att de finns på bilaga I och därmed omfattas av strängare regler än EU anser nödvändigt.

För handel med arter på bilaga B krävs import- och exporttillstånd då handeln sker mellan ett EU-land och ett land utanför EU. Om handeln med arter i bilaga II sker mellan övriga medlemsländer i CITES krävs endast exporttillstånd.

För kommersiella aktiviteter inom EU med arter på bilaga B, till exempel handel eller förevisning, krävs inget CITES-intyg men den som bedriver kommersiella aktiviteter måste vid behov kunna visa exemplarets ursprung (artikel 8.5 i Rådets förordning).

2.5.3 Bilaga C - arter med nationellt skydd och behov av internationell medverkan

Bilaga C till Rådets förordningen motsvarar i huvudsak CITES bilaga III och tar upp de arter som är föremål för nationella skyddsregler mot exploatering och ett medlemsland i CITES därmed anser behöver större kontroll vid export. För att det nationella skyddet ska fungera krävs medverkan från andra konventionsparter. Bilagan innehåller också arter från konventionens bilaga II som EU:s medlemsstater har reserverat sig mot.

Vid import av arter på bilaga C krävs importanmälan och exporttillstånd enligt artikel 4, 4 punkten Rådets förordning.

2.5.4 Bilaga D - övervakning befogad

Bilaga D saknar motsvarighet i CITES. Bilagan omfattar arter som importeras till EU i sådan omfattning att det är befogat med övervakning. I bilaga D finns också arter från konventionens bilaga III som EU-staterna reserverat sig mot. Vid import av arter på bilaga D krävs en importanmälan (artikel 4, 4 punkten Rådets förordning). Om granskningen av bilaga D arter visar en omfattande import av en art kan EU:s medlemmar besluta om en strängare listning.

2.5.5 Intyg, tillstånd, anmälan och märkning enligt CITES

Huvudregeln inom EU är att alla kommersiella aktiviteter med levande djur, djurprodukter och växter som finns på bilaga A till Rådets förordning är förbjudna. Ett sådant förbud gäller också för arter på Bilaga B som inte åtkommits eller förts in till EU på lagligt sätt.

Ansökan om undantag från förbudet prövas av Jordbruksverket. I vissa förutbestämda fall prövas ärendena också av Naturvårdsverket i dess egenskap av vetenskaplig myndighet för CITES-frågor. Efter prövningen utfärdar Jordbruksverket ett import- eller exporttillstånd. Exporttillstånd krävs för A-, B- och C-listade arter, men importtillstånd enbart för A- och B-listade arter. När det gäller kommersiella aktiviteter inom EU med A-listade arter utfärdar Jordbruksverket efter prövning ett CITES-intyg.

Ytterligare information om CITES finns på www.cites.org samt på Jordbruksverkets webbplats, www.sjv.se. På Jordbruksverkets webbplats finns även ansökningsblanketter.

Naturvårdsverket genomför för tillfället en undersökning av de lagar och regler som styr märkning i Sverige. I denna undersökning ingår bland annat regler för märkning enligt CITES.

3 Tillstånd för handel, preparering och förevisning

För att få preparera, handla med eller förevisa djur och växter av arter som lever vilt krävs nästan alltid tillstånd. Detta kapitel behandlar tillståndsprövningen från ansökan till beslut. Utöver regler som är gemensamma för artskyddsförordningens 15, 17 och 18 §§ finns särskilda bestämmelser för de olika verksamheterna, framför allt för djurparker och annan förevisning av djur. De gemensamma reglerna tas upp i kapitel 3.1 och de särskilda bestämmelserna för preparering beskrivs i kapitel 3.2, för handel i kapitel 3.3 och för förevisning i 3.4.

3.1 Gemensamma bestämmelser

3.1.1 Ansökan

Den som söker tillstånd ska vara en fysisk person och ska vara den som ansvarar för verksamheten. När det gäller djurparker kan också en juridisk person vara sökande. Då är det styrelseledamöterna och den verkställande direktören som företräder den juridiska personen som i sin tur ansvarar för verksamheten och svarar mot de krav på lämplighet som artskyddsförordningen ställer.

Den sökande ska vara lämplig för den tilltänkta verksamheten. Det innebär ur laglydnadssynpunkt att personen inte under de fem senaste åren har dömts för brott mot någon författning som har betydelse för art- eller djurskyddet eller mot något villkor i tidigare tillstånd (Prop 1997/98:45 del II s. 208).

För att bedömas som lämplig måste den sökande också ha kunskaper om de arter som hanteras i verksamheten. Dessutom ska den sökande ha nödvändiga kunskaper om art- och djurskydd. Kunskaperna ska framgå av ansökan. För handels- och djurparkstillstånd ställs särskilda krav på kunskapsbevis. Den sökande ska kunna visa dokumentation på genomgången kurs. Inom några år kommer även kunskapsbevis att krävas för tillstånd till preparering. En gymnasieutbildning i djurvård kan, om det är relevant, vara ett exempel på kunskapsbevis. Om det inte finns någon lämplig kurs kan tillsynsmyndigheten starta en kurs, till exempel såsom gjorts för älgparksägare, eller så kan verksamhetsutövaren bidra till att en kurs startas.

Ett förslag till mall för såväl ansökan som beslut har tagits fram av Naturvårdsverket i samråd med länsstyrelserna. Detsamma gäller en mall för förteckningarna. Mallen för ansökan finns på länsstyrelsernas gemensamma webbplats.

I ansökan ska alla de tillståndspliktiga arter räknas upp som kan komma i fråga i verksamheten. Lokalen eller platsen där verksamheten ska bedrivas ska uppges och beskrivas i ord och bild (ritning, skiss eller karta).

Ansökningsavgiften ska vara betald för att tillstånd ska kunna ges. Detaljer om avgifter finns i kapitel 3.1.6.

3.1.2 Länsstyrelsens prövning

3.1.2.1 HANDLÄGGNING

Artskyddsförordningen har inga särskilda regler för hur tillståndsärenden ska handläggas. Därför tillämpas förvaltningslagens (7:21 §§ 1986:223) regler om handläggning av ärenden.

3.1.2.2 BEDÖMNING

För att bedöma den sökandes lämplighet ur laglydnadssynpunkt ska länsstyrelsen hämta uppgifter från Rikspolisstyrelsens belastningsregister. Att länsstyrelsen har rätt att få ut fullständiga uppgifter ur registret om en person framgår av 10 § förordningen om belastningsregister (1999:1134). Underlag för bedömningen av ärendet grundas i första hand på de uppgifter som föreligger i ärendet samt tillämpliga bestämmelser i artskyddsförordningen. Miljöbalkens mål i 1 kap 1 § ska också beaktas, liksom de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap miljöbalken.

Förutsättningen för tillstånd är att sökanden har nödvändiga kunskaper om artskydds- och i förekommande fall djurskyddslagstiftningen. Länsstyrelsen kan avslå en ansökan om den sökande på grund av tidigare misskötsamhet på området eller bristande kunskap eller av artskydds- eller djurskyddsskäl inte är lämplig att bedriva någon sådan verksamhet.

De som bedriver eller tänker bedriva någon verksamhet ska visa att de iakttar de förpliktelser som följer av reglerna i 2 kap miljöbalken. Det kan de bland annat göra genom sin beskrivning av hur den ansökta verksamhetens ska bedrivas, liksom genom att redovisa sina kunskaper i fråga om arter, artskydd och liknande.

Den som ansöker om att bedriva handel kan redovisa sina kunskaper inom området artskydd genom intyg om genomgångna grundkurser enligt djurskyddslagstiftningen (2 kap Djurskyddsmyndighetens föreskrifter 2005:8). För preparering bör den sökande visa kunskaper om lagstiftningen på området (CITES-förordningen, artskyddsförordningen, naturvårdsverkets föreskrifter om artskydd, djurskyddslagen med mera). Den som vill förevisa djur bör på samma sätt visa sig ha kunskaper om lagstiftningen på området och om skötseln av de djur som ansökan om förevisning gäller.

För de som redan bedriver en liknande verksamhet kan till exempel tidigare tillsyn ge information om hur de lever upp till hänsynsreglerna.

3.1.2.2.1 Miljöbalkens allmänna hänsynsregler

Hänsynsreglerna i miljöbalkens andra kapitel ska ligga till grund för alla beslut i såväl tillståndsärenden som tillsyn, och då även för tillståndsprövning och tillsyn enligt artskyddsförordningen. Reglerna utgör minimikrav vid all prövning enligt miljöbalken. De är rättsligt bindande och kan, utan något ytterligare förtydligande av reglerna, ligga till grund för förelägganden och förbud (26 kap 9 § miljöbalken) om de inte följs.

Hänsynsreglerna ska vägas mot vad som i övrigt finns att ta hänsyn till i det ärende som bedöms, och avvägningen ska göras så att balkens mål och syfte bäst tillgodoses (1 kap 1 § miljöbalken).

Verksamhetsutövaren visar sin lämplighet

Verksamhetsutövaren ska visa att han eller hon kan bedriva sin verksamhet eller vidta en tilltänkt åtgärd på ett miljömässigt godtagbart sätt i förhållande till hänsynsreglerna. Det gäller att visa att verksamheten eller åtgärden inte medför negativa effekter eller annars motverkar miljöbalkens mål på ett sätt som inte kan begränsas (2 kap 1 § miljöbalken).

Kunskapskravet

En grundläggande förutsättning för allt miljöarbete är kunskap om vilka problem som finns och hur de kan lösas. Den som bedriver en verksamhet ska skaffa sig den kunskap som behövs för att skydda människors hälsa och miljön mot skador eller olägenheter av annat slag. Det kan även gälla att skaffa sig den tillgängliga kunskap som finns utomlands. Finns inte kunskapen redan dokumenterad kan kravet leda till att den sökande/verksamhetsutövaren måste genomföra egna utredningar och undersökningar. När verksamheten är igång måste utövaren fortlöpande hålla sig underrättad om verksamheten och om dess verkningar på miljön (2 kap 2 § miljöbalken).

Kunskapskravet i hänsynsreglerna är allmänt hållet för att passa för alla verksamheter och åtgärder som ryms inom miljöbalkens tillämpningsområde. Mer konkreta krav på kunskap finns i miljöbalkens 26 kapitel om tillsyn. I länsstyrelsens beslut om tillstånd står det att länsstyrelsen eller Naturvårdsverket kan komma att besluta om ett kunskapskrav. Då gäller att de som fått ett beslut om tillstånd även måste uppfylla detta krav.

Hänsynsreglerna gäller som sagt både för tillståndsprövning och tillsyn och det räcker alltså inte att presentera tillgängliga kunskaper vid ansökan. Verksamhetsutövaren är också skyldig att fortlöpande hålla sig à jour med kunskapsutvecklingen på området och planera och kontrollera sin verksamhet för att motverka eller förebygga olägenheter eller skador (26 kap 19 § miljöbalken).

Försiktighetsprincipen

Alla som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd ska vidta de försiktighetsmått som behövs för att undvika olägenheter eller skador för människors hälsa eller miljön. Denna grundläggande regel om försiktighetsmått gäller inte bara miljöstörningar i form av till exempel vatten- och luftföroreningar. Den avser också sådant som utarmande av natur- och kulturmiljöer eller den biologiska mångfalden och riktar sig dessutom mot misshushållning med naturresurser, energi och material (2 kap 3 § miljöbalken).

Sparsamhet med råvaror och energi föreskrivs i en särskild paragraf. Verksamhetsutövare ska också utnyttja möjligheter till återanvändning och återvinning och att i första hand välja förnybara energikällor (2 kap 5 § miljöbalken).

Ett viktigt försiktighetsmått som särskilt lyfts fram rör kemiska produkter eller biotekniska organismer som kan misstänkas innebära risker för människors hälsa eller miljön. Sådana produkter ska man undvika att använda eller sälja. Det gäller

också varor som innehåller eller har behandlats med sådana produkter (2 kap 6 § miljöbalken).

De skyddsåtgärder, begränsningar och övriga försiktighetsmått som kan bli aktuella är av skiftande slag och omfattning och beror förstås på vilken verksamhet det gäller. Utgångspunkten är att den sökande eller verksamhetsutövaren – om verksamheten redan är igång – själv ska föreslå lämpliga försiktighetsmått och begränsningar. Om det behövs kan prövnings- respektive tillsynsmyndigheten diskutera med verksamhetsutövaren om lämpliga försiktighetsmått och andra anpassningar. Exempel på skyddsåtgärder och andra försiktighetsmått vid en verksamhet kan vara buffertzoner mot bebyggda områden. Reglerna i artskyddsförordningens 49 § 6 och 7 punkten är exempel på säkerhetsåtgärder som ska förhindra skador i omgivningen.

Men regeln gäller inte bara för verksamheten på en fastighet. Krav kan också ställas på till exempel transporter till och från anläggningen. Om ett område omfattas av särskilt skydd enligt någon av miljöbalkens regler, exempelvis naturreservat eller biotopskyddsområde, ska verksamheten bedrivas på ett sådant sätt att skyddssyftet inom det skyddade området inte motverkas. Det gäller även om själva verksamheten bedrivs utanför det skyddade området.

Bästa möjliga teknik

För yrkesmässig verksamhet ska bästa möjliga teknik användas för att förebygga skador. Med bästa möjliga teknik avses såväl den använda teknologin som anläggningens konstruktion, utformning, byggnation och underhåll, hur den leds och drivs och hur den avvecklas och tas ur bruk. I begreppet ”bästa möjliga teknik” ligger att tekniken måste vara möjlig att använda inom branschen ur både teknisk och ekonomisk synpunkt. Tekniken ska finnas tillgänglig, men behöver inte finnas i Sverige (2 kap 3 § miljöbalken). Kravet på bästa möjliga teknik ska användas tillsammans med avvägningsregeln (2 kap 7 § miljöbalken).

Lokaliseringsprincipen

Valet av plats har stor betydelse för vilka miljöeffekter som uppkommer när verksamheten bedrivs. Den plats som väljs ska vara lämplig med hänsyn till miljöbalkens mål enligt 1 kap 1 §. Vid val av plats för verksamheten ska även 3 och 4 kap miljöbalken tillämpas.

Platsen ska också väljas så att verksamheten kan bedrivas med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön. Lokaliseringsregeln gäller givetvis i fråga om ny verksamhet, men också när befintliga verksamheter ska utvidgas (2 kap 6 § miljöbalken).

Länsstyrelsen ska i sin bedömning beakta planbestämmelser för det område där verksamheten ska bedrivas. Tillstånd eller en dispens får enligt 2 kap 6 § tredje stycket miljöbalken inte ges i strid med en detaljplan eller områdesbestämmelser enligt plan- och bygglagen (1987:10). Små avvikelser får göras, om syftet med planen eller bestämmelserna inte motverkas. Regeln innebär ett principiellt förbud mot tillstånd eller dispens i sådana fall. Bestämmelsen aktualiseras i första hand vid tillståndsprövning av djurparker och djurhågn som på grund av sin storlek kan

komma i konflikt med sådana planer. Det är länsstyrelsen som prövar tillståndsfrågan och avgör verksamhetens förenlighet med detaljplanen. I tveksamma fall kan yttrande inhämtas från kommunen. Den som vill bedriva en verksamhet som inte stämmer överens med detaljplanen får inrikta sig på att få planen ändrad. För verksamheter som inte är tillståndspliktiga saknar paragrafen betydelse.

Miljömässigt motiverade och ekonomiskt rimliga åtgärder – skälighetsprincipen
Alla hänsynsregler ska tillämpas efter en avvägning mellan nytta och kostnader. Kraven som ställs ska vara miljömässigt motiverade utan att vara ekonomiskt orimliga. Nyttan för miljön har företräde i sådana avvägningar. Det kan alltså leda till att tillstånd vägras om nödvändiga skyddsåtgärder är så kostsamma att utövaren inte anser sig kunna acceptera sådana villkor (2 kap 7 § miljöbalken).

Skälighetsprincipen innebär bland annat att nyttan av försiktighetsmått, till exempel skyddsåtgärder, avvägs mot kostnaderna för dem. Vid bedömningen av vilken nytta en åtgärd medför ur hälso- och miljösynpunkt är de miljömål som fastställts av riksdag och regering särskilt betydelsefulla. Riksdagens miljömål ska vara styrande vid bedömningen av ett försiktighetsmått eller en skyddsåtgärds nytta för människors hälsa och miljön.

Principen om förorenarens ansvar

Den som är orsak till att en skada eller olägenhet för miljön har uppkommit ansvarar för att den blir avhjälpd. Ansvaret består till dess skadan eller olägenheten har avhjälpits. Detta gäller oavsett om verksamheten i fråga bedrivs, om den har överlåtits eller lagts ner (2 kap 8 § miljöbalken).

Stoppregeln

Verksamheter som har oacceptabla följder får inte bedrivas. Det ska den så kallade stoppregeln garantera. Regeln griper in om balkens övriga hänsynsregler inte ger ett tillräckligt skydd mot farliga verksamheter eller åtgärder. Stoppregeln är generellt tillämplig på all verksamhet och alla åtgärder som ryms inom miljöbalkens tillämpningsområde. Genom den förbjuds verksamheter och åtgärder som orsakar eller riskerar att orsaka skada eller olägenheter av *väsentlig* betydelse för människors hälsa eller miljön alternativt medför risk för att ett stort antal människor får sina levnadsförhållanden väsentligt försämrade eller miljön försämras avsevärt medför risk för att ett stort antal människor får sina levnadsförhållanden väsentligt försämrade eller miljön försämras avsevärt (2 kap 9 § miljöbalken).

Regeringen kan medge undantag från stoppregeln om en verksamhet eller åtgärd är av synnerlig betydelse för det allmänna. Det gäller dock inte om det allmänna hälsotillståndet befaras bli försämrat genom verksamheten eller åtgärden (2 kap 10 § miljöbalken).

3.1.3 Beslut om tillstånd

3.1.3.1 PERSON, LOKAL, VILLKOR OCH TID

Om länsstyrelsen i sin bedömning av ansökan kommer fram till att tillstånd kan beviljas, ska tillståndet avse en fysisk person. Som tidigare nämnts kan ett djurparkstillstånd också avse en juridisk person. Tillståndet ska ange de arter eller grupper av arter som tillståndet omfattar, i vilken lokal eller på vilken plats som verksamheten ska bedrivas och tiden som tillståndet ska gälla för. Länsstyrelsen får även förena tillståndet med olika villkor som skrivs in i tillståndet. En mall för beslut om tillstånd har tagits fram av Naturvårdsverket i samråd med länsstyrelserna.

Ett tillstånd får lämnas för begränsad tid. Förutsättningarna för verksamheter som rör artskyddsförordningen förändras regelbundet därför är det lämpligt att verksamhetstillstånden tidsbegränsas. Tidsbegränsning är också ett verktyg som länsstyrelsen kan använda om det är osäkert om en verksamhet kommer att kunna leva upp till de krav som ställs eller som kan komma att ställas. Stödet för tidsbegränsning finns i 16 kap 2 § miljöbalken.

Ett tillstånd som inte nyttjas av verksamhetsutövaren kan inte vara vilande. När en verksamhet läggs ner ska tillståndet återkallas. Detta kan till exempel skrivas in som ett villkor eller som en upplysning i beslutet om verksamhetstillstånd. Om en verksamhet lagts ner eller överhuvudtaget inte startas upp kan detta upptäckas vid till exempel ett tillsynsbesök eller om förteckningen inte skickas in. Skulle verksamhetsutövaren efter några år vilja göra en nystart av verksamheten måste denne ansöka om ett nytt tillstånd.

De villkor som fastställs för de olika verksamheterna har stor betydelse både för utövaren och för tillsynsmyndigheten. Därför är det viktigt att villkoren är kontrollerbara och tydligt formulerade. Verksamhetsutövaren ska inte behöva tveka över vad som krävs. För tillsynsmyndigheten är tydligheten i villkoren en förutsättning för möjligheterna att utöva en effektiv tillsyn och uppföljning av att villkoren följs. Då olika arter kan kräva olika tillstånd, anläggningar, skötsel och säkerhetsaspekter med mera är det viktigt att eventuella villkor anges för respektive art samt att villkoren är anpassade till varje specifikt tillstånd beroende på förutsättningar.

3.1.3.2 UPPLYSNINGAR

I tillståndet, under rubriken upplysningar, är det lämpligt att skriva ner sådant som tillståndsinnehavaren behöver veta. Där bör det bland annat stå att tillståndet kan återkallas om tillståndsinnehavaren bryter mot en föreskrift som har väsentlig betydelse för art- och djurskyddet men att återkallandet inte får vara uppenbart oskäligt (55 § artskyddsförordningen). Det bör också stå att tillståndet kan återkallas om tillståndet eller villkor i tillståndet inte har följts och att detta gäller om avvikelsen inte är av liten betydelse (24 kap 3 § 2 punkten miljöbalken).

Under upplysningar bör tillståndsinnehavaren också påminnas om att tillståndet inte befriar tillståndsinnehavaren från att söka de andra tillstånd eller dispenser som kan behövas för att verksamheten ska få bedrivas. Det kan till exempel

godkännande av lokalen, bygglov från kommunens byggnadsnämnd eller tillstånd att hålla vilt i hägn eller liknande anläggning.

3.1.3.3 KRAV PÅ FÖRTECKNING

Den som fått tillstånd ska föra en förteckning över de djur, växter, ägg, fröer, sporer med mera som ingår i verksamheten och som är tillståndspliktiga (51 § artskyddsförordningen). Förteckningen ska, enligt 11 § Naturvårdsverkets föreskrifter om artskydd (NFS 1999:7), innehålla uppgifter om: art; ursprung; datum när exemplaret inkom respektive lämnades ut; namn, adress och telefonnummer på leverantör/säljare/inlämnare och köpare/mottagare; eventuell märkning; om arten är uppräknad i 33 § första stycket jaktförordningen, bilaga A eller B till Rådets förordning eller bilaga 1 till artskyddsförordningen; ytterligare uppgifter som länsstyrelsen beslutar om. En mall för förteckningen för handel- och prepareringsverksamhet har tagits fram av Naturvårdsverket i samråd med länsstyrelserna och återfinns i bilaga I till denna handbok.

3.1.3.4 VÄGRAT TILLSTÅND

Ett tillstånd får inte meddelas om några av de krav som gäller för tillståndsgivning inte kan uppfyllas, till exempel om den sökande inte bedöms ha tillräckliga kunskaper eller om lokalen är olämplig.

Tillstånd får också vägras om den sökande inte har fullgjort sina skyldigheter enligt ett tidigare tillstånd, ett godkännande eller en dispens. Det gäller också om den sökande tidigare har bedrivit sin verksamhet utan att ansöka om sådana tillstånd, godkännande eller dispenser som är nödvändiga att ha för att få bedriva verksamheten (16 kap 6 § miljöbalken). Ligger händelsen/överträdelsen längre tillbaka i tiden än fem år bör en ansökan kunna prövas på nytt (Prop 1997/98:45 del II s. 208).

3.1.3.5 BESVÄRSHÄNVISNING

En besvärshänvisning med upplysningar om hur en överklagan går till ska alltid finnas med om beslutet innebär avslag på tillståndsansökan. Det behövs också om tillstånd visserligen beviljas, men är förenat med villkor. Om tillståndet är förenat med villkor kan det betraktas som att tillståndsinnehavaren inte fått helt bifall till sin ansökan. Tillståndsinnehavaren ska kunna få villkoren prövade. Ytterligare information om överklagande finns i kapitel 3.1.5.

3.1.4 Återkallelse av tillstånd

Tillståndet kan återkallas om tillståndsinnehavaren bryter mot en föreskrift som har väsentlig betydelse för art- eller djurskyddet. Tillståndet kan också återkallas helt eller delvis om tillståndet eller villkor i tillståndet inte har följts. Tillståndet ska också återkallas om verksamheten lagts ner.

Återkallelse kan ske på tillståndsinnehavarens egen begäran då handeln med tillståndspliktiga arter har upphört, verksamheten lagts ner, efter en konkurs eller ett dödsfall.

Återkallelse av tillstånd överklagas på samma som övriga beslut fattade av länsstyrelse med stöd av artskyddsförordningen.

3.1.5 Överklagande

3.1.5.1 VILKA BESLUT ÖVERKLAGAS VAR

Länsstyrelsens beslut enligt artskyddsförordningen överklagas hos miljödomstol. Miljödomstolens dom överklagas hos Miljööverdomstolen vid Svea Hovrätt. För att överklaga till Miljööverdomstolen krävs ett prövningstillstånd (19 kap 1 § 3 st och 23 kap 1 § miljöbalken). Samma ordning gäller för beslut om tillstånd enligt miljöbalken till exempel att uppföra viltägn och att förevisa djur i hägnet, medan tillstånd att hålla djur i hägnet prövas av länsstyrelsen enligt jaktförordningen och överklagas hos Naturvårdsverket. Naturvårdsverkets beslut får inte överklagas vidare (41 a § och 58 § 1 punkten Jaktförordningen).

Länsstyrelsen beslutar om godkännande av anläggningar för offentlig förevisning enligt djurskyddsförordningen. Sådana beslut överklagas till länsrätten. Länsrättens beslut kan överklagas vidare hos kammarrätten, men då krävs prövningstillstånd (38 § Djurskyddslagen).

Föreskrifter och beslut i enskilda fall enligt 8 kap miljöbalken ska gälla omedelbart även om de överklagas (8 kap 5 § miljöbalken). Detta gäller alltså beslut enligt artskyddsförordningen, men inte beslut enligt jaktförordningen.

3.1.5.2 VEM FÅR ÖVERKLAGA BESLUT ENLIGT ARTSKYDDSFÖRORDNINGEN

Rätt att överklaga har:

- Sakägare, det vill säga den eller de som beslutet angår. Ett villkorat tillstånd kan innebära rätt till överklagande, eftersom det kan ses som att ansökan inte har beviljats fullt ut (16 kap 12 § miljöbalken).
- En myndighet eller kommunal nämnd har rätt att överklaga enligt vad som är särskilt föreskrivet i miljöbalken eller i föreskrifter som meddelas med stöd av miljöbalken (16 kap 12 § miljöbalken).
- Ideella föreningar som har till ändamål att tillvarata naturskydds- eller miljöskyddsintressen. Observera att deras rätt att överklaga är begränsad till domar och beslut om tillstånd, villkor i beslut och godkännande eller dispens. En ideell förening måste vara en juridisk person för att ha rätt att överklaga. Det innebär att den måste ha stadgar och styrelse. Föreningen måste ha minst 2 000 medlemmar och ha bedrivit sin verksamhet i Sverige under minst tre år. Det måste också finnas en behörig företrädare som kan föra föreningens talan (16 kap 13 § miljöbalken).

3.1.5.3 HUR GÅR EN ÖVERKLAGAN TILL

Hur ett överklagande ska gå till beskrivs i förvaltningslagen. Det ska göras skriftligt och lämnas in till den myndighet som har fattat det överklagade beslutet. Myndigheten får då ta ställning till om överklagandet har kommit in i tid (24 § förvaltningslagen). Om överklagandet har kommit in i tid ska myndigheten skicka

det vidare till den överprövande instansen tillsammans med övriga handlingar i ärendet. Om inte något annat är särskilt fastställt i en författning är det den överprövande instansen som i varje enskilt fall tar ställning till om förhållandena är sådana att den klagande har rätt att överklaga.

För att praxis ska kunna utvecklas är det viktigt att länsstyrelsen överklagar de domar i miljödomstolen som går emot länsstyrelsens beslut. I förlängningen bidrar det också till att författningarna om artskydd kan utvecklas (22 kap 6 § miljöbalken).

3.1.6 Ansökningsavgift

Den som importerar, exporterar, återexporterar, handlar med, preparerar eller förevisar djur ska betala en avgift för prövning och tillsyn. Det framgår i förordningen om avgifter för prövning och tillsyn enligt miljöbalken (7 kap förordning 1998:940). Med stöd av förordningen får Naturvårdsverket meddela ytterligare föreskrifter om ansöknings- och tillsynsavgifter. Sådana föreskrifter finns i Naturvårdsverkets föreskrifter om artskydd (NFS 1999:7).

Det finns två förordningar som handlar om avgifter, dels förordningen (1998:940) om avgifter för prövning och tillsyn, dels avgiftsförordningen (1992:191). Förordningen om avgifter för prövning och tillsyn tillämpas för den tillståndsprovning och tillsyn den reglerar enligt miljöbalken. För prövning och tillsyn av verksamheter som inte anges i förordningen om avgifter för prövning och tillsyn eller om särskilt beslut av regeringen finns, tillämpas avgiftsförordningen. Avgiftsförordningen innehåller bestämmelser om rätten att ta ut avgifter, beskriver förfarandet när ansökningsavgifter ska tas ut och bestämmer belopp för olika avgiftsklasser.

När länsstyrelsen prövar ansökningar om tillstånd till preparering, handel eller förevisning, det vill säga tillstånd enligt 46 och 47 §§ artskyddsförordningen, ska en ansökningsavgift tas ut. För prövning av ansökan tillämpas avgiftsklass 2 i avgiftsförordningen enligt 14 § Naturvårdsverkets föreskrifter om artskydd (NFS 1999:7).

För prövning av tillstånd enligt miljöbalken för att uppföra vilthägn tas avgift ut enligt avgiftsklass 6. Vid ansökan om nya eller ändrade villkor i ett sådant tillstånd tas avgift ut enligt avgiftsklass 4. Prövningen av tillstånd för att hålla vilt i vilthägn eller liknande anläggning enligt jaktförordningen är däremot avgiftsfri. Tillstånd att uppföra vilthägn regleras i 12 kap 11 § miljöbalken, och avgiften i 7 kap 1 § i förordningen om avgifter för prövning och tillsyn.

Godkännande av en anläggning för offentlig förevisning enligt 37 § djurskyddsförordningen är avgiftsbelagt. Avgiften består av en ansökningsavgift samt en extra avgift beroende på antalet utrymmen som ska godkännas, ärendets komplexitet och omfattningen av eventuell utredning som måste göras. Avgifter för godkännande av offentlig förevisning regleras enligt 7 § i Djurskyddsmyndighetens föreskrifter om avgifter i vissa ärenden (djurskyddsmyndighetens föreskrifter 2005:12 L 117). Länsstyrelsen kan med stöd av dessa bestämmelser bestämma dessa avgifter till ett lägre belopp om det finns särskilda skäl. Information angående förhandsförfrågningar från sökande och ansökningsavgifter finns i

Naturvårdsverkets allmänna råd till förordningen (1998:940) om avgifter för myndigheters prövning och tillsyn enligt miljöbalken (NFS 2000:8).

3.2 Preparering av djur och växter - särskilda bestämmelser

3.2.1 Tillståndskrav och ansökan

För att i yrkesmässigt eller annat förvärvssyfte preparera hela eller delar av fåglar, däggdjur, andra djur samt växter krävs tillstånd enligt 35 § artskyddsförordningen. Med preparering menas även montering. Preparering av horn, odlade växter, enstaka fjädrar eller enstaka skelettdelar kräver inte något särskilt tillstånd.

Statliga museer och statliga forskningsinstitut behöver inte söka särskilt tillstånd för preparering. Naturvårdsverket får efter samråd med Naturhistoriska riksmuseet föreskriva om undantag för verksamheter som bedrivs vid andra institutioner. Länsstyrelsen svarar även för tillsynen över sådana verksamheter (bilaga 3 Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 1999:7) om artskydd).

I tillståndsansökan ska alltid lokalen för verksamheten uppges. Om prepareringen bedrivs eller ska bedrivas i en del av bostaden, ska den delen vara klart avgränsad från den delen som används som bostad. Prepareringen kan till exempel bedrivas i ett avgränsat rum eller i ett källarutrymme. Kravet på klar avgränsning av ”prepareringsverkstaden” beror på att länsstyrelsen i sitt tillsynsarbete har rätt till tillträde till fastigheter, byggnader, andra anläggningar och transportmedel. En privat bostad är visserligen också en byggnad i lagens mening, men här är tillträdet starkt begränsat. Tillträde till bostaden får vanligtvis bara ske för att förebygga eller undanröja olägenheter för människors hälsa. Begränsningen när det gäller tillträde till bostaden gäller inte utanför själva bostaden, till exempel villaträdgårdar (28 kap 1 § miljöbalken respektive 26 kap 6 § miljöbalken).

3.2.2 Förbud och undantag

Det är förbjudet att förvara, sälja eller bjuda ut till försäljning djur, fåglar och växter som tas upp i 25 § artskyddsförordningen. Förbudet gäller dock inte handel med döda djur som utgör ett naturligt led i en prepareringsverksamhet som bedrivs av någon som har tillstånd till preparering (30 § 6 punkten artskyddsförordningen). Konservatorn preparerar djuret och har sedan rätt att sälja det utan beslut om undantag från försäljningsförbudet i 25 § artskyddsförordningen. Enligt 51 § artskyddsförordningen ska en konservator föra förteckning över det vilt som hanteras i verksamheten. Förteckningen ska skickas till länsstyrelsen senast den sista februari varje år (11 § Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 1999:7)). Den som köper till exempel en monterad fågel, från en konservator måste söka undantag från försäljningsförbudet hos Naturvårdsverket när denne i sin tur vill sälja den monterade fågeln. Det är alltså endast konservatorn som är undantagen från försäljningsförbudet.

När det gäller djur och växter som finns upptagna i bilaga A till Rådets förordning gäller förbudet mot kommersiella aktiviteter även för konservatorn. Det innebär att det krävs ett CITES-intyg för att en kommersiell aktivitet ska få genomföras. Det krävs dock inte något sådant intyg när konservatorn gör uppdragsbeställningar. Ett uppdrag kan bestå i att montera en fågel åt någon annan.

Förbudet gäller inte för bearbetade exemplar som förvärvats mer än 50 år innan Rådets förordning började gälla. Det innebär att de ska ha förvärvats före 1 juni år 1947. Att förvärvet gjorts så tidigt måste kunna visas av innehavaren om polisen eller länsstyrelsen vill kontrollera, till exempel på grund av en annonsering om försäljning.

För arter av ”Statens Vilt” gäller också regler om dispositionsrätten till exemplaret. Många rovfåglar och en del däggdjur tillhör ”Statens Vilt”. För att kunna söka CITES-intyg måste man därför först ha tillåtelse att förfoga över ”Statens Vilt”-exemplaret (38 § jaktförordningen). Dispositions rätt av statens vilt söks hos Naturvårdsverket. Exemplar av arter som är ”Statens Vilt” men kommer från ett annat land eller är tagna ur naturen innan arten blev ”Statens Vilt” omfattas ej av kravet på dispositions rätt. Övrigt vilt som hittas dött tillfaller markägaren och för att någon annan ska få förfoga över det måste markägaren överlåta exemplaret.

3.2.3 Märkning

Naturvårdsverket genomför för tillfället en förstudie av de lagar och regler i Sverige som styr märkning av djur av vilda arter. I förstudien ingår bland annat regler för märkning av preparerade djur.

3.3 Handel med djur och växter – särskilda bestämmelser

3.3.1 Tillståndskrav och ansökan

För att yrkesmässigt eller annars i förvärvssyfte få handla med djur och växter av vilda arter krävs tillstånd enligt 26 § artskyddsförordningen. Tillstånd krävs inte för handel med odlade växter. Handel betyder enligt förarbetena bland annat saluförande (att bjuda ut en vara till försäljning), försäljning och byte. Tillstånd enligt 26 § söks hos länsstyrelsen.

Utöver det som gäller allmänt för tillståndsansökan ska ansökan när det gäller handel innehålla följande:

- Intyg om genomgången utbildning av det slag som Djurskyddsmyndigheten föreskrivit. Det är den butiksansvarige som ska ha genomgått utbildningen. Med det menas den som är ansvarig för en butiks dagliga drift (2 kap Djurskyddsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (DSF 2005:8 L 80) om villkor för hållande, uppfödning och försäljning med mera av djur avsedda för sällskap och hobby).
- En ritning av lokalen där verksamheten ska bedrivas.
- Tillstånd att sälja djur i zooaffär enligt 16 § djurskyddslagen.

För att sälja djur i zooaffär krävs det alltså förutom tillståndet för handel enligt artskyddsförordningen, även ett tillstånd enligt djurskyddslagen.

I de fall då en zooaffär eller annan butik, till exempel en blomaffär, har privata vilda djur av en art som lever vilt, på synlig plats i butiken krävs det ett tillstånd för offentlig förevisning enligt 37 § djurskyddslagstiftningen. Tillstånd enligt 37 § söks hos länsstyrelsen.

3.3.2 Handläggning och bedömning

Länsstyrelsens kan vägra ett tillstånd enligt 26 § artskyddsförordningen om den sökande av djurskyddsskäl inte bedöms vara lämplig att handla med djur.

I länsstyrelsens bedömning av tillstånd enligt 37 § kollas att djuren hålls på ett lämpligt sätt, till exempel att buren är tillräckligt stor eller att den till viss del är insynsskyddad. Det måste också tydligt framgå att det är privata djur som förevisas och att de inte är till salu.

Vid länsstyrelsens prövning enligt 16 § djurskyddslagen tas särskild hänsyn till om den sökande kan anses lämplig att bedriva verksamheten och lokaler och andra utrymmen för djur som används för yrkesmässig handel med sällskapsdjur godkänns. Om sökanden har ormar eller andra reptiler kan kommunen kräva att det ska finnas ett särskilt tillstånd för det. Ett sådant tillståndskrav kan kommunen meddela genom lokala föreskrifter med stöd av 39 § förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd. Detta gäller inom detaljplanelagt område eller där områdesbestämmelser finns.

3.3.3 CITES - internationell reglering av arter som hotas av handel

Handel med arterna i bilaga A är förbjuden. I den mån kommersiella aktiviteter ändå får förekomma krävs ett CITES-intyg, det vill säga ett intyg från Jordbruksverket om att undantag från förbudet medges. Undantag medges bland annat då exemplaret fötts upp i fångenskap eller förökats artificiellt. Övriga fall då undantag medges finns i artikel 8.3 Rådets förordning. Ett CITES-intyg gäller bara inom EU.

3.3.3.1 IMPORT

För att importera ett djur eller växter som är upptagen på bilaga A eller B till Rådets förordning krävs ett export- eller reexporttillstånd från det exporterande landet och ett importtillstånd från importlandet. För import av exemplar som finns på bilaga C till Rådets förordning krävs uppvisande av ett export- eller reexporttillstånd från det exporterande eller reexporterande landet. I Sverige utfärdas alla import- och exporttillstånd av Jordbruksverket och ansökningsblanketter finns på Jordbruksverkets webbplats. För både bilaga C och D arter krävs importanmälan. Ett formulär för importanmälan kan beställas från Jordbruksverket eller fyllas i på tullkontoret.

Personliga tillhörigheter och hushållsföremål kan under vissa omständigheter importeras med ett förenklat förfarande. Det kan till exempel gälla jakttroféer, men levande djur kan få förenklat förfarande endast om de är lagligt förvärvade, hålls

för personliga, icke kommersiella ändamål och uppfyller kriterierna i artikel 37 1 a) eller b) och kraven i artikel 40 i Kommissionens förordning.

3.3.3.2 EXPORT

Vid **export och reexport** av arter som finns i bilagorna A-C krävs exporttillstånd från Jordbruksverket. Mottagarlandet ska utfärda ett importtillstånd för arter som finns i bilaga A till Rådets förordning och i bilaga I till CITES. Det behövs däremot inget tillstånd när arter i bilaga D ska exporteras.

3.3.3.3 FÖRVARING OCH FÖRFLYTTNING

Enligt 23§ artskyddsförordningen är det förbjudet att förflytta och förvara fåglar som lever vilt inom den europeiska unionens europeiska territorium samt de djur som i bilaga 1 till artskyddsförordningen har markerats med N eller n. Undantag eller dispens kan ges av Jordbruksverket (32 § artskyddsförordningen).

För djurarter uppsatta på bilaga A till Rådets förordning och där en eller båda föräldrarna är av vilt ursprung krävs, enligt artikel 9.2 Rådets förordning, alltid ett förflyttningsintyg. Det innebär att platsen för förvar ska vara godkänd ur djurskyddssynpunkt och att det finns lämpliga utrymmen för att hålla arten. Vid export av sådana exemplar kontrollerar Jordbruksverket förvaringsplatsen genom myndigheten i mottagarlandet. Vid import kontrollerar Naturvårdsverket, genom länsstyrelsen, förvaringsplatsen.

Det är lämpligt att en zooaffär alltid informerar sina kunder om hur en art bör skötas och förvaras.

3.3.3.4 MÄRKNING

Märkning av levande djur med transponder ska göras av en veterinär eller av Jordbruksverket godkänd person. Det finns olika typer av märkning, till exempel chip-märkning och ringmärkning. Regler om **märkning** finns i Kommissionens förordning (artikel 64-68). Vid kommersiella aktiviteter följer CITES-intyget i vissa fall djuret och i andra fall inte. Om CITES-intyget följer djuret eller inte bedömer Jordbruksverket.

3.3.3.5 HANDEL MED STÖRRÖM

Livsmedelshandeln och restauranger berörs också av lagstiftningen om artskydd och CITES. Ett exempel är handel med ”rysk kaviar”, det vill säga rom från stör. Stören har under lång tid varit utsatt för hårt fiske och är inom delar av sitt utbredningsområde helt utrotad. De länder som har exportkvoter för stör måste ha långsiktiga förvaltningsplaner för att kunna visa att fisket är hållbart. Förbud, regler och fiskekvoter gäller inte bara stör och störröm från Ryssland, utan all rom och allt fiskkött från stör. Alla störarter är upptagna på bilaga A eller B till Rådets förordning.

På bilaga A finns kortnosad stör och europeisk stör. Bland de europeiska störarna är atlantstören i det närmaste utrotad, och för den utfärdas inga CITES-intyg över huvud taget. Övriga störarter är B-listade.

För rom och andra varor av stör som påträffas i handeln och restaurangbranschen krävs både import- och exporttillstånd när produkterna ska importeras till EU. Jordbruksverket informerade i december 1997 Fiskbranschens riksförbund och Sveriges grossistförbund om att det krävdes importtillstånd för kaviar av stör.

För eget bruk får högst 125 gram störrum per person importeras utan importtillstånd. Enligt artikel 57 p.1 Kommissionens förordning får rommen inte användas för kommersiell förtjänst eller säljas vidare. Den får inte heller visas för kommersiella ändamål, bevaras för försäljning, saluföras eller transporteras för försäljning.

Rommen ska vara märkt. Från och med 2006 har ett nytt system för märkning av kaviar börjat gälla. Syfte är att förenkla och förbättra kontrollen av att utfärdade tillstånd stämmer överens med kaviarburkarna i handeln.

3.4 Förevisning av djur av vilda arter - särskilda bestämmelser

För att få förevisa djur av vilda arter krävs ett djurparkstillstånd. I begreppen djurpark och förevisning av djur av vilda arter ingår bland annat terrarier, safariparker och akvarier. Utöver tillstånd enligt artskyddsförordningen krävs också andra tillstånd för att en verksamhet ska bli godkänd och få bedrivas.

I detta kapitel behandlas artskyddsförordningens krav på djurparker och andra verksamheter där djur av vilda arter förevisas.

3.4.1 Djurparksdirektivet och artskyddsförordningen

En djurpark arbetar för att skapa förståelse hos besökarna för de förevisade arterna och ekosystemen de lever i. Djurparkerna ska bidra till att skapa en insikt om nödvändigheten av en mångfald av arter och ekosystem.

Med utgångspunkt i Rio-konventionens nionde artikel har EU utfärdat djurparksdirektivet (Rådets direktiv (EG)1999/22 om hållande av vilda djur i djurparker). Djurparksdirektivet har tillkommit bland annat för att förevisningen av djur av vilda arter inom EU ska ha en gemensam lägsta standard. I direktivet anger EU att djurparkerna räknas som en viktig kategori av institutioner som kan bidra till att vidmakthålla den biologiska mångfalden. Direktivet innebär också att det måste finnas ett tydligt naturvårdssyfte, ett utbildningssyfte och ett samarbete med andra naturvårdande organisationer och myndigheter.

Enligt djurparksdirektivet ska varje medlemsland anta bestämmelser om tillståndskrav och villkor för djurparker i sitt eget land. Varje medlemsland sätter själv nivån på krav och villkor för verksamheterna utifrån vad direktivet anger. I Sverige uppfylls djurparksdirektivet genom artskyddsförordningen.

3.4.2 Djurparker och annan förevisning av djur

Med djurpark avses i artskyddsförordningen permanenta anläggningar där levande djur av vilda arter förvaras i syfte att förevisas för allmänheten under minst sju dagar per år. Cirkusar och djuraffärer anses inte som djurparker (2 § 9 punkten

artskyddsförordningen). Djurexpon ska anmälas till länsstyrelsen men kräver inte tillstånd.

3.4.3 Djurparker kräver tillstånd

Alla djurparker måste ha tillstånd enligt 40 § artskyddsförordningen för att få förevisa djur av vilda arter. Anläggningarna måste också godkännas för offentlig förevisning av djur enligt 37 § djurskyddsförordningen. Detta görs av länsveterinären. Godkännandet av anläggningen för offentlig förevisning ska finnas innan tillstånd enligt artskyddsförordningen kan beviljas. Ett sådant godkännande krävs dessutom för ny-, till- eller ombyggnad av någon betydelse, liksom om djuren ska byta lokal eller anläggning.

För att få tillstånd att hålla djur av vilda arter i djurpark krävs förutom tillstånd för förevisning enligt 40 § artskyddsförordningen även tillstånd att hålla djur ur faunavårds- och säkerhetssynpunkt, ur djurskyddssynpunkt och ur smittskyddssynpunkt.

Ett exempel på vilka tillstånd som krävs för hållande av ren

För att förevisa renar i hägn krävs det tillstånd för offentlig förevisning enligt 37 § djurskyddsförordningen. Kravet är ett utomhusutrymme på minst 3000m² (det ska finnas en zoolog knuten till anläggningen som kan avgöra vilket antal renar som är lämpligt) och att det ska finnas flera vind- och regnskydd, fejningsmöjligheter inom hägnet samt att det endast får finnas ett könsmoget handdjur under brunstperioden. Om det handlar om vildren krävs även tillstånd för att hålla djur av vilda arter i djurpark enligt 40 § artskyddsförordningen och tillstånd att hålla djur ur faunavårds- och säkerhetssynpunkt enligt 41 a jaktförordningen. Om vildrenen importeras krävs även införseltillstånd ur smittskyddssynpunkt enligt jordbruksverkets föreskrifter J11.

I Västra Götaland avslogs 2004 en ansökan om djurparkstillstånd eftersom djurparken inte uppfyllde kraven i 49 § 1 punkten artskyddsförordningen, det vill säga kravet på deltagande i forskning, utbildning eller informationsutbyte gällande bevarande av arterna.

Beslutet överklagades till miljödomstolen, som avslag överklagandet (M 3757-04 den 7 april 2005). När sökanden gick vidare till miljööverdomstolen gav domstolen inte prövningstillstånd. Länsstyrelsen beslutade om förbud mot fortsatt förevisning för de berörda djuren. Beslutet kommunicerades först med sökanden. I beslutet upplyste länsstyrelsen om att de kunde komma att begära att kronofogden skulle stänga de tillståndspliktiga delarna av djurparken för allmänheten om inte förevisningen upphörde. Länsstyrelsen anmälde också sökanden till åtal. Förundersökningen lades ner då brottet ansågs som ringa samt på grund av att den sökande samtidigt ansökte om enskilt undantag från Naturvårdsverket. Då Naturvårdsverket sa nej till enskilt undantag överklagade den sökande till Svea Hovrätt som gav den sökande rätten att fortsätta bedriva sin verksamhet, med hänvisning till att det gällde så få arter.

En verksamhet i Norrbottens län som bedrivits utan djurparkstillstånd upptäcktes vid ett tillsynsbesök. Länsstyrelsen polisanmälde den ansvarige, som då själv avvecklade verksamheten. Åtalet lades därefter ner.

Miljödomstolen vid Vänersborgs tingsrätt fann i en dom (M 209-02 den 18 februari 2003) skäl att vägra ett sökt tillstånd. Domstolen ansåg att den klagande i ett överklagat ärende visat en sådan brist på kunskap om gällande bestämmelser att det fanns skäl att vägra det sökta tillståndet. Den sökande hade tidigare dömts till dagsböter eftersom han inte sökt tillstånd till sin zooaffär trots påstötningar från länsstyrelsen. Länsstyrelsen hade sedan avslagit hans ansökan om verksamhetstillstånd och miljödomstolen gick alltså på länsstyrelsens linje.

3.4.4 Djurpark – ansökan

Den sökande kan vara antingen en fysisk eller en juridisk person. Om sökanden är en juridisk person blir dess styrelse och verkställande direktör ansvariga för verksamheten om tillståndet beviljas.

I ansökan ska den sökande redovisa hur djurparken tänker uppfylla de villkor som kommer att meddelas i tillståndet. Villkoren handlar om djurparkens medverkan i forskning, utbildning, informationsutbyte, information om de djurarter som finns i parken samt om djurhållning, skötsel och olika säkerhetsåtgärder. Villkoren preciseras närmare i 49 § artskyddsförordningen, och behandlas utförligare i kapitel 3.4.6.

Det är viktigt att länsstyrelsen, innan den sökande börjar planera och bygga sin anläggning, grundligt informerar om vilka krav och villkor som kommer att ställas samt att verksamheten måste uppfylla dessa för att kunna godkännas vid den slutliga inspektionen.

En kollektionsplan för djurparken kan med fördel finnas med redan i ansökan. En sådan plan tar upp målsättningen med förevisningen, vilka arter som förevisas och varför, vilka planer som finns i ett längre perspektiv samt planer för djurkollektionen. Kollektionsplanen beskrivs närmare i kapitel 3.4.7. I bilaga IV till denna handbok finns ett exempel på kollektionsplan.

Ansökningsförfarandet för hållandet av vilda djur i djurpark beskrivs i bilaga II till denna handbok.

3.4.5 Djurpark – provning, inspektion och tillståndsbeslut

3.4.5.1 VIKTIGT ATT SAMORDNA PRÖVNINGEN

Förevisningar av djur av vilda arter ska provas enligt ett antal olika lagrum. Det leder ofta till att flera personer från olika enheter blir engagerade i länsstyrelsens provning. Enligt länsstyrelsernas handläggningsordning ska också tillstånden i allmänhet beslutas av olika beslutsfattare. Det är därför viktigt att man inom länsstyrelsen samordnar provningen av en verksamhet.

Liksom när det gäller övriga tillstånd enligt artskyddsförordningen ska prövningen av djurparkstillstånd göras med utgångspunkt från vad som lagts fram i ansökan. Den sökandes lämplighet ska bedömas med hänsyn till kunskaper och tidigare handlande i relation till den lagstiftning som har betydelse för art- eller djurskyddet. Miljöbalkens mål och hänsynsregler ska beaktas.

En viktig del av prövningen blir frågan om hur djurparken kan uppfylla de villkor som föreskrivs i 48-49 §§ i artskyddsförordningen. Dessa villkor behandlas utförligt i kapitel 3.4.6. I bilaga III till denna handbok finns en checklista för prövning av djurparkstillstånd.

3.4.5.2. INSPEKTION - EN FÖRUTSÄTTNING FÖR TILLSTÅND

Innan länsstyrelsen fattar slutligt beslut om tillstånd ska djurparken inspekteras. Det ska också vara ordentligt utrett att det finns godkännande för offentlig förevisning och alla nödvändiga tillstånd som till exempel tillstånd att hålla djur i hägn.

3.4.5.2.1 Förberedelser inför inspektionen

Före inspektionen kan det vara lämpligt att skicka ut en underrättelse där syftet med inspektionen framgår. Underrättelsen kan bland annat informera om vilken dokumentation som bör finnas tillgänglig (till exempel kollektionsplanen, CITES-intyg och andra relevanta intyg som försäkringsbevis) samt att ansvarig personal behöver vara närvarande eller finnas tillgänglig under inspektionen.

Vid en inspektion deltar oftast flera personer från länsstyrelsen. Det är en fördel om deltagarna i förväg kommer överens om hur inspektionen ska genomföras - vem som antecknar, vem som fotograferar med mera. En bra förberedelse är att gå igenom de händelser som kan inträffa under besöket och göra upp en handlingsplan för dem. Länsstyrelsen kan också kontakta kommunen för att ge dess representanter möjlighet att delta.

3.4.5.2.2 Tips för själva inspektionen

Länsstyrelsens underrättelse kan fungera som en form av dagordning för inspektionen. Be de ansvariga inom djurparken berätta om verksamheten innan själva inspektionen börjar. Länsstyrelsen kan behöva en bild från den verklighet som ska bedömas från de som dagligen vistas där.

Anteckna för varje fotografi som tas vid besöket annars blir det svårt att i efterhand reda ut vilka arter som finns med på bilderna.

Avsluta inspektionsbesöket med att i närvaro av tillståndsinnehavaren och de övriga som deltagit vid inspektionen summera vad som framkommit. I en sådan summering klargörs vilka iakttagelser länsstyrelsen har gjort och vad länsstyrelsen eventuellt avser att anmärka på. Det är också ett bra sätt att direkt klara ut eventuella oklarheter.

3.4.5.2.3 Efter inspektionen

Inspektionsbesöket ska dokumenteras i ett inspektionsprotokoll. Det är en klar fördel att skriva det så snart som möjligt, eftersom det är mycket lätt att glömma

vad som sagts, i vilken ordning fotografier är tagna, vad som ska åtgärdas av verksamhetsutövaren med mera. I protokollet är det bra om även de synpunkter och påpekanden som länsstyrelsen har förs in. Det kan exempelvis vara ett konstaterande att inga ytterligare åtgärder behöver vidtas, att länsstyrelsen kommer att göra en ytterligare, uppföljande inspektion, eller att bristerna är av en sådan art att länsstyrelsen avser att i ett särskilt beslut förelägga tillståndsinnehavaren att vidta åtgärder eller att initiera en omprövning av villkoren. Protokollet ska diarieföras och sändas till tillståndsinnehavaren för kännedom.

3.4.5.3. BESLUT OM TILLSTÅND

I kapitel 3.1.3 finns de allmänna bestämmelserna om vad ett beslut ska innehålla. För en djurpark blir de delar som avser verksamhetens ändamål, läget, omfattningen, den tekniska utformningen och en rad andra villkor enligt artskyddsförordningens 49 § relativt omfattande. Att ange rätt tillståndsinnehavare i beslutet är viktigt, eftersom det är mot tillståndsinnehavaren som tillsynsmyndigheten i förekommande fall riktar förelägganden med mera.

I godkännandet av djurparken ska det enligt Jordbruksverkets föreskrifter anges vem som ansvarar för djurhållningen och den övergripande skötseln av djuren vid anläggningen. Dessutom ska ett skriftligt åtagande från en veterinär och en djurparkszoolog finnas enligt 11-12 §§ Djurskyddsmyndighetens föreskrifter (2004:19 L108). Åtagandet innebär ansvar för sjukdomsförebyggande åtgärder med mera.

3.4.6 Villkor för djurparker

3.4.6.1 DJURPARKERNA OCH DEN BIOLOGISKA MÅNGFALDEN

Genom artskyddsförordningens tillståndskrav för djurparkerna stärks deras roll i arbetet med att bevara den biologiska mångfalden.

Att förevisa djur är som tidigare sagts förenat med en skyldighet att bidra till arternas bevarande. Detta preciseras genom villkoren i 49 § i artskyddsförordningen. Ett grundkrav bör vara att det i en djurparksverksamhet finns en inställning, ett synsätt och en ambition som går ut på att medverka till att bevara den biologiska mångfalden.

Enligt villkorslistan i 49 § ska djurparken delta i en eller flera bevarandeariktade verksamheter beträffande de djurarter som finns i djurparken. Dessa verksamheter är forskning som främjar artbevarandet, utbildning som ger relevanta kunskaper om bevarande av arterna och informationsutbyte om arternas bevarande.

Om det är lämpligt kan djurparkerna också föda upp djur i fångenskap för att återföra dem till ett liv i vilt tillstånd. För det krävs beslut från ansvarig myndighet. Forskning, utbildning, information och uppfödning har stark anknytning till varandra och kan med fördel stödja varandra. Det innebär att en djurpark helst bör vara engagerad i samtliga dessa verksamheter. Informationsutbyte mellan djurparker och med forskare är till exempel nödvändigt för att klara bevarandeavvel

i fångenskap. Forskning inom etologi behövs för en bra berikning av djurens miljö. Insamlade data och erfarenheter i arbetet med uppfödning kommer till användning i både forskning och professionell utbildning.

Djurparken ska också främja utbildning av allmänheten och dess medvetenhet om bevarande av den biologiska mångfalden. Ett viktigt led i det främjandet är att informera om de förevisade arterna och deras naturliga livsmiljöer.

Övriga villkor i 49 § gäller djurens välbefinnande. Djurhållningen i parken ska uppfylla de enskilda arternas biologiska behov. Det krävs bland annat att djurens livsmiljöer berikas på ett artspecifikt sätt. Djurparkerna ska hålla hög standard på djurens skötsel. Det ska finnas ett program för veterinärvård och näringstillförsel i både förebyggande syfte och vid sjukdom. Djuren ska hindras från att rymma, och skadedjur och ohyra från att ta sig in i djurparken utifrån. Smittsamma sjukdomar ska förebyggas.

Ett önskemål är att tydliga mål, principer och avgränsningar görs i verksamheten. Resultatet blir en del av kollektionsplanen.

I princip ska alla djurparker bedömas efter samma kriterier oavsett storlek och inriktning. Djurparksdirektivet har angett innehållet som sedan genomförs i den nationella lagstiftningen. Medlemsländerna inom EU villkorar själva och sätter nivån på villkoren.

Om en djurpark inte kan leva upp till kraven i artskyddsförordningen som de uttrycks i villkoren, framför allt kravet om forskning med mera., kan inriktningen på verksamheten ändras. Ett sätt är att ändra sammansättningen på djurkollektionen, till exempel genom att visa lantraser eller andra husdjursraser i stället för djur av vilda arter. Antalet vilda arter kan också minskas. Villkoren som rör djurskyddet måste alltid uppfyllas av alla djurparker vilka djur de än har. Naturvårdsverket får pröva och meddela dispens från kravet på tillstånd i det enskilda fallet och genom föreskrift. En dispens får endast avse anläggningar som inte förevisar ett betydande antal djur eller arter (45 § artskyddsförordningen).

I kapitel 3.4.6.2-3.4.6.8 beskrivs villkoren under 49 § översiktligt.

3.4.6.2 FORSKNING, UTBILDNING OCH INFORMATIONSPUTBYTE (49 § 1 PUNKTEN)

3.4.6.2.1 Forskning som främjar bevarandet av arterna

En djurpark kan uppsöka, engagera sig i eller på annat sätt ta del i pågående forskning, utbildning och informationsverksamhet eller vara med och starta en efterfrågad verksamhet om den inte finns. Pågående samarbetsprojekt och forskningsprogram finns till exempel inom Svenska Djurparksföreningen. Inom de europeiska avelsprogrammen (European Endangered Species Program, EEP) finns program med ett stort antal arter och underarter upptagna. En uppgift för djurparkens zoolog är att ha överblick över vilka bevarandeprogram som pågår och vart de kan vända sig för att knyta an till dem.

Forskningen ska bedrivas på hög nivå, det vill säga högskole- och universitetsnivå och, i ett utbyte mellan forskningsinstans och verksamheten inom djurparken. När skolklasser på gymnasienivå gör projektarbete eller liknande i

samarbete med en djurpark räknas det inte som forskning, utan som utbildning av allmänheten enligt 49 § andra stycket 2 punkten.

Om en enskild djurpark inte kan bedriva egen forskning kan ett samarbete mellan djurparker prövas. Även om flera djurparker samarbetar bör var och en vara aktiv i någon del av forskningsarbetet.

Den djurpark som tar upp forskning som en del av sin verksamhetsinriktning bidrar på detta sätt till att utveckla djurparksverksamheten även i ett större perspektiv. Djurparken kan ha en forskningssamordnare som sköter kontakten och samarbetet mellan djurparken och forskningsinstitutionen om parken inte har en egen forskningsavdelning. Djurparkens zoolog kan vara en lämplig person. Forskningen leds lämpligen av en disputerad forskare. Djurparken bör själv vara drivande i den mån det går och medverka i forskningen. Djurparkens bidrag kan i första hand vara djur, faciliteter för observationer och teknisk personal (till exempel djurskötare och veterinär).

3.4.6.2.2 Utbildning som ger relevanta kunskaper om arternas bevarande

Utbildningskravet handlar om att djurparken ska bidra med professionell utbildning och fortbildning av yrkesmänniskor inom naturvårdssektorn. Djurparkspersonal i den egna eller i andra djurparker ingår också i målgruppen för utbildningen.

Utbildningen kan hållas av djurparken själv eller i samarbete med andra institutioner. Utbildningen av blivande djurvårdare på ett naturbruksgymnasium skulle kunna placeras i den här kategorin av utbildning. Enstaka studiebesök kan inte betraktas som tillräckliga. De får i stället betraktas som undervisning av allmänheten som tas upp under 49 § 2 punkten artskyddsförordningen. Fortbildning av biologilärare inom grund- och gymnasieskolan räknas inte heller som professionell utbildning. Varken lärarna eller eleverna kan betraktas som (blivande) yrkesmänniskor inom artbevarande. Denna och all annan utbildning som rör grundskolan och allmänheten kan betraktas som verksamhet under 49 § 2 punkten artskyddsförordningen.

Den kunskap som förmedlas genom publicering av forskningsresultat eller genom deltagande i vetenskapliga konferenser kan ses som relevanta inslag i den kursverksamhet eller utbildning som djurparken bedriver.

3.4.6.2.3 Informationsutbyte om arternas bevarande

Ett sätt för djurparkerna att leva upp till kraven i punkten om informationsutbyte är att samla in och ställa samman resultat från den egna djurhållningen och forskningen och aktivt göra dem tillgängliga. Det kan röra sig om artiklar i vetenskapliga tidskrifter, årsrapporter, stamboksrapporter osv.

Informationen ska kunna användas i professionell naturvård, inom forskning i andra djurparker eller av andra aktörer utanför djurparksvärlden. Populärvetenskaplig information som riktar sig till allmänheten räknas inte till den aktuella typen av informationsutbyte.

International Species Information System (ISIS) har tillsammans med de regionala branschorganisationerna och många djurparker utvecklat ett system, Zoological Information Management System (ZIMS), som hanterar

djurparksväldens hela informationsutbyte i ett enda integrerat system. Djurparker som är anslutna till detta system bidrar automatiskt med information om sina arter till andra verksamheter.

3.4.6.2.4 Uppfödning i fångenskap och återinförande till ett liv i vilt tillstånd

Rätt hanterade populationer kan fungera som värdefulla reservoarer för arternas fortlevnad i naturen. All bevarandeavel ska planeras och genomföras med målet att populationen ska kunna användas för återinplantering. Det innebär att populationens genetiska, morfologiska, fysiologiska och beteendemässiga egenskaper ska förändras så lite som möjligt av tiden i fångenskap.

En djurpark som håller individer av en art som är föremål avelsprojekt inom European Endangered Species Programme eller Svenska djurparksföreningen bör ställa dessa till projektets förfogande samt lämna nödvändig information.

Frasen i 49 § 1 punkten "återinförande av djur till ett liv i vilt tillstånd" kan tolkas så att den avser återinplantering i syfte att främja artbevarandet. Det kan innebära att etablera en ny population eller att förstärka en existerande population av en hotad art eller underart. För att ett projekt med återinplantering ska genomföras ska berörda myndigheter ha konstaterat att en sådan åtgärd är nödvändig. Innan länsstyrelsen beslutar om ett villkor som innebär att en djurpark får delta i en verksamhet som syftar till att återinföra djur till liv i vilt tillstånd ska de begära yttrande från Naturvårdsverket.

3.4.6.3 FRÄMJANDE AV UTBILDNING OCH MEDVETENHET HOS ALLMÄNHETEN (49 § 2 PUNKTEN)

En djurpark ska undervisa, informera och väcka allmänhetens intresse och förståelse för djur och värdet av den biologiska mångfalden. Ett stort antal människor besöker årligen världens djurparker och det innebär en unik möjlighet att nå ut med information.

Utöver artens svenska, vetenskapliga och engelska namn på en informationsskylt vid varje djuranläggning är det också lämpligt med bilder på arten. Framför allt om flera olika arter lever i samma anläggning. Utbredningsområde ska markeras på en karta, livshistoria, levnadssätt, födointag, hotstatus med mera.

Djurparken ska främja förståelsen för arter och ekosystem hos allmänheten. Informationen till allmänheten om bevarande av biologisk mångfald ska också innehålla en orientering om djurparkens eget bevarandearbete. Guidning och djurskötare som berättar är ett sätt. Bildspel och webbplatser är andra användbara vägar för att nå ut med information.

Målgruppen allmänheten varierar socialt, kulturellt, etniskt och ekonomiskt. Vissa besökare kan behöva speciella arrangemang för att över huvud taget kunna besöka parken och för att få ut något av den presentation som ges. Det är viktigt att sträva efter att rikta utbildningen till olika grupper med skilda förutsättningar.

3.4.6.4 MILJÖBERIKNING EFTER ARTERNAS BIOLOGISKA BEHOV (49 § 3 PUNKTEN)

Djurparkernas djurhållning ska uppfylla de enskilda arternas biologiska behov, bland annat genom att djurens livsmiljö berikas på ett sätt som är speciellt för varje art. Det kan gälla anläggningens konstruktion och utförande, fast eller rörlig inredning, rutiner för skötsel och utfodring, sammansättning av sociala grupper, sinnesintryck och djurens möjligheter att uttrycka sina naturliga beteendemönster.

Inredningen i anläggningen ska så långt det är rimligt likna den miljö där djuren förekommer naturligt. Djurens sociala behov ska tillgodoses. Det betyder att djur som har behov av det ska hållas enskilt, i par, eller grupper med djur av samma art.

Miljöberikning som stimulerar djurens naturliga beteende är grundläggande från bevarandesynpunkt.

Den zoolog som tjänstgör i djurparken vägleder djurparken för att uppfylla villkoren i 49 § artskyddsförordningen. Zoologen har en viktig roll och ansvarar för miljöberikningen.

Miljöberikningens grundläggande åtgärder finns beskrivna för varje djurgrupp i djurskyddsmyndighetens föreskrift (2004:19). Till sådana åtgärder räknas vattentillgång, gräv- och klättermöjligheter, marks substrat, bohålor, upphöjda liggplatser, skrubbställen och gyttjebad.

3.4.6.5 HÖG STANDARD PÅ DJURENS SKÖTSEL (49 § 4 PUNKTEN)

Allmänna krav på djurhållning finns i Djurskyddsmyndighetens föreskrifter om djurhållning i djurparker m. m. djurskyddsmyndighetens föreskrifter 2004:19.

Hög standard kan beskrivas som lämpliga förhållande för varje art genom bland annat rätt temperatur, luftfuktighet och dygnsrytm, tillgång till vatten, daglig tillsyn och näringsriktig föda. Hit hör också skydd mot predatorer och sjukdomar, skydd från väder och vind, möjlighet att dra sig ur besökarnas blickfång och tillräckligt med utrymme för motion.

Det ska finnas lämpliga flyg- och flyktsträckor så att djuren kan utöva normala försvars- och flyktbeteenden. Djur i olika anläggningar eller utrymmen som kan se varandra får inte bli stressade av närheten.

Inom djurparken ska det finnas tillgång till avskilda utrymmen där dräktiga djur, djur med ungar, handuppfödda, sjuka eller skadade djur kan hållas vid behov. Det ska också finnas utrymmen för nytillkomna djur.

Djuren ska gå att identifiera individuellt om det har betydelse för deras skötsel eller för bevarandearbetet, vilket det har i de flesta fall. Det ska finnas skrivna skötselplaner för varje art, och för varje djur ska föras en individuell journal där händelser i djurets liv noteras. Om djur dör ska datum, dödsorsak och eventuella obduktionsresultat dokumenteras.

3.4.6.6 VETERINÄRVÅRD OCH NÄRINGSTILLFÖRSEL (49 § 5 PUNKTEN)

En ansvarig veterinär ska finnas tillgänglig för anläggningen. Veterinären ska ha en arbetsbeskrivning som innefattar program för förebyggande kurativ veterinärvård

och näringstillförsel. Det ska bland annat innehålla regelbunden veterinärtillsyn av anläggningen och dess djur. Rutinundersökningar med parasitkontroller, liksom förebyggande medicinering och vaccinationer ska genomföras med tidsintervall som veterinären rekommenderar.

Om djurparken saknar en utrustad veterinärklinik ska ett behandlingsrum ställas till förfogande för att användas vid rutinundersökningar och eftervård av djur. Alla djurläkemedel, vacciner med mera ska förvaras säkert och i låsta utrymmen dit enbart auktoriserade personer har tillträde.

Det ska också finnas dokumenterade foderstater (förteckning över djurens utfodring) för varje djur eller djurslag. Vid utfodringen ska hänsyn tas till faktorer som art, storlek, kondition, fysiologi, reproduktions- och hälsostatus. Fodret ska analyseras regelbundet. Foder och drycker ska lagras, förberedas och presenteras för djuren under hygieniska förhållanden.

3.4.6.7 RYMNING OCH SKADEDJUR (49 § 6 PUNKTEN)

Anläggningar och utrymmen där djur ska hållas ska vara konstruerade så att rymning förhindras. Vid behov ska det också finnas ett säkerhetssystem eller staket runt hela anläggningen/djurparken för att förhindra både rymning och att obehöriga tar sig in i parken. Anläggningar och utrymmen där djur hålls ska vara konstruerade så att inte besökare eller andra kan släppa djur fria eller göra det möjligt för dem att rymma. Vilt levande djur måste också hindras från att kunna ta sig in till de hägnade djuren i djurparken.

För de djur som kan utgöra en fara för människors hälsa och säkerhet ställs det ytterligare krav på säkerheten. Anläggningar för sådana djur ska ha säkerhetsslussar och anordningar i övrigt som kan behövas för en säker skötsel och hantering.

Det ska finnas rutiner för att förhindra att djur rymmer eller släpps fria när de hanteras. Riskerna för människors säkerhet ska beaktas, och det ska finnas en handlingsberedskap för om någon besökare eller personal blir skadad. Det bör också finnas ett antal lämpligt placerade och väl skyltade nödutgångar.

Om djur trots allt ändå rymmer eller släpps fria ska djurparken genast vidta varje rimlig åtgärd för att fånga eller döda djur som rymt. En handlingsplan för detta bör finnas.

Besökare ska inte tillåtas att komma i kontakt med eller i närheten av djur som kan utgöra en fara för deras hälsa och säkerhet. Genom övervakning eller andra åtgärder ska det säkerställas att besökare inte kommer in i anläggningar eller vistas på platser som kan innebära sådana risker. Bland annat ska det finnas varningsskyltar.

Om djurparken håller arter med gift som kan vara farligt för människors hälsa ska det finnas tillgång till lämpligt motgift. Dessutom ska personalen få skrivna instruktioner om vilka åtgärder som ska vidtas vid olyckor med sådana djur. Personalen bör vara utbildad i första hjälpen, och det ska finnas utrustning för detta inom parken. Djurparken bör också ha en lämplig försäkring som ersätter tänkbara skador och olägenheter som verksamheten kan ge upphov till. Det ska finnas lämpliga skjut- eller immobiliseringsvapen med tillhörande ammunition, fallor,

fångstnät eller andra fångstanordningar på djurparksområdet för att fånga in eller oskadliggöra, eventuellt döda, förrymda djur.

Om djur rymmer eller frisläpps obehörigt ska det omedelbart rapporteras till länsstyrelsen och övriga myndigheter som bör få kännedom om det. Vilka det är ska framgå av handlingsplanen. I anmälan ska redovisas orsaken till rymningen, skador på människor eller ägodelar och vad som görs för att förhindra en upprepning.

Ett program för kontroll av skadedjur ska finnas.

3.4.6.8 SMITTSAMMA SJUKDOMAR FÅR INTE SPRIDAS (49 § 7 PUNKTEN)

Som redan framgått ska djuren ha regelbunden veterinärtillsyn. Personalen ska iaktta god hygien med tanke på smittorisken för djuren. Karantänsutrymme ska finnas. Avloppen i alla anläggningar ska kunna ta hand om allt överskottsvatten.

Anläggningarna ska vara utformade för att förhindra spridning av parasiter och smitta och placerade på ett sätt som gör att djuren inte stressas eller skadas. Bland annat ska avståndet mellan djur och besökare vara tillräckligt för att förhindra smittspridning.

Om besökare tillåts ha fysisk kontakt med djur ska djurparkspersonal finnas tillgänglig. Information om nödvändigheten av att tvätta händerna efter kontakt samt tvättmöjligheter för besökare ska finnas.

Besökare får bara ha fysisk kontakt med djuren om det inte innebär fara för djurens eller människornas hälsa. Besökare bör inte tillåtas att ta med sällskapsdjur in i parken.

3.4.6.9 SAFARIPARKER - ANLÄGGNINGAR FÖR GENOMFART

För safariparker finns särskilda krav på säkerhet. European Association of Zoos and Aquaria har särskilda rekommendationer för safariparker i sina normer för hållande och skötsel av djur i djurparker.

3.4.7 Kollektionsplanen – djurparkens plan för hållande och utveckling av djurkollektionen

Kollektionsplanen är djurparkens plan för sammansättningen av djur med hänsyn till parkens syfte, bevarandefrågor med mera. Av planen bör framgå:

- Orsaken till att respektive art ingår i kollektionen (undervisnings- och attraktionsvärde, till exempel)
- Vilka eventuella bevarande- eller avelsprogram eller andra projekt där arten ingår
- Beståndets storlek
- Avsättning av avkommor
- Vilka förändringar som planeras
- Vilket bevarandevärde djuren har (statens vilt, hotstatus, grad av skydd, CITES-klassning och så vidare)
- Vilken miljöberikning som görs

Det är lämpligt att djurparkerna i samband med att de sänder in den årliga förteckningen till länsstyrelsen också i sin verksamhetsberättelse redogör för hur djurparken uppfyller 49 § i artskyddsförordningen. Genom redogörelsen underlättas länsstyrelsens överblick av hur villkoren i 49 § artskyddsförordningen uppfylls och efterlevs. Ett exempel på kollektionsplan finns i bilaga IV till denna handbok.

3.4.8 Djurexpon och andra tillfälliga förevisningar

3.4.8.1 ANMÄLAN OM FÖREVISNING AV DJUR (44 §)

En djurexpo eller annan tillfällig förevisning av djur av vilda arter ska anmälas till länsstyrelsen minst fyra veckor i förväg. Genom en sådan anmälan får länsstyrelsen vetskap om verksamheten och kan utöva tillsyn på plats. Det finns inget krav på att sådana verksamheter ska föra förteckning över djuren.

Verksamhetsutövaren kan göra anmälan till länsstyrelsen via brev, e-post, fax eller telefon. Av anmälan ska framgå var förevisningen ska hållas, under vilken tid, vilka arter som ska förevisas och vilka utställarna eller förevisarna är. Det ska också finnas uppgifter om ansvarig person och hur länsstyrelsen kan komma i kontakt med vederbörande.

Länsstyrelsen bör bekräfta att anmälan har tagits emot. Utöver det kan ansvarig person informeras om att han eller hon ska kontakta länsveterinären om ett tillstånd till offentlig förevisning skulle bli aktuellt. Det kan också behövas ett tillstånd eller en anmälan till polismyndigheten för att få anordna en offentlig tillställning.

Några exempel på anmälan enligt 44 §

1. En zooaffär med verksamhetstillstånd tänker ha en tillfällig utställning med en del av sina B-listade reptiler. Utställningen ska pågå i tio dagar i en lokal i samma stad som affären. Verksamhetsutövaren anmäler detta till länsstyrelsen enligt 44 § artskyddsförordningen.

Länsstyrelsen kontaktar kommunens miljöförvaltning för att kontrollera att den tilltänkta lokalen är lämplig för ändamålet. Länsstyrelsen kontaktar också sin veterinärenhet eftersom godkännande av anläggningarna för offentlig förevisning krävs då förevisningen hålls i mer än sju dagar (37 § djurskyddsförordningen och 4 kap djurskyddsmyndighetens föreskrifter 2004:19).

2. Samma zooaffär tänker ha en utställning med en del av sina B-listade reptiler under en helg. Förfarandet blir detsamma, med undantag för att det inte behövs något godkännande för offentlig förevisning, eftersom den ska vara kortare än 7 dagar (37 § djurskyddsförordningen och 4 kap djurskyddsmyndighetens föreskrifter 2004:19).

3.4.8.2 CIRKUSAR OCH ANDRA KRINGRESANDE UTSTÄLLNINGAR

De arter av djur som får visas vid cirkusar är starkt begränsat. Djur får över huvud taget inte föras omkring och förevisas offentligt i menagerier.

De djur som inte får visas vid cirkusar och liknande är apor, rovdjur, säldjur, noshörningar, flodhästar, hjortdjur, giraffer, kängurur, rovfåglar, strutsfåglar och krokodildjur. Några undantag från dessa regler finns. Av rovdjur får tamhundar och tamkatter visas, av säldjur får sjölejon visas och av, hjortdjur får renar visas (35 § djurskyddsförordningen).

Hundar, katter, sjölejon och renar och djur av andra arter än de som räknas upp i 35 § får visas vid cirkusar och liknande, men bara vid föreställningar eller under vissa förutsättningar i djurstallar eller andra lokaler där djuren förvaras (36 § djurskyddsförordningen).

Cirkusar som förevisar djur ska en gång om året kontrolleras av länsstyrelsen, antingen i det län där cirkusen har sin hemvist eller i det län där den reser in i landet eller har sin första föreställning. Inspektionen ska göras före årets första föreställning. Om cirkusens djurbestand eller utrustning ändras på ett sätt som har väsentlig betydelse från djurskydds- eller djurhälsosynpunkt ska cirkusen också inspekteras (36 a § djurskyddsförordningen).

Cirkusar som förevisar djur av vilda arter kan i vissa fall också behöva göra en anmälan till länsstyrelsen. Enligt 44 § artskyddsförordningen gäller det om de levande djuren som ska förevisas är något av följande: däggdjur som lever vilt i Sverige, fåglar och ägg med embryo av arter som lever vilt inom EU:s europeiska territorium, djur av arter som markerats med N eller n i bilaga 1 till artskyddsförordningen samt djur av arter som anges i bilaga A eller B till Rådets förordning. Anmälan ska göras minst 4 veckor före första förevisningen. I anmälan ska framgå vilka orter som kommer att besökas under säsongen. Det ger länsstyrelsen i det län där cirkusen befinner sig möjlighet att planera för ett tillsynsbesök. Förutom en eventuell anmälan ska cirkusar också ha följande tillstånd med mera för sin verksamhet:

- Eventuella importtillstånd enligt art. 4 i Rådets förordning och/eller veterinära införseltillstånd
- CITES-intyg från Jordbruksverket för A-listade arter enligt art. 8 i Rådets förordning
- Begäran hos länsstyrelsen om besiktning enligt 36 a § Djurskyddsförordningen före första föreställningen
- Tillstånd från eller anmälan till polismyndigheten för att få anordna en cirkusföreställning

Om verksamheten rör sig över flera län underlättar det om länsstyrelsen skickar kopior av anmälan till länsstyrelserna i övriga län för att uppmärksamma dem på att verksamheten finns. Det underlättar planeringen av tillsynsbesök. Länsstyrelsen kan också i meddelandet till cirkusen påminna den om att göra samma anmälan till länsstyrelserna i de övriga län som den planerar att besöka. På Jordbruksverkets webbplats finns ett intranät, ”cirkusnätet”, där tillsynsmyndigheterna kan lägga in sina kontroller och rapporter. Länsstyrelserna kan då titta på tidigare rapporter och

avgöra om uppföljning behövs på eventuella brister som upptäckts vid tidigare besiktningar. På ”cirkusnätet” finns också turnéplaner.

3.4.8.3 UNDANTAG FRÅN KRAV PÅ DJURPARKSTILLSTÅND

Enligt 45 § artskyddsförordningen får Naturvårdsverket i det enskilda fallet meddela föreskrifter om undantag från kravet på djurparkstillstånd. Ett generellt undantag finns också i 43 § artskyddsförordningen som säger att om förevisningen omfattar högst sju arter i ett för varje art lämpligt antal exemplar och förevisningen sker i en verksamhet som vars huvudsakliga syfte är annat än förevisa djur och att förevisningen inte omfattar däggdjur.

En kommunägd statspark där en mindre mängd fåglar avgiftsfritt förevisas för allmänheten är ett exempel på verksamhet som skulle kunna omfattas av det generella undantaget i 43 §. Buren ska dock vara godkänd enligt djurskyddsbestämmelserna och det är viktigt att bedömningen görs i varje enskilt fall.

Generellt undantag gäller även om förevisningen endast avser akvarier med en volym som är mindre än 1000 liter per akvarium och högst omfattar tre akvarier med fiskar och/eller blötdjur.

En verksamhet kan också i det enskilda fallet söka undantag från kravet på tillstånd enligt artskyddsförordningen. Undantaget söks hos Naturvårdsverket och ges endast i speciella fall. Målsättningen är att verksamheter som förevisar djur av vilda arter också ska uppfylla kraven i 49 § och därmed få ett beslut om verksamhetstillstånd från länsstyrelsen. Därför bör inte undantag ges annat än då speciella omständigheter kan motivera det. Länsstyrelsen har även tillsynsansvar för dessa verksamheter (26-27 §§ artskyddsförordningen).

4 Tillsyn och egenkontroll

Tillsynen syftar till att säkerställa att miljöbalken efterlevs. Tillsynsmyndigheten ska kontrollera efterlevnaden av miljöbalken, föreskrifter, domar och andra beslut som har meddelats med stöd av miljöbalken. Men tillsyn är mycket mer än att kontrollera att lagar och regler efterlevs. Tillsyn innebär också att informera och vägleda och på så sätt skapa förutsättningar för lagefterlevnad. I begreppet tillsyn ingår både tillsynsvägledning och operativ tillsyn.

Bestämmelser om tillsyn finns i 26 kap miljöbalken och i förordning (1998:900) om tillsyn enligt miljöbalken. Råd och vägledning om tillsyn finns i Naturvårdsverkets allmänna råd om tillsyn (NFS 2001:3) och i handboken om Operativ tillsyn (2001:4). I detta kapitel behandlas verksamhetsutövarnas egenkontroll, myndigheternas tillsynsansvar, tillsynsvägledning, operativ tillsyn och möjligheterna till ingripande.

4.1 Egenkontroll

Egenkontroll är ett av flera verktyg för att uppfylla miljöbalkens krav. God egenkontroll ger verksamhetsutövaren kunskap om den egna verksamhetens miljöpåverkan. En god egenkontroll skapar ett systematiskt arbete som ger underlag för att förbättra verksamheten ur miljösynpunkt.

Det är verksamhetsutövarens ansvar att utforma och bedriva en fungerande egenkontroll. Syftet är att verksamhetsutövaren ska ha kontroll över verksamheten, dess risker och miljöpåverkan. Det är alltså verksamhetsutövarens ansvar att följa miljöbalkens regler och de beslut om verksamheten som myndigheterna fattat. Verksamhetsutövarens egenkontroll omfattar såväl organisatoriska, administrativa som tekniska åtgärder och rutiner.

Egenkontroll regleras i 26 kap 19 § miljöbalken. I handboken om Egenkontroll (2001:3) finns information som riktar sig till den som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd som miljöbalken är tillämplig på. Handboken om egenkontroll kan även användas av tillsynsmyndigheterna.

Tillsynsmyndighetens uppgift är att granska och bedöma verksamhetsutövarens egenkontroll. Myndigheten kan agera enligt 26 kap 19 § 3 stycket miljöbalken i de delar där myndigheten bedömer att egenkontrollen inte är tillräcklig eller har bristfällig kvalitet.

Exempel på vad som kan ingå i en verksamhetsutövares egenkontroll är rutiner för att säkerställa att skyddade arter hanteras i enlighet med art- och djurskyddslagstiftningen och i enlighet med villkoren i tillståndet eller de undantag som beviljats enligt den lagstiftningen. Ett annat exempel är att verksamhetsutövaren ska ha kunskap om vilka tillstånd som behövs för verksamheten, till exempel för preparering, handel eller förevisning av exemplar av skyddade arter.

Som en del av egenkontrollen ingår att verksamhetsutövaren själv ska ha kompetens inom de områden som behövs. När det gäller djurparker kan det till exempel handla om att ha personal som är väl insatt i punkterna i 20 a § i artskyddsförordningen.

Det kan vara bra att dokumentera hur egenkontrollen utförs. Dokumentationen kan anpassas beroende på verksamhetens art, storlek, påverkan på miljön med mera och kan avse rutiner, ansvarsfördelning med mera. När det gäller djurparker kan dokumentationen till exempel bestå av rutiner och ansvarsfördelning för att parken ska kunna följa gällande regler och eventuella villkor i aktuella tillstånd med mera.

4.2 Tillsyn – myndigheternas roller

I begreppet tillsyn ryms både tillsynsvägledning och operativ tillsyn. Tillsynsvägledningen delas in i stöd och råd, uppföljning och utvärdering samt samordning av den operativa tillsynen. Operativ tillsyn är sådan tillsyn som bedrivs direkt gentemot en verksamhetsutövare.

4.2.1 Tillsynsvägledande myndigheter

Naturvårdsverket har det centrala ansvaret för tillsynsvägledning när det gäller tillämpningen av miljöbalken inom vissa angivna områden. Vilka de andra myndigheterna är framgår av förordningen (1998:900) om tillsyn enligt miljöbalken (13 § tillsynsförordningen).

Länsstyrelsen har ansvar för tillsynsvägledning till kommunerna. Undantagen är den tillsyn som utövas av generalläkaren (tillsyn över verksamheter inom försvaret) och Skogsstyrelsen (tillsyn över skogsbruk som omfattas av skogsvårdslagen).

Tillsynsvägledande myndigheter ska samordna, följa upp och utvärdera den operativa tillsynen samt ge stöd och råd till de operativa tillsynsmyndigheterna. Naturvårdsverket ska också i sin vägledande roll verka för samordning och samverkan när det gäller informationsförsörjning inom sina ansvarsområden. (3, 13 och 15 §§ tillsynsförordningen).

En viktig del i tillsynsvägledningen är att följa upp och utvärdera hur den operativa tillsynen utförs och vilka resultat det leder till. Arbetet med uppföljning och utvärdering ska främja den operativa tillsynen och används som underlag för den fortsatta tillsynsvägledningen.

4.2.1.1 REGIONAL SAMVERKAN

En viktig del av tillsynsvägledningen när det gäller artskyddet och artskyddsförordningen är att lämna allmän information om detta område till övriga berörda tillsynsmyndigheter och till de brottsbekämpande myndigheterna.

Länsstyrelsen ska verka för det regionala samarbetet mellan polismyndigheter, åklagarmyndigheter och de myndigheter som svarar för den operativa tillsynen enligt miljöbalken för att förebygga miljöbrott och effektivisera hanteringen av de brott som ändå äger rum. Effektiva insatser från rättsväsendets sida är avgörande för om brottsligheten på området ska kunna hanteras. I flera län finns en samverkansgrupp där kommuner, miljöåklagarna, polismyndigheten, kustbevakningen och olika enheter inom länsstyrelsen deltar (14 § tillsynsförordningen).

4.2.2 Myndigheter som bedriver operativ tillsyn

Länsstyrelsen ansvarar för den operativa tillsynen av vissa tillsynsområden som omfattas av 8 kap 1-4 §§ i miljöbalken (punkt A 23 bilagan till 4 § tillsynsförordningen). Det innebär att Länsstyrelsen har det operativa tillsynsansvaret för att miljöbalken, artskyddsförordningen, Rådets förordning och Naturvårdsverkets och Jordbruksverkets föreskrifter inom artskyddsområdet efterlevs.

Länsstyrelsen kan överlåta tillsynsansvaret på kommunal nämnd enligt 10 § tillsynsförordningen. I dessa fall har länsstyrelsen och Naturvårdsverket ett parallellt ansvar för tillsynsvägledningen.

4.3 Operativ tillsyn

Operativ tillsyn är en fortlöpande process bestående av planering, genomförande, uppföljning och förbättring. I planeringssteget görs en utredning av vilken tillsyn som behövs, en bedömning av resurs- och kompetensbehov och en tillsynsplan utformas (1 kap s. 11 handboken om operativ tillsyn (2001:4)). I denna handbok ligger fokus framför allt på genomförandet av tillsynen. För utförligare beskrivning av övriga steg, planering, uppföljning och förbättring, hänvisas till handboken om operativ tillsyn.

Genom att utgå från miljömålen i prioriteringen blir tillsynen effektivare ur miljösynpunkt. Tillsynen bör utformas så att den stödjer verksamhetsutövarens egenkontroll. Olika verksamhetsutövare behöver olika mycket tillsyn för att uppnå samma grad av lagefterlevnad. Tillsynen behöver därför anpassas efter behov. Det kan innebära att varierande metoder och ambitionsnivåer används för olika verksamhetsutövare inom samma verksamhetsområde.

Det är viktigt att de operativa tillsynsmyndigheterna samverkar vid tillsyn hos en verksamhetsutövare. Resurserna räcker längre och olika kompetenser kompletterar varandra. Det underlättar arbetet för myndigheterna men också för verksamhetsutövaren.

Operativ tillsyn omfattar tillsyn som utövas gentemot någon som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd. Det finns olika metoder för operativ tillsyn: systemtillsyn, detaljtillsyn och information. Det är viktigt att tänka igenom vilken metod som lämpar sig bäst för tillsyn av den aktuella verksamheten.

Detaljtillsyn handlar om att granska att verksamhetsutövaren följer reglerna i miljöbalken, artskyddsförordningen, Naturvårdsverkets föreskrifter om artskydd och uppfyller villkoren i tillståndsbeslut för handel, preparering med mera. Det kan även handla om titta på hur kraven för märkning eller registerhållning uppfylls. Detaljtillsyn fungerar oftast som komplement till systemtillsyn, för att följa upp om det i praktiken fungerar så som verksamhetsutövaren beskriver det.

Systemtillsyn är en metod där verksamhetsutövarens egenkontroll och dennes förutsättningar att ta ansvar för miljöfrågor kontrolleras. Systemtillsynen syftar till att få verksamhetsutövaren att ta eget ansvar och innebär en granskning av hela eller delar av egenkontrollen. Detta innebär att tillsynsmyndigheten går in och granskar organisation, rutiner, kunskap med mera. Här ställs frågor som till

exempel hur verksamhetsutövaren säkerställer att de följer reglerna i artskyddsförordningen eller hur de hanterar kraven i artskyddsförordningen när de handlar med exemplar av skyddade arter.

Ibland kan det vara resurseffektivt att utöva tillsyn genom att ge skriftlig information till en hel grupp verksamhetsutövare. Det kan till exempel innebära att informera om ny lagstiftning, genomföra informationskampanjer om egenkontroll eller informera om arter som är olagliga att handla med (exempelvis storrömm eller arter som kan ingå i traditionell asiatisk medicin). För att räknas som operativ tillsyn ska informationen adresseras till respektive verksamhetsutövare.

Oavsett vilken tillsynsmetod som används, ska tillsynsmyndigheten enligt 4 § förvaltningslagen (1986:223) lämna upplysningar, ge vägledning, råd och annan sådan hjälp i enskilda frågor som rör myndighetens verksamhetsområde. Att ge information till en enskild verksamhetsutövare ingår därför alltid som ett moment i den operativa tillsynsmyndighetens myndighetsutövning.

Tillsyn kan bedrivas genom anmälda eller oanmälda besök. För att vara säker på att rätt personer finns på plats kan det vara en fördel med föranmälda besök. Då kan också verksamhetsutövaren förberedas på vilket material som tillsynsmyndigheten vill se. Oanmälda besök kan vara lämpliga vid till exempel indikationer på felaktigheter. Viss tillsyn kan också bedrivas från kontoret, genom granskning av material som begärts in. Tillsynsmyndigheten får begära in uppgifter från verksamhetsutövare om det behövs för tillsynen (21 § kap 26 miljöbalken). Begäran ska då vara ställd direkt till respektive verksamhetsutövare.

Tillsynsmyndigheten ska föra ett register över de verksamheter som behöver återkommande tillsyn, upprätta en tillsynsplan för sina ansvarsområden och regelbundet följa upp och utvärdera tillsynsverksamheten (7 § tillsynsförordningen).

Tillsynsmyndigheten har stöd av vissa tvångsåtgärder, till exempel åtgärder för rättelse och åtgärder för att beivra överträdelser. Information om ingripanden, tvångsåtgärder och sanktioner finns i kapitel 3 i handboken om operativ tillsyn (2001:4).

4.3.1 Information

Det är verksamhetsutövarens ansvar att ta reda på vilka tillstånd som behövs och vilka regler som ska följas. Ett sätt att öka förutsättningarna för lagefterlevnad kan vara att sprida information om detta. Det är upp till varje enskild tillsynsmyndighet att avgöra hur och om den vill arbeta med informationsspridning. Beroende på vad tillsynsmyndigheten vill uppnå med informationen och hur angeläget det är kan olika metoder väljas. Exempelvis kan information riktas till olika grupper av verksamhetsutövare eller branschorganisationer antingen skriftligen eller genom att bjuda in till möten eller utbildningar.

De som kan behöva informeras är till exempel nya verksamhetsutövare som kommersiellt kan komma att hantera arter som är A-listade i Rådets förordning. Det kan exempelvis gälla auktionsfirmor eller antikaffärer där det kan förekomma uppstoppade fåglar och andra djur. Det kan också gälla skinnbutiker eller företag som handlar med:

- arter inom så kallad traditionell medicin. Här kan förekomma malda noshörningshorn, malda ben från tiger och snöleopard eller orkidéer som tagits där de växer vilt
- fiskeflugor eller fjädrar, det vill säga olika bindningar där fågelfjädrar eller djurpäls kan ingå
- importerat virke. I dörrar, biljardköer, gitarer, trädgårdsmöbler, persienner, ramar med mera kan det till exempel förekomma mahogny, ramin eller andra träslag som kommer från hotade naturskogar

Frågor om artskydd som inkommer till länsstyrelsen handlar ofta om vad som gäller för olika djurarter, om det krävs tillstånd med mera. För att svara rätt är det viktigt att först placera det exemplar det gäller i rätt lagstiftning/regelverk. En djurart kan tillhöra någon eller flera av följande:

- Statens vilt (33 § jaktförordningen)
- Nationellt fridlyst art (bilaga 2 artskyddsförordningen)
- CITES-listad i bilagan till Rådets förordning
- N- eller n-märkt skyddad art i bilaga 1 till artskyddsförordningen

När väl detta är utrett är det enklare att gå vidare och informera om vilka intyg, tillstånd, dispenser med mera som krävs.

4.3.2 Tillsyn på plats

Tillsyn på plats, det vill säga vid besök hos en konservator, i en zooaffär eller en djurpark, kan som tidigare nämnts göras oanmäld eller efter en förberedande kontakt. Vilket man väljer kan i viss mån bero på syftet med tillsynen, förhandskännedomen om verksamheten med mera.

Genom att utöva tillsyn på plats får länsstyrelsen en bättre uppfattning om verksamheten. Denna typ av tillsyn har också ett stort förebyggande värde. Den visar att tillsynen verkligen bedrivs och att artskyddslagstiftningen tillämpas. Dessutom kan tillsyn på plats skapa kontakt med verksamhetsutövaren och ge möjligheter till diskussion, rådgivning och information.

Vid tillsyn på plats är det viktigt att känna till tillträdesbestämmelserna. Information om tillträdesbestämmelserna finns i handboken om operativ tillsyn (2001:4). Värt att notera är att tillträde till bostäder endast är tillåtet i den mån det behövs för att förebygga eller undanröja olägenheter för människors hälsa. Den begränsningen gäller med hänsyn till det särskilda integritetsintrång som ett sådant tillträde innebär. Det betyder att det i princip är uteslutet att bedriva tillsyn i en bostad med stöd av miljöbalkens tillträdesregler. Begränsningen gäller däremot inte utanför själva bostaden, till exempel i en villaträdgård, ett garage och liknande (28 kap 6 § andra stycket miljöbalken, prop 1997/98:45 del 2 sid. 297 f). Tillträdesrätten gäller också transportmedel.

Om det finns misstanke om ett brott som har fängelse i straffskalan blir det inte längre fråga om tillträde enligt miljöbalken. Då får åklagare, polis eller domstol besluta om *husrannsakan* (28 kap Rättegångsbalken). Vid husrannsakan får polisen anlita ett biträde av någon sakkunnig. Om misstanken gäller ett brott mot

artskyddsförordningen kan det vara lämpligt att polisen biträds av någon expert på vilt levande djur- eller växtarter och/eller en tjänsteman från länsstyrelsen.

När polisen och tillsynsmyndigheten samverkar är det mycket viktigt med klar ansvarsfördelning för de åtgärder som vidtas, vem som svarar för åtgärden och vem som biträder. Både polis- och tillsynsmyndighetens personal måste ha klart för sig om det handlar om en husrannsakan, där tillsynsmyndigheten biträder som sakkunnig, eller om en tillsyn där polismyndigheten ger handräckning.

4.3.3 Praktiska tips och råd i samband med tillsynsbesök

Många av råden i detta kapitel gäller för alla typer av tillsynsbesök. Först tas generella råd upp och sedan behandlas det som kan vara speciellt för de olika verksamheter som tillsynen omfattar. Tillsynstips i korthet finns i bilaga V till denna handbok.

4.3.3.1 LEGITIMATION OCH UTRUSTNING

Det kan vara bra om den personal som medverkar vid tillsynsbesöket kan visa upp tjänstelegitimation för verksamhetsutövaren. På en del länsstyrelser och kommuner har detta formaliserats i en policy. Vid besöket är också viktigt att ta med lämplig dokumentation såsom referenser till de lagar och föreskrifter med mera som gäller för tillsyn och för den aktuella typen av verksamhet. En kamera behövs för att dokumentera verksamheten samt eventuellt säkra bevis. I vissa fall behövs utrustning för att avläsa chip-märkning. Sådan utrustning kan tillhandahållas av länsveterinären, tullverket eller polismyndigheten.

4.3.3.2 PLANERING, FRÅGOR, DOKUMENTATION – VIKTIGA INSLAG I VARJE TILLSYNSBESÖK

Det kan vara en fördel att vara mer än en person från den operativa tillsynsmyndigheten vid besöket, eftersom det är svårt att prata med de ansvariga och fotografera och anteckna samtidigt. Att göra upp en handlingsplan i förväg ger ett bra stöd. Det är också praktiskt att komma överens om vem som antecknar, tar fotografier med mera.

Inför ett tillsynsbesök är det ibland önskvärt att tillsynsmyndigheten har en förberedande kontakt med miljöpolis och miljöåklagare. Detta gäller i synnerhet de ärenden där det finns tydliga indikationer på att verksamheten som ska inspekteras hanterar sådana föremål, djur eller växter som utgör brott mot artskyddsförordningen. Om åklagaren och polismyndigheten på orten är förberedda och informerade om tid och plats för tillsynsbesöket underlättas deras arbete med att ta föremål i beslag, hålla inledande förhör med mera.

I de fall en tillsynsmyndighet, eller tillsynsmyndigheter samordnat i flera län, avser att genomföra planerade tillsynsinsatser inom en viss bransch eller för ett specificerat varuslag rekommenderas att åklagare och polis blir informerade i god tid innan tillsynsinsatserna genomförs. På så sätt hinner åklagare och polis planera sina eventuella insatser och skaffa den kunskap som behövs. Insatserna kan också samordnas så att den sammanlagda nyttan blir optimerad.

Tänk på att ställa öppna frågor från början så att verksamhetsutövaren själv får berätta om hur de arbetar med att följa miljöbalkens regler (inklusive lagstiftning meddelad med stöd av miljöbalken). Detta ger oftast större möjlighet att upptäcka problem.

Det är viktigt att dokumentera tillsynsbesöket. Dokumentationen kan bestå både av dokument från verksamhetsutövaren, tillsynsmyndighetens egna rapport och fotografier som tagits på plats. Det är också bra att utvärdera tillsynsbesöket och fundera på vad som var bra och vad som kunde ha gjorts annorlunda.

4.3.3.3 ATT TÄNKA PÅ HOS KONSERVATORN OCH ANDRA SOM HANTERAR ARTER AV VILDA DJUR.

EG-domstolen anser (EG-domstolen, mål nr C-154/02, dom 2003-10-23) att uppstoppade djur är bearbetade exemplar i den mening som avses i artikel 2 w i Rådets förordning. Enligt EG-domstolen krävs det inte att det berörda exemplarets yttre utseende har ändrats genom bearbetningen. Domstolen menar att bearbetningen snarare har ändrat djurets/exemplarets allmänna tillstånd. En sådan ändring anser domstolen äger rum till exempel vid en klassisk montering.

Domstolen anser också att den som har ett exemplar av A-listade djur eller växter omfattas av undantaget i artikel 62 i Kommissionens förordning även om vederbörande inte är den som förvärvat exemplaret före 1 juni 1947 (50 år innan lagstiftningen började gälla). Undantaget innebär att man får ha, handla med och förevisa sådana exemplar som är förvärvade före 1 juni 1947. Innehavaren behöver inte ha något intyg från eller visa något dokument för Jordbruksverket för att handla med dessa. Däremot måste den som handlar kunna visa vid en eventuell myndighetskontroll att exemplaret är undantaget från kravet på intyg.

Rör innehavet ett exemplar av ”Statens Vilt” krävs i många fall en överlåtelsehandling från Naturvårdsverket innan det går att handla med exemplaret.

EXEMPEL

1. Får en konservator preparera ett lodjurskranium?

Lodjur tillhör statens vilt vilket innebär att det är staten som äger döda eller infångade exemplar av denna art. Konservatorn kan få överta kraniet efter ansökan till Naturvårdsverket. Om konservatorn sedan vill avyttra exemplaret måste en ansökan om CITES-intyg skickas till Jordbruksverket.

2. Kan en konservator restaurera en berguv utan CITES-intyg?

Konservatorn behöver inget CITES-intyg om han inte är ägaren till exemplaret. Däremot bör konservatorn försäkra sig om att inlämnaren har en överlåtelsehandling från Naturvårdsverket eftersom berguv tillhör statens vilt. Skulle ägaren vilja sälja berguven måste denne ansöka om CITES-intyg hos Jordbruksverket men för själva innehavet behövs inget CITES-intyg.

3. Kan en konservator gräva ner avfallet från prepareringen av olika djur på sin tomt?

Avfallet får inte grävas ner. Konservatorn ska ansöka om godkännande av teknisk anläggning för hantering av avfallet. Ansökan görs hos Jordbruksverket.

4. Är det tillåtet att sälja en samling med urblåsta fågelägg?

Alla vilda fåglar inom europeiska unionens territorium är skyddade genom artskyddsförordningen och handel med dessa är förbjuden. Ett undantag från förbudet finns om exemplaren är åtkomna före 1998, då artskyddsförordningen började gälla. Om arter som är listade på bilaga A till Rådets förordning finns med i samlingen måste en ansökan om CITES-intyg göras hos Jordbruksverket.

4.3.3.4 ATT TÄNKA PÅ I DJURAFFÄREN

Vid planering av besöket bör kontakt tas med den på länsstyrelsen som ansvarar för djurskyddstillsyn för att höra vad som finns noterat om djurskyddet, likaså för att kontrollera att lokalen är godkänd för verksamheten och att tillstånd till yrkesmässig försäljning av sällskapsdjur finns. Före besöket är det också bra att ta reda på och anteckna vem i affären som har informerats om reglerna för tillstånd enligt artskyddsförordningen och när informationen gavs.

Platsbesök i zooaffärer behöver oftast inte förämnas – besöket kan göras under affärens öppettider. Vill länsstyrelsen vara säker på att träffa den som ansvarar för verksamheten i en affär som också har anställda kan dock en förfrågan vara lämplig. Vid besöket bör namnuppgifter tas också på eventuella anställda i butiken.

Undersök vilka av de djur som finns i affären som är till salu och vilka som inte är det. Fotografera speciella kännetecken på exemplaren. För djur av vilda arter som förekommer i en zooaffär men som inte är till salu ska det finnas godkännande för offentlig förevisning enligt 37 § djurskyddsförordningen 1988:539. Det kan till exempel handla om butiksinnehavarens eller en anställds privata djur.

EXEMPEL

En verksamhetsutövare säger att någon lagt en grekisk sköldpadda (testudo hermanni) utanför hans dörr. Han undrar om han kan ta in den i sin försäljningsverksamhet.

Verksamhetsutövaren bör informeras om att upphittade djur inte tillfaller upphittaren. Djuret ska lämnas till polisen som hittegods.

4.3.3.5 ATT TÄNKA PÅ I DJURPARKEN

Länsstyrelsen ska bedriva tillsyn över verksamheter som förevisar djur av vilda arter. Det kan gälla djurparker eller andra sådana typer av förevisning som avses i 40 § artskyddsförordningen.

Besöket kan med fördel samordnas med den på länsstyrelsen som ansvarar för tillsyn av djurskyddet.

EXEMPEL PÅ HUR DJURPARKEN KAN UPPFYLLA 49 § 1-2 PUNKTEN

Punkt 1

Forskning: Medverkan i forskningsprojekt som anordnats av till exempel SDF, EAZA eller andra naturbevarande organisationer eller universitet.

Utbildning: Fortbildning av yrkesmänniskor som i framtiden kan arbeta med artbevarande, till exempel djurvårdare på ett naturbruksgymnasium om det ingår artbevarande i utbildningen eller utbildning av högskole/gymnasieelever.

Informationsutbyte: Bevarandeavel genom att exempelvis tillföra data i stamböcker från den egna forskningen/djurhållningen.

Punkt 2

Informationsskyltar, guideböcker, filmförevisning, bildspel, guidningar av allmänhet och grupper/skolklasser. Det kan vara bra att ha en ansvarig för utbildningen. Det är också viktigt att utbildningen utvärderas regelbundet.

4.3.3.6 ATT TÄNKA PÅ VID ANDRA TYPER AV FÖREVISNING AV DJUR AV VILDA ARTER

När länsstyrelsen får in en anmälan om tillfällig förevisning av djur av vilda arter enligt 44 § artskyddsförordningen kan det också bli aktuellt med ett tillsynsbesök. Syftet med ett sådant besök är att se vilka arter som förevisas och att det finns CITES-intyg för exemplar av A-listade arter.

Förberedelserna inför besöket skiljer sig inte från andra tillsynsbesök, och det gör inte heller själva besöket. Det behövs dock inga underrättelser och ingen veterinär behöver delta.

4.4 Tillsynsavgifter

Liksom prövningen av en verksamhet är tillsynen avgiftsbelagd. Tillsynsavgiften skiljer sig mellan kommuner och länsstyrelser. Kommuner beslutar själva om storleken på tillsynsavgiften. När det gäller länsstyrelsen ska avgiften tas ut med ett bestämt belopp för varje timme handläggningstid. Aktuell kostnad för en handläggningstimme finns i Naturvårdsverkets föreskrifter (1999:7) om artskydd.

Avgiften tas ut för tillsyn av sådan verksamhet som kräver tillstånd enligt artskyddsförordningen, det vill säga preparering, handel och förevisning av vilda djur och växter. Avgift kan också tas ut för tillsyn av verksamheter som normalt inte kräver tillstånd enligt artskyddsförordningen, till exempel antikaffärer (7 kap 14 § förordningen (1998:940) om avgifter för prövning och tillsyn enligt miljöbalken).

Ytterligare information om tillsynsavgifter finns i Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 1999:7) och i Naturvårdsverkets allmänna råd (NFS 2000:8) till förordningen (1998:940) om avgifter för prövning och tillsyn enligt miljöbalken samt i Avgifter för prövning och tillsyn, handbok med allmänna råd 00:1.

Länsstyrelsens djurskyddstillsyn är skattefinansierad och därmed avgiftsfri så länge inga brister upptäcks vid tillsynen. Prövningen av tillstånd enligt 16 § djurskyddslagen är också avgiftsfri.

4.5 Ingripanden, tvångsåtgärder och sanktioner

4.5.1 Föreläggande och förbud

Tillsynsmyndigheten får meddela de förelägganden och förbud som behövs i ett enskilt fall för att miljöbalken ska efterlevas. Detsamma gäller för efterlevnaden av föreskrifter, tillstånd, villkor och andra beslut som har meddelats med stöd av miljöbalken.

Detta bemyndigande har central betydelse för tillsynsverksamheten.

Tillsynsmyndigheten kan nämligen meddela det föreläggande eller förbud som behövs för att vilken regel som helst i miljöbalken ska följas. Det gäller under förutsättning att den aktuella verksamheten eller åtgärden omfattas av miljöbalkens bestämmelser (26 kap 9 § miljöbalken).

I handboken för operativ tillsyn (2001:4) kap 3.2 finns detaljerade beskrivningar av den formella hanteringen av förelägganden och förbud.

4.5.2 Verkställighet, handräckning och rättelse

Om den som förelagts eller förbjudits att göra något inte följer beslutet kan tillsynsmyndigheten tvångsvis se till att det som ska göras verkligen blir gjort eller att det som förbjudits faktiskt också upphör. De möjliga metoder som myndigheten kan använda sig av är verkställighet, handräckning och beslut om rättelse. I kap 3.3 handboken om operativ tillsyn (2001:4) beskrivs dessa metoder mer utförligt.

5 Brott och straff

När det gäller bestämmelser om påföljder för brott mot artskyddsförordningen eller mot föreskrifter eller villkor i beslut med stöd av denna hänvisas i 73 § artskyddsförordningen till miljöbalkens bestämmelser om, straff och förverkande i miljöbalkens 29 kapitel. I det följande redovisas kort de typer av artskyddsbrott och påföljder som kan bli aktuella.

5.1 Brott mot artskyddsförordningen är brott mot miljöbalken

I miljöbalkens 8 kapitel finns bemyndigande för regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att under vissa förutsättningar meddela föreskrifter om förbud att döda, skada, fånga eller störa vilt levande djur eller att ta bort eller skada sådana djurs ägg, rom eller bon eller att skada eller förstöra sådana djurs fortplantningsområden och viloplats (8 kap 1 § miljöbalken).

Vidare får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer föreskriva om förbud att ta bort, skada eller ta frö eller andra delar från vilt levande växter (8 kap 2 § miljöbalken).

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får också föreskriva om förbud mot, eller särskilda villkor för att sätta ut exemplar av djur- eller växtarter i naturmiljön (8 kap 3 § miljöbalken).

Slutligen får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer om det behövs för att uppfylla Sveriges internationella åtaganden om skydd av djur och växtarter meddela föreskrifter om in- och utförsel, transport, förvaring, preparering och förevisning av djur och växter eller handel med dem. Föreskrifterna får innefatta förbud, krav på tillstånd eller andra särskilda villkor för åtgärderna (8 kap 4 § miljöbalken).

Föreskrifter eller beslut får också fattas i enskilda fall och ska då gälla omedelbart även om de överklagas (8 kap 5 § miljöbalken)

De föreskrifter som regeringen har meddelat med stöd av 8 kapitlet miljöbalken är alltså de som finns i artskyddsförordningen

Påföljdssystemet är uppbyggt så att de olika bemyndigandena i 8 kapitlet motsvaras av straffbestämmelser i miljöbalkens 29 kap 2 b §. Ett brott mot en bestämmelse som regeringen (eller myndighet som regeringen bestämt) meddelat med stöd av 8 kap miljöbalken har på det viset en motsvarande straffbestämmelse i 29 kap 2 b §. Dessutom finns i 2 b § bestämmelser om påföljd för brott mot Rådets förordning som har direkt verkan i Sverige.

Brottsrubriceringen är artskyddsbrott eller grovt artskyddsbrott.

Om till exempel någon har brutit mot artskyddsförordningens 40 § genom att utan tillstånd förevisa djur av vilda arter i en djurpark kan man se i 8 kap miljöbalken att regeringen har meddelat detta förbud med stöd av 8 kap 4 § 1st miljöbalken. Om man läser 29 kap 2 b § 1 st 4b i miljöbalken kan man sedan se att den som förevisar djur i strid med en föreskrift som regeringen har meddelat med stöd av 8 kap 4 § döms för artskyddsbrott till böter eller fängelse.

5.2 Vanlig oaktsamhet räcker

För att en gärning ska vara ett brott krävs att den skett med uppsåt eller av oaktsamhet. När det gäller sådana brott mot miljöbalken som kan bli aktuella i artskyddssammanhang räcker det med ”vanlig” oaktsamhet (det vill säga som inte är grov) för att en otillåten handling ska bedömas som brott och straffas.

Om gärningen kan anses som ringa, det vill säga om den framstår som obetydlig med hänsyn till det intresse som ska skyddas utdöms dock inget straff (29 kap 11 § miljöbalken).

5.3 Böter eller fängelse enligt miljöbalken eller brottsbalken

Påföljderna – straffen – för brott mot de aktuella bestämmelserna i miljöbalken är böter eller fängelse i högst två år. För grovt artskyddsbrott döms till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. När man bedömer om brottet är grovt ska man särskilt beakta om det avsett en särskilt hotad, sällsynt eller annars skyddsvärd art eller om brottet har utgjort ett led i en systematisk brottslighet och utförts under en lång tid, i stor utsträckning eller i vinstsyfte.

Det finns i vissa fall en form av turordning mellan jaktlagen, miljöbalken och brottsbalken. Ett brott ska till exempel inte dömas som jakthäleri enligt jaktlagen om det är belagt med straff enligt miljöbalken. Då ska i stället miljöbalken tillämpas (46 § jaktlagen).

Den som har brutit mot någon av bestämmelserna i miljöbalken som är tillämpliga i samband med artskyddet ska inte dömas enligt 29 kap miljöbalken om gärningen är belagd med samma eller strängare straff enligt brottsbalken. Då utdöms straff enligt brottsbalken. Om gärningen finns nämnd i lagen (2000:1225) om straff för smuggling ska brottet alltid bedömas enligt lagen om straff för smuggling. Det blir inte aktuellt med straff om ett vitesföreläggande överträds. Då utgör vitesbeloppet ”straffet”.

5.4 Obehörig befattning med djur och växter

För artskyddsbrott kan också den dömas som tar befattning, till exempel handlar med (25 § artskyddsförordningen) djur och växter som har åtkommit genom brott mot föreskrifter som har meddelats enligt 8 kap 1 eller 2 § miljöbalken, det vill säga fridlysningsbestämmelserna. Straffet är böter eller fängelse i högst två år, alt fängelse i minst sex månader och högst fyra år om brottet är grovt (29 kap 2 b § 4b miljöbalken).

Bestämmelsen har en motsvarighet i 46 § jaktlagen som handlar om jakthäleri, det vill säga obehörig befattning med vilt som den som tar befattning vet eller har skäligen anledning att anta har dödat eller åtkommit genom jaktbrott. Dock döms inte för jakthäleri enligt jaktlagen om gärningen kan dömas enligt miljöbalken med samma eller strängare straff. Viltet (frilevande däggdjur och fåglar) är fredat enligt jaktlagen och får bara jagas i den mån det finns särskilda bestämmelser i jaktlagen eller i föreskrifter som meddelats med stöd av jaktlagen som uttryckligen tillåter jakt. Även viltets ägg och bon är fredade.

5.5 Försvårande av miljökontroll (29 kap 5 § MB)

Den som inte lämnar de skriftliga uppgifter som behövs för tillståndsprövning eller tillsyn eller lämnar oriktiga uppgifter gör sig skyldig till försvårande av miljökontroll. Det kan leda till böter eller fängelse i högst två år (29 kap 5 § 1 punkten miljöbalken). För att lämnandet av oriktiga uppgifter ska vara ett brott ska uppgifter ur miljö- och hälsoskyddssynpunkt ha betydelse för prövningen eller tillsynen.

5.6 Brott mot uppgiftsskyldighet (29 kap 9 § MB)

Den som ansöker om tillstånd för införsel/import, export/reexport eller handel är skyldig att lämna uppgifter om tidigare beslut om avslag för sådana tillstånd. Om den sökande bryter mot denna skyldighet är det ett brott enligt miljöbalken. Påföljden är böter (29 kap 9 § 1 punkten miljöbalken).

5.7 Förverkande

Utöver själva straffet för ett brott kan också den som begått gärningen bli av med den egendom som brottet gäller. Djur och växter, liksom produkter som har utvunnits av djur och växter och som brottet avser kan förklaras förverkade om det inte är uppenbart oskäligt.

Det är inte alltid som själva egendomen, djur eller växter, finns kvar. Förverkandet kan därför också avse värdet av egendomen eller den vinst eller förtjänst som brottet har inbringat. Även fortskaffningsmedel och andra hjälpmedel som använts i samband med brottet får förklaras förverkade (29 kap 12 § miljöbalken).

5.8 Anmälan till åtal

Länsstyrelsen är skyldig att anmäla misstänkta överträdelser av miljöbalkens bestämmelser eller av föreskrifter som har meddelats med stöd av balken till polis- eller åklagarmyndigheten. Skyldigheten gäller om det finns misstanke om ett straffbelagt brott. Anmälan till åtal är ett led i tillsynsverksamheten (26 kap 2 § miljöbalken). Tillsynsmyndigheten har alltså en lagstadgad skyldighet att anmäla misstanke om brott. Denna skyldighet påverkas inte av om någon enskild person eller annan myndighet redan har anmält överträdelsen. I anmälan ska de faktiska förhållandena redovisas. I den proposition som föregick miljöbalken (prop. 1997/98:45) betonades 'att endast om en överträdelse är att beakta som bagatellartad eller helt obetydlig kan det vara tillåtet för en tillsynsmyndighet att underlåta att göra åtalsanmälan'. Någon bedömning om brottet är att anse som ringa, om det kan vara preskriberat eller liknande ska tillsynsmyndigheten inte göra. Anmälan ska göras oaktat om det finns en känd gärningsman eller inte. Anmälan skall göras snarast, vilket bland annat beror på vikten av att säkra bevis. Det kan till exempel gälla en kriminalteknisk undersökning, provtagning, fotografering eller annan dokumentation.

I regel kan det vara bra att tillsynsmyndigheten i förväg tar kontakt med åklagar- eller polismyndighet för att komma överens om vilket material som skall följa med anmälan.

Att en brottsmisstanke anmäls är en förutsättning för att bestämmelserna om straff och förverkande i 29 kap miljöbalken skall få den avsedda betydelsen för efterlevnaden av lagen.

5.9 Miljösanktionsavgifter

Den 1 januari 2007 infördes nya regler för miljösanktionsavgifter i förordningen (1998:950) om miljösanktionsavgifter.

Länsstyrelsen ska besluta i varje enskilt fall om avgift ska tas ut. Avgift ska tas ut då verksamhet påbörjats utan tillstånd eller anmälan eller om verksamheten inte uppfyller villkor i tillståndet eller andra bestämmelser i miljöbalken eller föreskrifter med stöd av miljöbalken eller EG-förordningar inom miljöbalkens tillämpningsområde. Avgift tas inte ut om det anses oskäligt enligt 30 kap 2 § 2 st miljöbalken. Beslutet kan överklagas till miljödomstol (30 kap 7 § miljöbalken).

Överträdelse av artskyddsbestämmelser där miljösanktionsavgift ska tas ut:

1. om någon bryter mot 44 § artskyddsförordningen genom att inte anmäla en tillfällig förevisning. Miljösanktionsavgiften är 2000 kr och ska tas ut om anmälan inte kommit innan förevisningen påbörjas.
2. om fortlöpande förteckning inte förs över de djur, växter, ägg fröer, sporer eller delar av djur eller växter som hanteras eller ingår i verksamheten och som omfattas i kraven på tillstånd enligt 51 § artskyddsförordningen. Förteckning ska föras av den som har tillstånd att yrkesmässigt preparera, handla med eller förevisa. Miljösanktionsavgiften för att inte föra förteckning är 5000 kr.
3. om tillståndsinnehavaren inte senast den sista februari varje år skickat in den fortlöpande förteckningen för föregående kalenderår, signerad på varje sida (Naturvårdsverkets föreskrifter om artskydd NFS 1999:7 med ändring 2005:12). Miljösanktionsavgiften för försening är 1000 kr.

5.10 Samverkan mellan myndigheter

Samverkan ska förekomma såväl på central som på regional nivå (26 kap 6 § miljöbalken). Tillsynsmyndigheter, polis- och åklagarmyndigheter kan med fördel samordna sina resurser och samverka för att så effektivt som möjligt förebygga miljöbrott.

Enligt tillsynsförordningen (1998:900) är det länsstyrelsen som ska verka för samarbete mellan polismyndigheter, åklagarmyndigheter och de myndigheter som svarar för den operativa tillsynen enligt miljöbalken. I 26 kap 6 § miljöbalken föreskrivs om tillsynsmyndigheters skyldighet att samarbeta och i samma kapitels 2 § om skyldigheten för tillsynsmyndigheter att anmäla misstankar om brott till polis eller åklagare.

Nationellt samverkar de centrala myndigheterna när det gäller insatser på operativ och strategisk nivå. Exempel på sådana insatser är insatserna mot handel

med störrom vid årsskiftet 05/06, icke operativa frågor rörande artskydd och nationella myndighetsgemensamma utbildningsinsatser. Ett par gånger om året möts de centrala myndigheterna i en informell samverkansgrupp.

EXEMPEL PÅ MYNDIGHETSSAMVERKAN

Ett exempel på samverkan mellan myndigheter är en händelse då fyra danska medborgare som befann sig i kön till färjan i Visby hamn med 37 kassar med fridlysta växter i bilen. Genom tips från Danmark till en person i Sverige och till Världsnaturfonden, som vidarebefordrade informationen till den gotländska polisen, kunde polisen ta de 37 kassarna i beslag.

Trots beslaget delgavs de fyra personerna inte misstanke om brott i Sverige. Danska myndigheter tog över lagföringen, och personerna dömdes till 5 000 Dkr vardera i böter.

5.11 Beslag av Tullverket eller polismyndigheten

5.11.1 Import från tredje land av djur uppsatta på bilaga till Rådets förordning där giltiga handlingar saknas

För A- och B-listade arter krävs det både importtillstånd från Jordbruksverket och ett exporttillstånd från det exporterande landet. För C-listade arter krävs ett exporttillstånd (eller ursprungscertifikat om importen sker från land där arten inte är listad) från utförsellandet samt importanmälan till tullverket. För D-listade arter krävs enbart en importanmälan.

När en oförtullad vara som tagits om hand av Tullverket utgörs av levande djur eller växter av skyddade arter är det från artskyddssynpunkt viktigt att varan hanteras på ett lämpligt sätt. Detta gäller bland annat med hänsyn till möjligheten att återutföra varan till ursprungslandet. I fråga om djur tillkommer också djurskyddsskäl. Dessutom kan främmande levande djur och växter som tas om hand utgöra ett hot mot den svenska floran och faunan.

Om en person ”går på grönt” det vill säga, passerar tullen utan att uppge att han medför ett A-listat exemplar (utan giltiga handlingar), är det fråga om försök till smuggling. Då gäller lagen (2000:1225) om straff för smuggling. Smugglingslagstiftningens straffbestämmelser tar över miljöbalkens så att straff enligt miljöbalken inte ska utdömas om gärningen är straffbar enligt lagen (2000:1225) om straff för smuggling.

Tillvägagångssätt:

- a) Exemplet artbestäms, eventuellt med hjälp av godkänd artbestämnare (4 § SJVFS 1999:89)
- b) den tulltjänsteman som utför kontrollen beslutar om beslag
- c) Tullverket meddelar detta till Jordbruksverket och Naturvårdsverket (både muntligt och skriftligt).
- d) Tullverket överför exemplet till ett så kallat rescue center (6 § SJVFS 1999:89). För djur kan förvaring i karantän kan bli aktuell. I dessa fall skall karantänsveterinären kontakta Jordbruksverket för instruktion beträffande de veterinära kraven. Om veterinär inte finns förordnad kontaktas Jordbruksverket. (Förvaring av reptiler kräver inte karantänisering).
- e) beslut av tullverket om förverkande (16 § lagen om straff för smuggling) eller återlämnande av varan
- f) Naturvårdsverket beslutar om placering vid förverkande (31 § artskyddsförordningen)

Förvaring av beslagtagna exemplar ska i första hand ske i rescue centers på bekostnad av den beslagtagande myndigheten. Denna ska stå för kostnaderna tills exemplet förverkas eller beslaget hävs. Förvaringen bekostas av importören endast om det är fråga om icke beslagtagna, eventuellt omhändertagna exemplar som i undantagsfall kan förvaras i rescue center.

Enligt 17 § lagen om straff för smuggling får även egendom som använts som hjälpmedel vid brott tas i beslag. Det kan till exempel vara det fordon i vilket transporten skett. Tullverket (den som beslagtagit) står för kostnaderna för transport och förvaringen i rescue center tills beslut om förverkande fattats. Om varan återutförs till ursprungslandet ska den som fört in varan bekosta återutförelsen (artikel 16 punkt 3 b Rådets förordning).

Även en annan av Jordbruksverket godkänd förvaringsplats än ett rescue center kan bli aktuell för förvaring. Myndigheterna har kommit överens med Svenska djurparksföreningen om att tillfällig förvaring kan ske i någon av föreningens djurparker. Kontakt ska då tas med Svenska djurparksföreningen.

Om en person ”går på rött” det vill säga i tullen uppger att han medför ett enligt Rådets förordning A-listat exemplar (utan giltiga handlingar) anses det som oförtullad vara och handlingen kan betraktas som ett artskyddsbrott. Artbestämning och förvaring i rescue center bekostas av importören. Den slutliga placeringen bekostas av den berörda anläggningen.

Återutförelse till exportlandet är formellt möjlig enligt 2 § lag (1973:980) om transport, förvaring och förstöring av införselreglerade varor, med mera men ytterst svår att genomföra i praktiken eftersom återutförelsen ska bekostas av den som fört in varan och godkännas av Jordbruksverket och mottagarlandet. Hänsyn ska då tas till djur- och smitt- och växtskydd. Om det rör det sig om ett viltfångat djur bör man fundera över om det är lämpligt och möjligt att återföra exemplaret till ett liv i frihet. En plan bör upprättas för vem som ska återföra djuret, vart det skall föras och hur det ska gå till.

Andra bestämmelser som karantän och eventuell provtagning kan också tillkomma då det gäller djur.

5.11.2 Beslag av levande A- och B-listade djur inne i landet av polismyndighet

Vid beslag av levande A- eller B-listade exemplar enligt Rådets förordning är det nästan alltid fråga om brott mot miljölagstiftningen (artskyddsförordningen).

Tillvägagångssätt då A-listade arter utan CITES-intyg påträffas i handeln:

- a) polisen skall låta artbestämma exemplaret. Vid behov ska en av Jordbruksverket utsedd artbestämnare anlitas för uppgiften.
Med stöd av de generella regler som finns i 27 kap rättegångsbalken beslutar miljöåklagaren att exemplaret ska beslagtas
- b) exemplaret förs till ett rescue center eller annan av Jordbruksverket godkänd förvaringsplats i avvaktan på utredning (6 § Jordbruksverkets föreskrifter 1999:89)
- c) beslaget rapporteras till Jordbruksverket och Naturvårdsverket (61 § artskyddsförordningen)
- d) Tingsrätten beslutar om förverkande med stöd av 29 kap 12 § miljöbalken
- e) Naturvårdsverket bestämmer vad som sker med exemplaret som har förverkats (62 § artskyddsförordningen)
- f) Om ett förverkande inte är möjligt beslutar länsstyrelsen om placering

Polisen står för de kostnader som uppkommer i samband med att djur eller växter tas i beslag (artbestämning, transporter, förvaring och skötsel).

Uppgifter och adresser över aktuella räddningsinstitut och anvisning från Jordbruksverket om godkända förvaringsplatser samt förteckning över artbestämnare kan erhållas av Jordbruksverket.

6 Andra bestämmelser och information som behövs för handläggning enligt artskyddsförordningen

Vid sidan om de bestämmelser som direkt rör skyddet av djur och växter finns regler och information som handläggare behöver känna till. Begreppet "yrkesmässig verksamhet" till exempel har betydelse för tillämpningen av flera av reglerna i artskyddsförordningen.

Regler om offentlighet och sekretess blir aktuella i handläggningen, liksom bestämmelser om hur personuppgifter får hanteras. Det senare till exempel i samband med villkor om förteckningar i tillståndsbeslut. Sådana frågor behandlas i det följande.

Här finns också en orientering om olika myndigheters ansvarsområden i arbetet med artskydd och information om organisationer som arbetar med artskydd.

6.1 Yrkesmässig verksamhet

För att bedriva en verksamhet yrkesmässigt förutsätts att den har en viss **omfattning** och **varaktighet** samt ett objektivet fastställbart **vinstsyfte** och är av **självständig** karaktär. Samtliga av dessa fyra kriterier måste vara uppfyllda för att verksamheten ska betraktas som yrkesmässig. Den behöver dock inte vara vederbörandes huvudsysselsättning. Försäljning i mindre skala av egna husdjurs avkommor är inte yrkesmässig verksamhet.

Omfattning

Om det är en verksamhet, vilken inte är vederbörandes huvudsysselsättning torde det vara ganska sällan som den kan anses som yrkesmässig om den understiger gränserna i djurskyddsmyndighetens föreskrifter (2004:5 Saknr. L 120). I dessa föreskrifter finns bestämmelser om när en verksamhet ska anses vara av större omfattning samt vilka verksamheter som är undantagna från kravet på tillstånd.

Varaktighet

Verksamheten är avsedd att regelbundet bedrivas tills vidare eller under en längre period.

Vinstsyfte

Verksamheten bedrivs i syfte att ge ett ekonomiskt utbyte, därmed inte sagt att verksamheten måste gå med vinst.

Självständig

Verksamheten ska bedrivas självständigt gentemot uppdragsgivare eller kunder.

Gränsen mellan yrkesmässig verksamhet och hobbyverksamhet kan ibland vara svår att dra. Någonstans går gränsen för beskattning på den eventuella förtjänst som görs men ännu finns ingen praxis på området.

Exempel på verksamheter som räknas som hobbyverksamhet kan vara:

- Att hålla husdjur där avkommorna från dessa husdjur säljs av på grund av till exempel utrymmesskäl.
- Att 'samla' på en art eller djurgrupp, exempelvis arapapegojor eller liknande, för sitt eget nöjes skull.

6.2 Offentlighet och sekretess

6.2.1 Att lämna ut en handling

En handling som får lämnas ut ska lämnas ut genast eller så snart det är möjligt enligt tryckfrihetsförordningens formulering. Det innebär att handlingen ska lämnas ut så snart det går utan att andra, lika viktiga tjänsteåligganden åsidosätts (2 kap 12 § TF).

Om en myndighet avslår en begäran från en enskild att få ut en handling ska ett formellt beslut om det fattas. Myndigheten måste motivera sitt avslag. Beslutet kan överklagas hos Kammarrätten (15 kap 7 § SekrL).

Sekretesslagens 5 kapitel 1 § rör sådan sekretess som råder kring förundersökningar. Är en brottsanmälan gjord gäller denna sekretess även tillsynsmyndigheten. Den kan gälla redan på utredningsstadiet av om en överträdelse har skett eller inte, alltså innan anmälan lämnas in. Myndigheten kan då vara tvungen att avstå från att delge verksamhetsutövaren underlaget för bedömningen.

6.2.2 Sekretess och artskydd

6.2.2.1 UTROTNINGSHOTADE DJUR- OCH VÄXTARTER

För uppgifter om utrotningshotade djur- eller växtart gäller sekretess om det kan antas att strävanden att bevara arten inom hela eller delar av landet motverkas om uppgiften röjs. Någon maximal sekretesstid finns inte.

Länsstyrelsen kan med stöd av denna sekretessbestämmelse till exempel vägra att lämna ut uppgifter om var i länet fridlysta växter förekommer (10 kap 1 § SekrL).

6.2.2.2 SEKRETESS FÖR ENSKILDAS EKONOMISKA INTRESSEN

För statliga myndigheters verksamhet finns sekretessbestämmelser. Till sekretessförordningen finns en bilaga som räknar upp verksamheter där sekretess gäller för uppgifter i verksamheten. Bilagans punkt 107 är tillämplig för artskydd. Där står att sekretess gäller för uppgifter i verksamheter som består i tillståndsgivning och tillsyn enligt miljöbalken och annan lagstiftning i fråga om

åtgärder som rör djur och växter som hör till skyddade arter. Sekretessen gäller inte beslut i ärenden

Sekretessen gäller då för uppgift om en enskilds affärs- eller driftförhållanden, uppfinningar eller forskningsresultat om det kan antas att den enskilde lider skada om uppgifterna röjs. Också den som har affärsförbindelser eller andra liknande förbindelser med den som myndighetens verksamhet gäller är skyddad av sekretess. Sekretessen gäller uppgifter om dennes andra ekonomiska eller personliga förhållanden. Sekretess med hänsyn till ekonomiska intressen gäller i högst 20 år (8 kap 6 § SekrL).

6.2.2.3 TYSTNADSPLIKT

Länsstyrelsens och andra myndigheters anställda är skyldiga att inte röja eller utnyttja sekretessbelagda uppgifter. Denna skyldighet gäller även sedan anställningen upphört.

Tystnadsplikt gäller också för personer som har eller har haft uppdrag hos länsstyrelsen, deltar eller deltagit i länsstyrelsen verksamhet och fått kännedom om sekretessbelagda uppgifter. Brott mot tystnadsplikten är straffbart (1 kap 6 § SekrL och 20 kap 3 § brottsbalken).

6.3 Personuppgifter i förteckningar enligt artskyddsförordningen

I de förteckningar som en verksamhetsutövare är skyldig att föra enligt artskyddsförordningen och länsstyrelsens beslut om tillstånd finns personuppgifter. De består av namn, adress och telefonnummer till leverantörer/inlämnare eller köpare och eventuellt uppgifter om hur ett visst djurexemplar har åtkommit.

Personuppgiftslagen (PUL) reglerar när och i vilken utsträckning som personuppgifter får registreras och behandlas. I kapitel 6.3.1-6.3.5 diskuteras hur skyldigheten att föra register går ihop med PUL och vad som gäller för verksamhetsutövare och länsstyrelse i hanteringen av dessa uppgifter.

6.3.1 Personuppgiftsansvarig

Vid behandling av personuppgifter finns det alltid någon som är personuppgiftsansvarig och som ska se till att bestämmelserna i PUL följs. I det här fallet är det varje verksamhetsutövare som är personuppgiftsansvarig för sin egen förteckning, även om det är länsstyrelsen som har bestämt vilka uppgifter som ska registreras. Däremot kan länsstyrelsen i sin tur vara personuppgiftsansvarig för en eventuell behandling när förteckningen har lämnats till länsstyrelsen.

6.3.2 Är verksamhetsutövarens förteckning en tillåten behandling av personuppgifter?

I 10 § PUL räknas upp i vilka fall personuppgifter får behandlas. Det finns åtminstone två alternativ som är aktuella i samband med artskyddet.

- Behandlingen är nödvändig för att verksamhetsutövaren ska kunna fullgöra en rättslig skyldighet, det vill säga följa länsstyrelsens tillståndsbeslut (10 § b).
- Behandlingen är nödvändig för att länsstyrelsen ska kunna utföra en arbetsuppgift i samband med myndighetsutövning, det vill säga utöva den tillsyn som behövs (10 § e).
- Eventuellt kan Länsstyrelsen också åberopa att behandlingen är nödvändig för att tillgodose ett berättigat intresse hos länsstyrelsen som väger tyngre än den registrerades intresse av skydd mot kränkning av den personliga integriteten (10 § f).

Den personuppgiftsansvarige måste se till att behandlingen uppfyller en rad grundläggande krav. Dit hör att det finns ett berättigat ändamål att föra förteckningen och att inte fler uppgifter registreras än som är nödvändigt med hänsyn till ändamålet. Det är därför viktigt att det finns en tydlig koppling mellan de uppgifter som länsstyrelsen begär in och de uppgifter som behövs för att kunna utöva tillsyn (9 § PUL).

Frågan om behandlingen är tillåten enligt PUL hänger samman med frågan om länsstyrelsen överhuvudtaget kan kräva att verksamhetsutövaren ger den information som krävs i tillståndsbesluten. Ett sådant krav måste ha sin grund i lag eller förordning. Om det till exempel klart och tydligt står i en lag eller förordning att en myndighet ska samla in vissa personuppgifter är det oftast inte något problem med bestämmelserna i PUL.

I 48 § artskyddsförordningen står att länsstyrelsens tillstånd ska innehålla de villkor som behövs för att identifiera de exemplar med mera av djur och växter som hanteras i verksamheten.

I 53 § sägs att den som har tillstånd årligen ska lämna uppgifter till länsstyrelsen om de exemplar med mera av djur och växter som hanteras i verksamheten. Enligt 54 § får Naturvårdsverket meddela närmare föreskrifter om skyldigheten att föra en förteckning enligt 51 § och skyldigheten att lämna uppgifter enligt 53 §.

Det är inte helt tydligt vilka uppgifter länsstyrelsen har rätt att kräva från verksamhetsutövaren med stöd av bestämmelserna i 48 och 53 §§ artskyddsförordningen.

Om dessa bestämmelser läses tillsammans med reglerna för tillsyn i 26 kap miljöbalken (bland annat att verksamhetsutövaren ska lämna de uppgifter som behövs för tillsynen) kan det ändå hävdas att det finns stöd för de villkor som länsstyrelsen ställer.

6.3.3 Den registrerade ska informeras

I PUL finns bestämmelser om att den personuppgiftsansvarige bland annat ska informera den registrerade om:

- vem som är personuppgiftsansvarig
- vad uppgifterna ska användas till och
- vem uppgifterna kommer att lämnas ut till

I artskyddssammanhang går det bra att informationen lämnas muntligen eftersom verksamhetsutövaren ofta får uppgifterna i direktkontakt med inlämnaren/köparen/säljaren.

6.3.4 Anmälan till Datainspektionen

Enligt huvudregeln i 36 § PUL ska en behandling som är helt eller delvis automatiserad, det vill säga görs med hjälp av datorer, anmälas till Datainspektionen. Det finns dock flera undantag från denna bestämmelse, till exempel om en personuppgiftsansvarig har ett personuppgiftsombud.

Enligt Datainspektionen betraktas verksamhetsutövarnas förteckningar som en form av register över kunder. De blir därför inte skyldiga att göra en anmälan till Datainspektionen, även om behandlingen av uppgifterna är helt eller delvis automatiserad. Däremot ska verksamhetsutövarna i sådana fall föra en egen förteckning över behandlingarna. En sådan förteckning ska innehålla den personuppgiftsansvariges namn (i det här fallet en verksamhetsutövare) adress, telefonnummer och organisationsnummer, ändamålet med behandlingen, vilka kategorier av personer som registreras och vilka uppgifter om de registrerade som behandlas. Det ska också finnas besked om till vem uppgifterna lämnas ut och en allmän beskrivning av de åtgärder som vidtagits för att trygga säkerheten i behandlingen (5 § Datainspektionens föreskrifter 1993:3).

6.4 Myndigheternas ansvarsområden i arbetet med artskydd

6.4.1 Naturvårdsverket – pådrivande i miljöarbetet

Naturvårdsverkets övergripande uppgift är att vara pådrivande och samlande i miljöarbetet, både nationellt och internationellt. Dess arbete syftar bland annat till att främja hållbar utveckling med utgångspunkt i den ekologiska dimensionen. I detta arbete är Naturvårdsverkets roll att vägleda, samordna, följa upp och utvärdera miljö- och tillsynsarbetet. Detta gäller särskilt i förhållande till sektorsmyndigheter och andra centrala verk, liksom till regionala och lokala myndigheter (Förordning med instruktion för Naturvårdsverket 2001:1096). Artskyddsförordningen är ett av de områden där Naturvårdsverket har ansvar för vägledning, samordning, uppföljning och utvärdering av tillsynsarbetet och handboken för artskyddsförordningen är ett av instrumenten för vägledning.

I artskyddsförordningen har Naturvårdsverket bemyndigats att meddela vissa föreskrifter om undantag från förordningens förbud och tillståndskrav (36 §) och skyldigheten att föra en förteckning enligt 51 § och skyldigheten att lämna uppgifter enligt 53 § (54 §).

Undantag från förbudet mot försäljning med mera i 25 § i artskyddsförordningen beslutas av Naturvårdsverket, som då vid behov samråder med Jordbruksverket.

Därtill har Naturvårdsverket i 9 § i tillsynsförordningen och i 9 kap 1 och 3 §§ i förordningen om avgifter för provning och tillsyn enligt miljöbalken bemyndigats att meddela föreskrifter om tillsyn respektive avgifter.

Naturvårdsverket har meddelat sådana bestämmelser i föreskrifter om artskydd, SNSF 1999:7 (Förordningen om tillsyn enligt miljöbalken 1998:900 och förordningen om avgifter för prövning och tillsyn enligt miljöbalken 1998:940).

Regeringen har utsett Naturvårdsverket att delta som vetenskaplig myndighet i EU:s arbete med tillämpningen av Rådets förordning. På samma sätt ska Naturvårdsverket delta i det internationella arbete som bedrivs med anledning av konventionen om internationell handel med utrotningshotade arter av vilda djur och växter (CITES).

Naturvårdsverket är remissinstans för beslut i frågor om import- och exporttillstånd och i vissa fall undantag från förbud mot kommersiella åtgärder enligt Rådets förordning. Naturvårdsverket yttrar sig också vid behov inför beslut om undantag från förbudet mot import eller export i 16 § artskyddsförordningen eller förbudet mot förvaring av levande djur och växter i 23 § i samma förordning. I dessa fall yttrar sig Naturvårdsverket till Jordbruksverket.

6.4.2 Länsstyrelsen – tillstånd och tillsyn

Länsstyrelsen ska enligt instruktionen bland annat verka för att nationella mål på en rad olika områden får genomslag i länet. Länsstyrelsen har uppgifter i fråga om till exempel naturvård, miljövård och fiske (Förordning med länsstyrelseinstruktion 2002:864). Från och med 1 januari 2009 övergår även tillsyn av djurskydd till länsstyrelsen.

Länsstyrelsen ska genom rådgivning, information och liknande verksamhet, skapa förutsättningar för att miljöbalkens mål ska kunna uppfyllas. Länsstyrelsen ska också till polis- eller åklagarmyndighet, anmäla överträdelser av miljöbalkens regler och andra regler som har utfärdats med stöd av miljöbalken om överträdelserna är straffbelagda (26 kap 1 och 2 §§ miljöbalken).

En viktig uppgift för länsstyrelsen är att svara för den regionala *tillsynsvägledningen*, det vill säga utvärdering, uppföljning och samordning av den operativa tillsynen. I det arbetet ska länsstyrelsen också verka för samordning och samverkan när det gäller informationsförsörjningen inom det område som tillsynen avser. Inte minst viktigt är att lämna allmän information om området till de andra tillsynsmyndigheterna, till de brottsbekämpande myndigheterna och allmänheten (14 och 15 §§ förordningen om tillsyn enligt miljöbalken).

I arbetet med artskyddet är länsstyrelsen också *operativ tillsynsmyndighet* i länet (bilagan till förordningen om tillsyn enligt miljöbalken) och dessutom *tillståndsmyndighet* när det gäller preparering, handel och förevisning av djur och växter (46 och 47 a §§ artskyddsförordningen).

Kravet på verksamhetstillstånd underlättar tillsynen. Länsstyrelsens möjlighet att kontrollera att exemplar av skyddade arter inte hanteras i strid mot föreskrifter i lagstiftningen om artskydd eller i strid mot villkor i utfärdade tillstånd stärks. Men länsstyrelsen kan också bedriva tillsyn på verksamheter som saknar tillstånd. En anledning till sådan tillsyn är att kontrollera om verksamheten i fråga är tillståndspliktig.

En viktig del i länsstyrelsens tillsynsarbete är att gå igenom de förteckningar som verksamhetsutövarna årligen redovisar till länsstyrelsen. Här kontrolleras för de arter som hanterats under föregående kalenderår leverantörer, köpare, intyg, import- och exporttillstånd, krav på märkning och så vidare.

Länsstyrelsen bedriver också tillsyn på plats. Då kontrollerar länsstyrelsen bland annat att de exemplar som hanteras i verksamheten har beviljats nödvändiga undantag från eventuella förbud mot kommersiella åtgärder.

Länsstyrelsen ska föra ett register över de verksamheter som fordrar återkommande tillsyn, upprätta en tillsynsplan för sina ansvarsområden och regelbundet följa upp och utvärdera tillsynsverksamheten (7 § 2-4 punkten förordning (1998:900) om tillsyn enligt miljöbalken).

För att förebygga och effektivisera hanteringen av miljöbrott ska länsstyrelsen verka för samarbete mellan de operativa tillsynsmyndigheterna, polismyndigheten och åklagarmyndigheten (26 kap 6 § miljöbalken och 8, 9, 14 och 15 §§ förordningen om tillsyn enligt miljöbalken).

Om Tullverket omhändertar levande djur, växter eller föremål eller produkter av djur och växter som har förts in till gemenskapen i strid mot import-/exportbestämmelserna i artskyddsförordningen ska länsstyrelsen i egenskap av tillsynsmyndighet på området bestämma hur det ska förfaras med exemplaret om det inte kan säljas. Länsstyrelsen ska alltså besluta om överlåtelse av exemplaret (lag (1973:980) om transport, förvaring och förstöring av införsel reglerade varor m. m.).

6.4.3 Jordbruksverket

6.4.3.1 ADMINISTRATIV CITES-MYNDIGHET

Jordbruksverket har bland annat i uppgift att bevara den biologiska mångfalden (Förordning med instruktion för Statens jordbruksverk 1998:415) och har därför uppgifter enligt artskyddsförordningen. Till dessa uppgifter hör att vara administrativ myndighet för genomförandet av CITES och Rådets förordning (EG) nr 338/97. Det innebär bland annat att reglera in- och utförsel av CITES- exemplar från tredje land. Det gör Jordbruksverket genom att i nära samarbete med Naturvårdsverket utfärda tillstånd.

Jordbruksverket administrerar förbudet i artikel 8:1 i Rådets förordning mot kommersiella aktiviteter med exemplar av arter som finns upptagna på förordningens bilaga A. Jordbruksverket svarar för regleringen på detta område genom att utfärda intyg som medger försäljning, innehav för försäljning, transport för försäljning, saluförande inklusive annonsering, köp, förvärv för kommersiella ändamål, användande i vinstsyfte och förevisning för allmänheten för kommersiella ändamål. Jordbruksverket utfärdar också intyg för förflyttning av levande exemplar av bilaga A-arter.

Jordbruksverkets andra stora uppgift enligt artskyddsförordningen är att reglera in- och utförsel, förvaring och transport av levande exemplar av dels fåglar och ägg med embryo som lever vilt inom Europeiska unionens europeiska territorium, växter och djur som finns förtecknade i bilaga 1 till artskyddsförordningen och

levande sötvattenskräftor. Regleringen i artskyddsförordningen om införsel, utförsel, förvaring och transport innebär ett förbud med generella undantag och specifika dispenser. Jordbruksverket för ett elektroniskt register över de utfärdade tillstånden och intygen, liksom dispensererna. Tillsynsmyndigheten har möjlighet att få ta del av dessa uppgifter via CITES-handläggare på Jordbruksverket. Polismyndigheterna har utnyttjat denna möjlighet i ett antal fall.

Enligt 63 § artskyddsförordningen utser Jordbruksverket efter samråd med Naturvårdsverket och Naturhistoriska riksmuseet artbestämmare för biträde i samband med tillämpning av förordningen.

6.4.3.1 DJURSKYDDSFÖRESKRIFTER, TILLSYN, FORSKNING OCH INFORMATION

Jordbruksverket har det centrala myndighetsansvaret för allt djurskydd enligt djurskyddslagen. Myndighetens övergripande mål är att säkerställa ett gott djurskydd. För att nå det målet arbetar Jordbruksverket på flera områden. (Förordning med instruktion för Statens jordbruksverk 1998:415)

Jordbruksverket har regeringens uppdrag att utfärda *föreskrifter* på djurskyddsområdet. Det handlar om regler som kompletterar djurskyddslagen och djurskyddsförordningen och talar om hur olika former av verksamhet med djur ska bedrivas.

På vissa områden utfärdar Jordbruksverket även *allmänna råd*. De är inte bindande, men kan ses som en vägledning för hur en djurägare bör hålla och sköta sina djur för att uppfylla djurskyddslagstiftningens intentioner. Regler och allmänna råd samlas i Jordbruksverkets författningssamling. I Sverige är länsstyrelsen tillsynsmyndighet på regional nivå bland annat när det gäller djurskyddslagstiftningen. Jordbruksverkets *tillsynsvägledning* till stöd för djurskyddstillsyn bedrivs genom rådgivning, utbildning och föreskriftsarbete. Målet är att djurskyddslagen ska tillämpas på samma sätt i hela landet.

Registerhållning är en annan av Jordbruksverkets uppgifter. Myndigheten ansvarar för Hund- och ägarregistret och Djurtransportörsregistret.

Jordbruksverket delar även ut pengar till *forskning*.

6.4.4 Naturhistoriska riksmuseet – främjar intresse och kunskaper om växt- och djurvärlden

Naturhistoriska riksmuseet har till uppgift att främja intresset för och kunskapen om bland annat växt- och djurvärlden. Inom museet finns stor artkunskap som bland annat Naturvårdsverket utnyttjar i samband med sina olika arbetsuppgifter enligt Rådets förordning och artskyddsförordningen.

Enligt artskyddsförordningen ska Naturvårdsverket samråda med museet inför beslut om att undanta institutioner från artskyddsförordningens krav på tillstånd för viss prepareringsverksamhet. Museet kan också biträda Naturvårdsverket som svensk vetenskaplig myndighet enligt CITES och Rådets förordning (Förordning (2005:736) med instruktion för Naturhistoriska riksmuseet). Naturhistoriska riksmuseet biträder också andra myndigheter, särskilt Tullverket, med att artbestämma beslagtagna djur och djurdelar. Museet tar i betydande omfattning

emot döda djur till sina vetenskapliga samlingar. Till museet överlämnas såväl omhändertagna exemplar av Statens vilt som exemplar som förverkats enligt miljöbalken eller varusmuggningslagen på grund av brott mot lagstiftningen om speciellt artskydd.

6.4.5 Polismyndigheten– förebygger brott, spanar och utreder

Polisens arbete ska syfta till att upprätthålla allmän ordning och säkerhet och i övrigt tillförsäkra allmänheten skydd och annan hjälp. Till polisens uppgifter hör bland annat att förebygga brott och att bedriva spaning och utredning i fråga om brott som hör under allmänt åtal. Hit hör brott mot miljöbalken.

Polisen ska samarbeta med åklagarmyndigheterna och med andra myndigheter och organisationer som har en verksamhet som berör polisverksamheten. Andra myndigheter ska ge polisen stöd i dess arbete (Polislagen 1984:387).

Var och en av landets 21 polismyndigheter leds av en polisstyrelse som delvis beslutande organ. Polisstyrelsen består av polismyndighetens chef (Länspolismästaren) och av ett antal övriga förtroendevalda ledamöter (från politiska partier).

Rikspolisstyrelsen, RPS, är en central förvaltnings- och tillsynsmyndighet för Polisen. Rikspolisstyrelsens huvuduppgifter är att utöva tillsyn över Polisen och verka för planmässighet, samordning och rationalisering. En viktig verksamhet för rikspolisstyrelsen är att ansvara för teknik och metodutveckling inom Polisen. När det gäller de medel som statsmakterna tilldelar Polisen är det rikspolisstyrelsen som beslutar hur de ska fördelas mellan polismyndigheterna. Med andra ord är rikspolisstyrelsen dels ett förvaltningsorgan åt regeringen och dels ett serviceorgan åt polisorganisationen. Rikspolisstyrelsen har inte hand om operativa ärenden, det vill säga underrättelseinformation och förundersökningar. Detta gör istället Rikskriminalpolisen, RKP, som är en nationell operativ del av Rikspolisstyrelsen. Rikskriminalpolisen svarar för samordning när det gäller att bekämpa grövre organiserade brott med större geografisk spridning eller brott med internationella förtecken. De svarar också för kontakter med såväl Interpol som Europol. Det händer även att Rikskriminalpolisen arbetar lokalt och kan då fungera som förstärkning om polismyndigheter så behöver. Inom Rikspolisstyrelsen finns bland annat även polisflyget, polisens utlandsstyrka och internationella sambandsmän.

Det stora antalet förundersökningar bedrivs ute i de 21 polismyndigheterna. I ökande grad samverkar polismyndigheterna regionalt med varandra. Polismyndigheternas kriminalunderrättelseavdelningar, KUT:ar, har resurser att kartlägga och ta fram information om olika företeelser med anknytning till illegal handel med hotade arter.

Inom de ekonomiska ramar som sätts av regeringen har polismyndigheterna stor frihet att bestämma hur organisationen inom respektive myndighet ska se ut och över hur resurserna fördelas.

Sveriges Kriminaltekniska laboratorium (SKL) i Linköping ansvarar för de analyser av bevismateriel som krävs i olika förundersökningar.

Polisen har byggt upp kompetensen på området för artskydd. Det behandlas inom ramen för polisens särskilda utbildning för de kriminalpoliserna som utreder brott mot miljöbalken. Även de åklagare som är ansvariga för miljöbrott går denna utbildning. Rikspolisstyrelsen har gett ut en särskild handbok på området med titeln ”Man köper deras liv”. Vid Rikspolisstyrelsen finns också befattningshavare som har hand om strategiska frågor med anknytning till den illegala handeln med hotade växter och djur. Rikspolisstyrelsen har gett ut en rapport om illegal hantering av djur och växter (Rikspolisstyrelsens rapport 1996:6). Ytterligare en rapport om hantering av hotade och farliga vilda djur (Rikspolisstyrelsens rapport 2002:2) har getts ut.

Rikspolisstyrelsen deltar också i den EU-grupp under ledning av EG-kommissionen som har inrättats för att kontrollera efterlevnaden av bestämmelserna i Rådets förordning.

Rikskriminalpolisen har en miljöbrottsgrupp som ansvarar för operativa frågor som berör miljöbrott, såsom avfall, artskydd och grova jaktbrott. Gruppen är organisatoriskt placerad under Finanspolisen och arbetar bland annat med att hämta in information, göra riskanalyser och sprida underrättelser inom miljöbrottsområdet. Finanspolisen/Miljöbrott är mottagare av tips/underrättelseuppslag som berör grova och gränsöverskridande miljöbrott.

Finanspolisen/Miljöbrott kontaktas lämpligen via e-post (fipo-miljobrott.rkp@polisen.se). På den adressen kan även tips/underrättelseuppslag lämnas angående grova eller gränsöverskridande miljöbrott. I normalfallet ska anmälningar och tips/underrättelseuppslag dock lämnas till polismyndigheten på respektive ort.

Enligt Jaktförordningen ska döda djur som omfattas av begreppet Statens vilt lämnas till Polisen som sedan ser till att djuren sänds till Naturhistoriska riksmuseet eller Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA).

6.4.6 Åklagarmyndigheten – leder förundersökning och för talan vid domstol

Åklagarmyndigheten är central förvaltningsmyndighet för åklagarväsendet och ska verka för samordning och effektivitet där. Riksåklagaren är chef för myndigheten, leder verksamheten och ska verka för lagenlighet, följdriktighet och enhetlighet vid åklagarnas rättstillämpning (Förordning med instruktion för åklagarmyndigheten 2004:1266).

Åklagaren eller Polismyndigheten leder den förundersökning som inleds om det finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal begåtts. Åklagaren för också talan vid domstol när det gäller sådana brott. Åklagarens uppgifter i samband med förundersökning och domstolsprocess regleras framförallt i Rättegångsbalken och i förundersökningskungörelsen (1947:948).

Vid Åklagarmyndigheten finns olika utvecklingscentrum för rättslig tillsyn, kontroll och metodutveckling. Utvecklingscentrumen har ansvar för olika brottstyper. Utvecklingscentrum Malmö miljöbrottsenhet ansvarar på ledningsnivå för miljöbrottsbekämpningen i landet. Där pågår bland annat arbete med att finna

former för effektivt samverkans mellan landets polismyndigheters och åklagarmyndighetens verksamhet för att förebygga och utreda miljöbrott och tillsynsmyndigheternas verksamhet med att bedriva tillsyn enligt miljöbalken.

6.4.7 Tullverket – kontroll av in- och utförsel av varor

Tullverket är central förvaltningsmyndighet för tullfrågor. Det innebär bland annat att Tullverket ska övervaka och kontrollera trafiken till och från utlandet så att bestämmelser om in- och utförsel av varor efterlevs. Denna uppgift ska fullgöras på ett sådant sätt att den legitima handeln med tredje land underlättas i största möjliga utsträckning och så att det legitima varuflödet inom Europeiska unionen inte hindras.

I fråga om brott mot bestämmelserna om in- och utförsel av varor bedriver Tullverket en viss utrednings- och åklagarverksamhet (Förordning 2007:782 med instruktion för Tullverket).

Tullagstiftningen bygger på en skyldighet att anmäla införsel och utförsel av varor till Tullverket. Vid införsel från eller utförsel till ett annat land inom Europeiska unionen gäller skyldigheten ett begränsat antal varor. Tullverket kontrollerar om det finns restriktioner för införseln respektive utförseln av en aktuell vara. Vid import från ett tredje land fastställs tull och annan skatt som ska tas ut för varorna.

Tullverkets kontrollmöjligheter är stora vid gränserna mot tredje land. Där baseras kontrollen i stor utsträckning på underlag i form av underrättelser, profiler, analyser med mera. Dessa kontroller är av avgörande betydelse för att säkra efterlevnaden av bestämmelserna om import och export i Rådets förordning och artskyddsförordningen.

Vissa typer av gränskontroll mot tredje land genomförs även av Kustbevakningen och Polisen. Tullverkets kontrollverksamhet i förhållande till tredje land regleras främst i tullagen och tullförordningen. De befogenheter som följer av dessa lagar kan tillämpas utan att det finns en brottsmisstanke. Skulle en brottsmisstanke uppkomma tillämpas lagen om straff för smuggling (tullagen 2000:1281, tullförordningen 2000:1306, lagen 2000:1225 om straff för smuggling).

Vid Sveriges gräns mot ett annat land inom EU får kontroller göras beträffande vissa varor såsom vapen och narkotika. Tullverket har däremot inte befogenhet att kontrollera efterlevnaden av bestämmelserna om transport och handel inom unionen enligt Rådets förordning. Det är i stället en uppgift för polisen. (Lagen 1996:701 om Tullverkets befogenheter vid Sveriges gräns mot ett annat land inom Europeiska unionen).

Tullmyndigheterna inom EU har ett omfattande samarbete när det gäller bland annat tillämpningen av Rådets förordning. Där finns bland annat regler för tullmyndigheternas samarbete med respektive lands administrativa CITES-myndighet, det vill säga för Sveriges del Jordbruksverket. Tullverket deltar också i den grupp som inrättats för att kontrollera efterlevnaden av bestämmelserna i Rådets förordning och som leds av Europeiska kommissionen.

6.4.8 Kustbevakningen – gränskontrollen till sjöss

För gränskontrollen till sjöss svarar Kustbevakningen. Myndigheten har till uppgift att inom Sveriges sjöterritorium och ekonomiska zon utföra sjöövervakning och annan kontroll och tillsynsverksamhet liksom miljöräddningstjänst till sjöss (Förordning 2005:742 med instruktion för Kustbevakningen).

Med sjöövervakning avses att ansvara för eller bistå andra myndigheter med övervakning, brottsbekämpning, kontroll och tillsyn. Kustbevakningen ska genom övervakning förebygga och ingripa mot störningar av ordningen i sjötrafiken och förhindra och upptäcka brottslig verksamhet, ingripa vid misstanke om brott och utreda eller bistå vid utredningar om brott.

Flera olika bestämmelser reglerar verksamheten, till exempel lagen (1982:395) om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning smugglingslagen (2000:1225), tullagen (2000:1281) och lagen (1980:424) om åtgärder mot förorening från fartyg.

Lagen om Kustbevakningens medverkan vid polisiär övervakning ska tillämpas när kustbevakningen bedriver övervakning till havs, i kustvattnen och i Väner och Mälaren för att hindra brott mot föreskrifter i bland annat lagar och andra författningar som gäller jakt, fiske, bevarande av den marina miljön och annan miljövård och åtgärder beträffande djur och växter av skyddade arter. Lagen ska i dessa fall också tillämpas i fråga om övervakning inom Sveriges ekonomiska zon.

När det finns misstanke om brott mot någon av ovanstående föreskrifter har tjänstemän vid kustbevakningen rätt att hålla förhör och vidta andra utredningsåtgärder som är av betydelse för utredningen innan förundersökningen har inletts.

Tjänstemän vid kustbevakningen får också gripa någon som är skäligen misstänkt för brott. De får göra husrannsakan för att söka efter den som ska gripas eller verkställa beslag om det är bråttom, ”vid fara i dröjsmål” som lagen uttrycker det. Om det behövs för att vidta dessa polisiära uppgifter får en tjänsteman vid kustbevakningen stoppa och visitera fartyg eller ta in det till svensk hamn. När sådana åtgärder har vidtagits ska det snabbt anmälas till polismyndigheten.

Kustbevakningen har fått ett samlat ansvar i frågor som rör myndighetsutövning till sjöss och svarar självständigt men i nära samverkan med polisen och tullverket för den svenska gränskontrollen till sjöss. Den polisiära och tullnära övervakningen till sjöss bedrivs integrerat med myndighetens övriga övervaknings-, tillsyns- och kontrolluppgifter.

I samband med Sveriges operativa inträde i Schengensamarbetet har Kustbevakningen prioriterat person- och varukontrollen. Denna inriktning omfattar dels traditionell person- och varukontroll vid personers in- och utresa och varurörelser, dels bekämpning av gränsöverskridande kriminalitet i vidare mening. Kustbevakningen passkontroll till sjöss enligt utlänningslagen.

6.4.9 Fiskeriverket – hushållning med fisketillgångarna

Fiskeriverket ska verka för en ansvarsfull hushållning med fisketillgångarna på ett sätt som långsiktigt medverkar till livsmedelsförsörjningen och vårt välstånd i övrigt. De ska också, i enlighet med sitt sektorsansvar för miljön, i samråd med

naturvårdsmyndigheterna verka för biologisk mångfald och därmed för ett rikt och varierat fiskbestånd (instruktion 1996:145).

Fångandet av fisk och vattenlevande blötdjur och kräftdjur regleras i fiskelagen, förordningen om fisket, vattenbruket och fiskerinäringen och Fiskeriverkets författningssamling. Dessa artgrupper har undantagits från fridlysningsbestämmelserna i 8 kap miljöbalken. Bakgrunden till undantaget är att det i fiskelagstiftningen finns tillräckligt bemyndigande fiskeriverket att utfärda föreskrifter som i första hand ska användas för att skydda vild fisk mot verksamheter inom fiske och vattenbruk.

När förvaring, försäljning med mera av exemplar av fisk regleras enligt 8 kap miljöbalken ska fiskelagstiftningen inte tillämpas om den strider mot de föreskrifter som meddelats med stöd av miljöbalken (Fiskelagen 1993:787, förordningen om fisket, vattenbruket och fiskerinäringen 1994:1716).

Enligt artskyddsförordningen ska Naturvårdsverket eller Jordbruksverket vid behov samråda med Fiskeriverket när undantag från förordningens förvarings- eller försäljningsförbud beslutas.

6.5 Organisationer som arbetar med artskydd

Det finns en rad nationella och internationella organisationer som arbetar med skydd av den biologiska mångfalden. I detta kapitel beskrivs några av de viktigaste.

6.5.1 International Union for the Conservation of Nature (IUCN)

International Union for the Conservation of Nature (IUCN) bildades 1948 och har betecknats som världens största naturvårdsorganisation med över 1000 ideella organisationer, myndigheter och stater som medlemmar.

IUCN arbetar för att det på vetenskaplig grund ska bedrivas ett uthålligt nyttjande skydd och bevarande av naturresurser. I sex olika kommissioner samlar IUCN över 10 000 experter som arbetar med artskydd och bevarande av den biologiska mångfalden. Den största av dessa kommissioner är Species Survival Commission (SSC), som bland annat har hand om IUCN:s rödlistor över hotade arter. Den svenska rödlistningen handhas av artdatabanken. SSC hanterar frågor som rör artbevarande. De är organiserade i arbetsgrupper med en specialistgrupp för återinplantering av hotade arter. Två av arbetsgrupperna är direkt relevanta för djurparkernas arbete med naturvård. IUCN bedömer att djurparkerna utgör en viktig resurs för bevarande av hotade arter, även om långt ifrån alla bevarandeprojekt bedrivs av djurparker. Enligt IUCN ska avelspopulationer i fångenskap skötas så att förlusten av naturliga beteendemönster minimeras och möjligheten att anpassa djuret till ett liv i det vilda bibehålls.

6.5.2 Trade Analyses of Flora and Fauna in Commerce TRAFFIC

TRAFFIC bildades 1976 till stor del för att arbeta med genomförandet av CITES – konventionen om internationell handel med utrotningshotade arter av vilda djur och växter. TRAFFIC är WWF:s och IUCN:s gemensamma nätverk för övervakning av handeln med vilda djur och växter och kartläggning av illegala handelskedjor runt

om i världen. Nätverket finns idag på 24 olika platser i världen och inom EU samordnas verksamheten från Bryssel.

År 2002 etablerades ett första TRAFFIC-kontor i Norden. Det är placerat i Solna, Sverige.

Mall - förteckning för handel och preparering

Förteckning för handel eller prepareringsverksamhet för
år:

Namn:

Företag:

Länsstyrelsens diarienummer:

Personnummer:

Organisationsnummer:

Löpnummer	Datum in	Datum ut	Svenskt & Vetenskapligt namn	Nr CITES intyg/tillst	Märkning	Bilaga A eller B 338/97 A ( ) B ( ) Nej ( ) Artskyddsförordningens bilaga 1 Ja ( ) Nej ( ) Statens vilt Ja ( ) Nej ( )	Övrigt/ Uppdragsverksamhet sätt X
	Inlämnare/försäljare/köpare med adress och telefonnummer samt ursprung (levt i vilt tillstånd, och hur det åtkommit)						
Löpnummer	Datum in	Datum ut	Svenskt & Vetenskapligt namn	Nr CITES intyg/tillst	Märkning	Bilaga A eller B 338/97 A ( ) B ( ) Nej ( ) Artskyddsförordningens bilaga 1 Ja ( ) Nej ( ) Statens vilt Ja ( ) Nej ( )	Övrigt/ Uppdragsverksamhet sätt X
	Inlämnare/försäljare/köpare med adress och telefonnummer samt ursprung (levt i vilt tillstånd och hur det åtkommit)						
Löpnummer	Datum in	Datum ut	Svenskt & Vetenskapligt namn	Nr CITES intyg/tillst	Märkning	Bilaga A eller B 338/97 A ( ) B ( ) Nej ( ) Artskyddsförordningens bilaga 1 Ja ( ) Nej ( ) Statens vilt Ja ( ) Nej ( )	Övrigt/ Uppdragsverksamhet sätt X
	Inlämnare/försäljare/köpare med adress och telefonnummer samt ursprung (levt i vilt tillstånd och hur det åtkommit)						
Löpnummer	Datum in	Datum ut	Svenskt & Vetenskapligt namn	Nr CITES intyg/tillst	Märkning	Bilaga A eller B 338/97 A ( ) B ( ) Nej ( ) Artskyddsförordningens bilaga 1 Ja ( ) Nej ( ) Statens vilt Ja ( ) Nej ( )	Övrigt/ Uppdragsverksamhet sätt X
	Inlämnare/försäljare/köpare med adress och telefonnummer samt ursprung (levt i vilt tillstånd och hur det åtkommit)						

Bilaga I

Löpnummer	Datum in	Datum ut	Svenskt & Vetenskapligt namn	Nr CITES intyg/tillst	Märkning	Bilaga A eller B 338/97 A ( ) B ( ) Nej ( ) Artskyddsförordningens bilaga 1 Ja ( ) Nej ( ) Statens vilt Ja ( ) Nej ( )	Övrigt/ Uppdragsverksamhet sätt X
	Inlämnare/försäljare/köpare med adress och telefonnummer samt ursprung (levt i vilt tillstånd och hur det åtkommit)						
Löpnummer	Datum in	Datum ut	Svenskt & Vetenskapligt namn	Nr CITES intyg/tillst	Märkning	Bilaga A eller B 338/97 A ( ) B ( ) Nej ( ) Artskyddsförordningens bilaga 1 Ja ( ) Nej ( ) Statens vilt Ja ( ) Nej ( )	Övrigt/ Uppdragsverksamhet sätt X
	Inlämnare/försäljare/köpare med adress och telefonnummer samt ursprung (levt i vilt tillstånd och hur det åtkommit)						
Löpnummer	Datum in	Datum ut	Svenskt & Vetenskapligt namn	Nr CITES intyg/tillst	Märkning	Bilaga A eller B 338/97 A ( ) B ( ) Nej ( ) Artskyddsförordningens bilaga 1 Ja ( ) Nej ( ) Statens vilt Ja ( ) Nej ( )	Övrigt/ Uppdragsverksamhet sätt X
	Inlämnare/försäljare/köpare med adress och telefonnummer samt ursprung (levt i vilt tillstånd och hur det åtkommit)						
Löpnummer	Datum in	Datum ut	Svenskt & Vetenskapligt namn	Nr CITES intyg/tillst	Märkning	Bilaga A eller B 338/97 A ( ) B ( ) Nej ( ) Artskyddsförordningens bilaga 1 Ja ( ) Nej ( ) Statens vilt Ja ( ) Nej ( )	Övrigt/ Uppdragsverksamhet sätt X
	Inlämnare/försäljare/köpare med adress och telefonnummer samt ursprung (levt i vilt tillstånd och hur det åtkommit)						
Löpnummer	Datum in	Datum ut	Svenskt & Vetenskapligt namn	Nr CITES intyg/tillst	Märkning	Bilaga A eller B 338/97 A ( ) B ( ) Nej ( ) Artskyddsförordningens bilaga 1 Ja ( ) Nej ( ) Statens vilt Ja ( ) Nej ( )	Övrigt/ Uppdragsverksamhet sätt X
	Inlämnare/försäljare/köpare med adress och telefonnummer samt ursprung (levt i vilt tillstånd och hur det åtkommit)						

Att hålla djur av vilda arter i djurpark - ansökningsförfarande

1

Jaktlagstiftningen samt eventuellt miljöbalken

41a § JF Tillstånd för att hålla djur av vilda arter i hägn ur faunavårds- och säkerhetssynpunkt

Tillstånd att hålla den aktuella arten i hägn enligt 41a § JF söks hos länsstyrelsen. För de arter som tas upp i NFS 2002:20 3 § fattar länsstyrelsen beslut om tillstånd. För övriga arter vidarebefordras frågan till Naturvårdsverket som i sin tur kan ge dispens till länsstyrelsen att fatta beslut om tillstånd. Hägnet ska besiktigas av länsstyrelsen innan djur tillåts föras in.

När en ansökan enligt 41a § inkommer till länsstyrelsen undersöks huruvida arten får tas in i landet ur smittskyddssynpunkt.

För nya djurparker kan det bli aktuellt att söka tillstånd enligt **12 kap 11 § MB*** om den ska byggas på allemansrättsligt tillgänglig mark och att göra en MKB**.

2

Djurskyddslagen

37 § DF Godkännande att hålla djur ur djurskyddssynpunkt

Godkännande enligt 37 § DF söks hos länsstyrelsen (länsveterinären) som gör en bedömning om det är lämpligt att, ur djurskyddssynpunkt, förevisa djuren offentligt.

3

Artskyddsförordningen

40 § AF Tillstånd för förevisning av djur av vilda arter

Tillstånd enligt 40 § AF söks hos länsstyrelsen.

4

Smittskyddslagen

SJVFS J11 Införseltillstånd ur smittskyddssynpunkt

Införseltillstånd enligt SJVFS J11 söks hos Jordbruksverket.

För att införseltillstånd ska ges krävs följande:

- Tillstånd enligt 41a § JF
- Godkännande enligt 37 § DF
- Tillstånd enligt 40 § AF
- Att djuret kommer från en godkänd djurpark i exportlandet
- Att arten kan tas in i landet ur smittskyddssynpunkt***
- Godkänd anläggning för karantän****

* I tillståndsprövningen enligt 12 kap 11 § MB ingår även prövning av strandskyddsdispens i de fall hägnet ska uppföras inom strandskyddsområde.

** Om länsstyrelsen anser att det behövs (23 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt MB m.m.).

*** Ett tillstånd enligt SJVFS J11 kan ändras om smittläget i exportlandet förändras.

**** Jordbruksverket undersöker med SVA om karantän behövs och skickar därefter en remiss till länsveterinären som gör bedömningen om karantän är möjlig i anläggningen. Länsstyrelsen tillstyrker och Jordbruksverket godkänner.

Övrigt att tänka på vid ansökan

- Se till att ha alla handlingar för djur som är listade enligt CITES.
- Glöm inte att betala avgiften för att söka tillstånd. Ansökningarna behandlas inte förrän avgiften är betald. Betald avgift bekostar själva prövningen av ärendet och innebär inte automatiskt att tillstånd ges.
- Ju tydligare och mer genomarbetad ansökan desto snabbare handläggning.

Checklista för djurparkstillstånd enligt 40 § artskyddsförordningen

Krav för djurparkstillstånd enl. ansökningsblankett	Krav uppfyllt?	Kompletteras / Villkor i tillstånd	Kommentar
Ansökningsavgift betald			
Ansökan inkommen			
Lämplig verksamhetsutövare (47 § AF)			
Lämplig lokal eller anläggning (47 § AF)			
Redovisning i ansökan m.h.t. villkor enl. 49 § (47 § AF)			
Godkännande att hålla djur enligt 37 § DF			
Övriga krav/förutsättningar för djurparkstillstånd	Krav uppfyllt?	Kompletteras / Villkor i tillstånd	Kommentar
Dispens från förbud mot kommersiell förevisning för A-listade djur enl. CITES (rådets förordn. (EG) 338/97: 8.1) (om det inte är en vetenskaplig institution enligt artikel 60 Kommissionens förordning EG 865/2006)			
Bevis/dispens om åtkomst av exemplar. Gäller B-listade arter enligt CITES (rådets förordning (EG) 338/97)			
Inspektion utförd (50 § AF). Datum:			

Villkor att ställa för djurparkstillståndet, enligt AF / beslutsmall	Villkor uppfyllt?	Kommentar
Villkor enligt 49 § AF		
1. Deltagande i forskning, utbildning och informationsutbyte. Syfte, mål och plan för genomförande och uppföljning ska redovisas		
2. Utbildning av allmänheten		
3. Djurens biologiska behov och livsmiljöer (artvis redovisning behövs)		
4. Skötsel av djuren (artvis redovisning av standard på djurskötsel behövs samt utbildningsplan)		
5. Veterinärvård, utfodring och tillsyn		
6. Rymning och skadedjursbekämpning		
7. Smittsamma sjukdomar		
Lokal/anläggning/plats för verksamheten ska anges (48 § AF)		
Fortlöpande förteckning över djur som fordrar tillstånd (51, 52 §§ AF) Plats för förvar ska anges om annan än angiven i tillståndsansökan. Förteckningen ska också innehålla en redogörelse för hur djurparken fortlöpande uppfyller kraven i 49 § AF (forskning, utbildning, informationsutbyte). Förteckningen ska hållas åtkomlig för inspektion.		
Förteckning ovan ska innehålla uppgift om identifiering av exemplar (48 § AF)		
Årlig rapportering om exemplar av djur/växter som hanteras (53 § AF)		
Kollektionsplan ska finnas och uppdateras kontinuerligt		

EXEMPEL -
PLAN FÖR UTVECKLING AV
DJURKOLLEKTIONEN I *DJURPARKEN*

Innehåll

1 Inledning

2 Målsättning och urvalsprinciper

3 Status i djurbeståndet

3.1 EEP-arter

3.2 ISB och ESB-arter

3.3 SDF-arter

3.4. Arter som ingår i utplanteringsprogram eller fältprojekt

3.5. Övriga arter

4 Exempel på hur vi jobbar med de olika arterna

4.1 EEP

4.2 ESB

4.3 Fält-projekt

4.4 Övriga arter

1 Inledning

Djurparken är medlem i SDF (Svensk Djurparksförening), EAZA (European Association for Zoos & Aquaria) och i WAZA (World Association of Zoos & Aquariums). På såväl nationell som internationell nivå strävar medlemsparkerna idag till att uppnå en mer enhetlig samverkan mellan djurkollektionerna - en strävan som förhoppningsvis leder till att vi inom en snar framtid skall kunna hålla självförsörjande populationer av samtliga djurarter, oberoende av om dessa är utrotningshotade eller inte. Utan ett intensifierat samarbete är detta emellertid en utopi. En gemensam planering av djurbeståndet ökar möjligheterna att uppnå genetiskt och demografiskt friska djurbesättningar, samtidigt som de hägn som idag finns att tillgå, utnyttjas på ett maximalt sätt. En koordinerad planering skapar dessutom bättre förutsättningar för en förbättrad djurhushållning genom gemensamma skötselplaner (Husbandry guidelines). Samtidigt ökar denna planering parkens trovärdighet både mot myndigheter och hos allmänheten samt ger oss en försäkran om en långsiktig tillgång och avsättning av djur. Man bör ändå komma ihåg att en kollektionsplan ingalunda är ett stationärt dokument utan ett hjälpmedel som med jämna mellanrum bör revideras.

Inom EAZA har man satt som mål att samtliga befintliga taxonomiska arbetsgrupper, så kallat "Taxon Advisory Groups" (TAGs) skall presentera en europeisk kollektionsplan ("Regional Collection Plan" - RCP) över sin taxonomiska djurgrupp. I dessa RCP:s betonas i synnerhet arter som i sitt naturliga utbredningsområde uppvisar sviktande eller nedåtgående populationstrender samtidigt som de redan förekommer, eller arter som man anser sig kunna ha förutsättningar för att i framtiden kunna etablera i europeiska djurparker. De olika RCPs utgör därför viktiga hörnstenar som inte bör förbigås av nationella djurparksföreningar (SDF) eller individuella medlemsparker (*Djurparken*) då dessa planerar sitt djurbestånd. I framtiden kommer de olika RCPs som sammanställts av TAGs i olika världsdelar att sammanbindas till gemensamma dokument, "Global Captive Action Plans" (GCAPs), för olika taxonomiska djurgrupper. Dessa globala aktionsplaner för bl.a. kattdjur, hjortdjur och fasaner skall sedan främja bevarandet av olika djurarter i såväl *ex situ* som i *in situ* förhållanden.

2 Målsättning och urvalsprinciper

Målsättningen med *Djurparkens* verksamhet har alltid varit att delta i arbetet med att rädda och bevara utrotningshotade djurarter. Detta skall enligt *Djurparken* ske genom de fyra huvudpunkter som också utgör *Djurparkens* programförklaring:

- * Att under kontrollerad avelsverksamhet bidra till räddningsarbetet med utrotningshotade djur.
- ** Att bedriva forskning och undersökning av på anläggningen förekommande djur och därigenom bidra till ökad kunskap om dessa och öka dessas överlevnadsmöjligheter.
- *** Att användas som utbildningsresurs på olika nivåer; grundskola, gymnasium, högskola, universitet med mera.
- **** Att vara delvis tillgänglig för publik och därigenom öka intresset och kunskaperna hos allmänheten för naturvårdsarbetet.

Urvalet av arter som *Djurparken* arbetar med styrs av flera olika faktorer. Dessa är listade utan inbördes prioriteringsordning:

- 1) Fysiska förutsättningar (klimat, geografiskt läge, markförhållanden, utrymme)
- 2) Kunskap och erfarenhet
- 3) Artens regionala eller lokala status
- 4) Pågående arbete som avels- och utplanteringsprogram
- 5) Ekonomiska möjligheter

6) *Möjligheter att visa upp och informera om arten (publik upplevelse)*

7) *Naturvårdsnyttan*

8) *Praktiska förutsättningar (tillgänglighet på djur, karantän, lagar och förordningar, transporter, smittsyddaspekter)*

En del av dessa faktorer är svåra eller omöjliga att påverka medan andra varierar från år till år. Målet är att procentuellt hålla fler arter som ingår i projekt utan att öka antalet arter annat än marginellt. De arter som ej ingår i något projekt eller där projekten är så framgångsrika att behovet av hjälpinsatser minskar kommer att försvinna ur djurkollektionen.

De arter vi håller kan delas in i fem olika grupper. Indelningen är helt osystematisk med avseende på zoologisk systematik men logisk med tanke på det sätt arterna hålls och sköts i *Djurparken*.

3 Status i djurbeståndet

Målsättning, status och förändringar i djurbeståndet redovisas art för art. Vissa djur redovisas dock för enkelhetens skull som grupp, dessutom i den ordning som följer:

EEP-ARTER

Amurleopard, *Panthera p. orientalis*, EEP& ISB -art
 Glasögontrana, *Grus vipio*, EEP & ISB -art
 Havsörn, *Haliaeetus albicilla*, EEP-art
 Järv, *Gulo g. gulo*, EEP- och SDF-art
 Liten panda, *Ailurus f. fulgens*, EEP& ISB -art
 Manvarg, *Chrysocyon brachyurus*, EEP & ISB -art
 Moluckkakadua, *Cacatua moluccensis*, EEP-art
 Orangetofskakadua, *Cacatus sulphurea citrinocristata*, EEP-art
 Pudu, *Pudu pudu*, EEP-art
 Przewalskis häst, *Equus przewalskii*, EEP & ISB -art
 Snöleopard, *Uncia uncia*, EEP & ISB -art
 Utter, *Lutra l. lutra*, EEP, ISB & SDF-art, Fält - projekt

ISB & ESB-ARTER

Markhor, *Capra falconeri heptneri*, ESB- art
 Skogsren, *Rangifer tarandus fennicus*, ESB & SDF-art
 Urial, *Ovis vignei bochariensis*, föreslagen ESB- art

SDF-ARTER

Fjälluggla, *Nyctea scandiaca*, SDF-art
 Lappuggla, *Strix nebulosa lapponia*, SDF-art
 Slaguggla, *Strix uralensis*, SDF-art
 Tornuggla, *Tyto a. alba*, SDF-art
 Varg, *Canis l. lupus*, SDF-art

ARTER SOM INGÅR I UTPLANTERINGSPROGRAM ELLER FÄLTPROJEKT

Berguv, *Bubo b. bubo*, FÄLT- projekt
 Europeisk vildkatt, *Felis s. silvestris*, FÄLT- projekt
 Fjällgås, *Anser erythropus*, FÄLT- projekt

Grönfläckig padda, *Bufo viridis*, FÄLT- projekt
 Lodjur, *Lynx l. lynx*, SDF- art, FÄLT- projekt
 Pilgrimsfalk, *Falco peregrinus*, FÄLT- projekt
 Vit stork, *Ciconia ciconia*, FÄLT- projekt
 Vittryggig hackspett, *Dendrocopus leucotos*, FÄLT-projekt

ÖVRIGA ARTER

FÅGLAR:

Klippfasan, *Catreus wallichi*, Under uppsikt
 Laysanand, *Anas laysanensis*

FÅR OCH GETTER:

Gems, *Rupicapra r. rupicapra*
 Himalayathar, *Hemitragus j. jemlahicus*
 Snöget, *Oreamnos americanus*

GRODDJUR:

Klockgroda, *Bombina bombina*
 Ätlig groda, *Rana esculenta*
 Strandpadda, *Bufo calamita*

3.1 EEP-arter

EEP (European Endangered Species Programme) är direkt underställd den europeiska djurparksföreningen EAZA. För de arter som erhåller EEP-status upprättas ett avelsprogram för samtliga djurparker som ansluter sig till programmet. En artkoordinator ansvarar för arbetet som innefattar regelbundna kontakter med de deltagande djurparkerna och ordförandeskap i den artkommitte som väljs. Koordinatören sammanställer stamboken och en ”skötselhandbok” för arten. Status och utveckling inom populationen redovisas årligen vid EEP-konferensen och publiceras i EEP:s årsbok. Koordinatören redovisar och utfärdar rekommendationer för avelsarbetet.

Idag finns det 253 EEP - program av vilka *Djurparken* medverkar i följande:

EEP-ARTER I DJURPARKEN

Moluckkakadua, *Cacatua moluccensis*
 Orangetof-kakadua, *Cacatua sulphurea citrinocristata*
 Glasögontrana, *Grus vipio*
 Havsörn, *Haliaeetus albicilla*
 Liten panda, *Ailurus f. fulgens*
 Järv, *Gulo g. gulo*
 Utter, *Lutra l. lutra*
 Manvarg, *Chrysocyon brachyurus*
 Snöleopard, *Uncia uncia*
 Amurleopard, *Panthera pardus orientalis*
 Przewalskis vildhäst, *Equus przewalskii*
 Pudu, *Pudu pudu*

Artens status i det vilda inverkar på de åtgärder *Djurparken* vidtar för en EEP-art. Detta medför att det som kan tyckas självklart och bäst för *Djurparken*, inte alltid är det bästa för avelsprogrammet i sin helhet.

3.2 ISB och ESB-arter

ISB- (International Studbook) och ESB - arterna (European Studbook) saknar avelsprogram men är underställda en kontinuerlig internationell eller europeisk registrering. På samma sätt som för ett EEP-program utses en stamboksförare vars uppgift är att spåra upp alla djurparker som håller arten, samla in alla data och registrera individerna i en stambok. Detta kan ses som ett förarbete till ett EEP-program eller som en fortgående inventering av det existerande djurbeståndet.

Ibland framgår det ur stamboken att det är viktigt att vidta åtgärder för att säkerställa populationens överlevnad. Detta gäller bland annat för besättningar som är starkt inavlade och som utgår från ett fåtal founderdjur. En founder är en individ som är obesläktad med övriga individer inom den aktuella gruppen. I *Djurparken* finns idag två arter med ESB – status samt en tredje som är föreslagen:

ESB & ISB- ARTER I DJURPARKEN

Skogsren , Rangifer tarandus fennicus
Turkmeniskt markhor, Capra falconeri heptneri
Urrial, Ovis vignei bochariensis, föreslagen ESB- art

samt sex arter försedda med internationell stambok:

ISB- ARTER I DJURPARKEN

Glasögontrana, Grus vipio
Manvarg, Chrysocyon brachyurus
Liten panda, Ailurus f. Fulgens
Snöleopard, Uncia uncia
Amurleopard, Panthera pardus orientalis
Przewalskis vildhäst, Equus przewalskii

TAG-gruppen övervakar de taxonomiska djurgrupperna samtidigt som förändringar och problem noteras. TAG föreslår sedan nya ESB - och EEP- program och rekommenderar nya stamboksförare och koordinatörer för Artkommissionen inom EAZA. TAG redogör för sitt arbete vid EEP-konferensen och sammanställer en rapport i EEPs årsbok. För närvarande är 33 TAGs verksamma inom EAZA.

3.3 SDF-arter

Arter som sköts i regi av svensk Djurparksförening benämns SDF:s bevarandeprojekt. Dessa sköts och administreras på samma sätt som de ovan nämnda EEP-programmen med en för arten ansvarig koordinatör. Följande arter är idag SDF - arter; björn, varg, järv, lodjur, utter, fjällräv, gråsäl, myskoxe, skogsren, vit stork och samtliga inhemska ugglearter med undantag av berguv som koordineras av Projekt Berguv.

UGGLOR I DJURPARKEN

Fjälluggla, Nyctea scandiaca, SDF-art
Lappuggla, Strix nebulosa lapponica, SDF-art
Slaguggla, Strix uralensis, SDF-art
Tornuggla, Tyto a. alba, SDF-art

3.4. Arter som ingår i utplanteringsprogram eller fältprojekt

Arbetet med ovanstående arter förutsätter ett samarbete med myndigheter och andra institutioner/organisationer. Exempel på dessa är Naturvårdsverket, Jordbruksverket, Länsstyrelsen, Universitet, Öster Malma Jakt och Viltvårdsskola, Storkprojektet, Naturskyddsföreningen m.fl. Samarbete förekommer även med projekt i andra länder. *Djurparken* har i flera fall kommit att ingå som partner i redan pågående projekt samtidigt som egna projekt initierats. Det här arbetet är betydelsefullt eftersom man ofta kan visa på en direkt naturvårdsnytta. Fortsatt arbete med att utveckla och initiera nya projekt samt deltagande i redan existerande projekt kommer även i framtiden att prioriteras.

Djurparken har under hela sin existens deltagit i *ex situ* verksamhet delvis genom att föda upp individer som använts för att förstärka svaga existerande populationer i det vilda men även genom att återintroducera arter som helt försvunnit. Vidare har *Djurparken* deltagit i fältarbeten med syfte att fånga in avelsdjur för fortsatt avelsverksamhet. Detta arbete sker i samband med andra organisationer, forskare, fältpersonal och myndigheter.

3.5. Övriga arter

I *Djurparken* finns ett antal arter för vilka det i dag varken finns avelsprogram, stamboksföring eller existerande fältprojekt. Flera av dessa arter är inte heller klassificerade som hotade. De här arterna är dock viktiga som tränings- och utbildningsarter för den egna personalen. Att känna till utfodring, avel, hägninredning och andra skötselrutiner ger viktiga erfarenheter för framtiden. Det är bättre att skaffa sig dessa rutiner med arter där inte varje individ är viktig för artens överlevnad. Därmed inte sagt att dessa arter skall behandlas skötselmässigt annorlunda. De här arternas betydelse för den publika upplevelsen är en viktig faktor som heller inte får underskattas.

ÖVRIGA ARTER

FÅGLAR:

Klippfasan, Catreus wallichii, Under uppsikt
Laysa and, Anas laysanensis

FÅR OCH GETTER:

Gems, Rupicapra r. rupicapra
Himalaya thar, Hemitragus j. jemlahicus
Snöget, Oreamnos americanus

GRODDJUR:

Klockgroda, Bombina bombina
Ätlig groda, Rana esculenta
Strandpadda, Bufo calamita

4 Exempel på hur vi jobbar med de olika arterna

4.1 EEP

JÄRV (*Gulo g. gulo*) EEP- och SDF-Art

Ett avelspar hålls i den publika delen tillsammans med deras tre ungar födda 2005. Vi bygger om gamla fjällrävsanläggningen till järv då det är viktigt att ta in en ny avelshona till vår hane ”Matti”. Han är efter en viltfödd individ och har lämnat avkomma ett flertal gånger med vår hona ”Leiksa”. ”Leiksa” är överrepresenterad inom EEP vilket gör att det vore önskvärt att para ihop ”Matti” med en ny obesläktad hona. Maj 2005 tog vi emot två tikvalpar som tillvaratagits i Torpon sameby efter ett beslut att skjuta honan. De två valparna kommer att stanna hos oss i något år för att sedan ingå i EEP som avelsdjur. En av dessa skulle kunna bli en utmärkt partner till vår hane. Det finns dessutom en mycket viktig viltfödd hona för avelsprojektet på Moskwa zoo som de har erbjudit oss. Även hon skulle bli en utmärkt partner till vår hane.

4.2 ESB

MARKHOR (*Capra falconeri heptneri*) ESB - art

I visningshägnen hålls en avelsgrupp med tackor. Då intresse för avelsdjur finns, borde vi utreda möjligheten att hålla en minde grupp unga djur för export men i dagsläget saknas ett lämpligt hägn. Markhor är en av de arter, där ett intensivt arbete pågått under flera år. Sedan stambokföringen inleddes har intresset utökats och flera nya institutioner har tillkommit som håller arten. *Djurparken* har även sänt flera livdjur till andra parker. Efterfrågan på tackor i Europa är för tillfället stor och har inte kunnat tillfredsställas

4.3 Fält-projekt

PILGRIMSFALK (*Falco peregrinus*)

I början av förra århundradet fanns det ca 1 400 par pilgrimsfalkar i Sverige. P.g.a. jakt och förföljelse minskade antalet snabbt fram till 1940-talet. Utbredningen av miljögifter i jordbruket gjorde sedermera att nästan hela beståndet slogs ut och i mitten av 1970-talet återstod endast 10-15 par i hela landet.

På initiativ av SNF startades Projekt Pilgrimsfalk 1972. Huvudsyftet med projektet var att återföra falken som häckande fågel i SV Sverige och att här bygga upp en population på 25-30 häckande par. Arbetet innefattar förutom avel och uppfödning, även fältstudier, inventeringar och forskning. Själva avelsarbetet påbörjades 1974 och efter 25 års idogt arbete hade ett av projektets delmål förverkligats: man har återskapat en häckande stam av pilgrimsfalk i SV Sverige. För att uppnå detta hade man under åren 1982-1996 frisläppt närmare 400 falkar.

Idag strävar man till att binda ihop den norra och sydliga populationen av falkar och därigenom återskapa artens hela häckningsområde i Sverige. Detta skall ske genom fortsatt avelsverksamhet och utsättning av ungar i Dalarna. Arbetet beräknas ta 8-10 år i anspråk och utförs i enlighet med tidigare införskaffade färdigheter. Sedan ett år är falkuppfödningen förlagd till *Djurparken*.

4.4 Övriga arter

GRODDJUR:

Klockgroda (*Bombina bombina*)

Ätlig groda, *Rana esculenta*

Strandpadda (<i>Bufo calamita</i>)

Dessa djur hålls för visning i den publika delen. För detta ändamål hålls 5-10 individer av varje art. Alla dessa är klassificerade på Rödlisan. Det pågår i dagsläget inget återinplanteringsprojekt men man arbetar med att återskapa deras livsmiljöer. Arterna fyller ett högt informationsvärde.

Tillsynstips i kortform för preparering, handel och förevisning

Tillsyn är ett medel för att säkerställa syftet med miljöbalken. Den bör bedrivas så att den stärker verksamhetsutövarens egenkontroll. Att få verksamhetsutövarna att självständigt ta ansvar fullt ut för sin verksamhet och hur den påverkar miljön är det mest effektiva sättet att nå lagefterlevnad och att få ett bra miljöarbete i landet.

I Naturvårdsverkets handbok 2001:4 Operativ tillsyn finns grundläggande information om operativ tillsyn, bland annat vad inspektören kan tänka på före, under och efter en inspektion.

I denna bilaga ges tillsynstips i kortform, med exempel på konkreta frågeställningar som kan tas upp vid tillsyn enligt artskyddsförordningen. Tipsen är indelade i olika listor. Dels generella tillsynstips och dels specifika tips för preparering, handel och förevisning. Då tillsyn enligt artskyddsförordningen med fördel kan samordnas med tillsyn enligt miljö- och djurskyddslagstiftningen innehåller listorna även tips för tillsyn för dessa.

Ställ gärna öppna frågor som ger verksamhetsutövaren möjlighet att själv upptäcka hur ansvaret för egenkontrollen kan tas, hur organisationen kan byggas upp, vilka rutiner som behövs, vilken kompetens som saknas med mera.

Generella tillsynstips

Inför besöket

- Försök att samordna inspektionen med de som har ansvar för tillsyn enligt djurskyddslagen. Ta också reda på om det finns några anmärkningar från djurskyddssynpunkt sen tidigare (gäller inte preparering). Ta eventuellt kontakt med polisen och artexpertis vid Jordbruksverket för bistånd.
- Om du ska göra ett förannmält besök, kontakta verksamhetsutövaren och bestäm en dag och tid för besöket. Informera om syftet med tillsynsbesöket och om reglerna för avgifter.
- Tag med digitalkamera, lagstiftning (inklusive artlistorna i bilagorna till Rådets förordning och artskyddsförordningen), informationsmaterial samt eventuellt en skanner för avläsning av chipmärkning.
- Ta med de tillståndsbeslut och eventuella förelägganden som riktats mot verksamheten.

Vid besöket

- Om du gör ett oanmält tillsynsbesök, prata i första hand med verksamhetsutövaren om hon/han finns på plats. I annat fall med den anställd som är bäst insatt i verksamheten. Informera om syftet med tillsynsbesöket och om reglerna för avgifter.
- Gå igenom verksamheten på plats tillsammans med verksamhetsutövaren. Ta exempelvis reda på vilka varor/arter som säljs/hanteras, omfattning på verksamheten, vilka leverantörer som anlitas och vilka arter som förevisas.
- Fotografera djuren och speciella kännetecken på exemplaren.
- Gå igenom de tillståndsbeslut med villkor och/eller förelägganden som meddelats enligt artskyddsförordningen. Be verksamhetsutövaren att beskriva hur hon/han efterlever dessa.
- Be verksamhetsutövaren att beskriva vilka kunskaper hon/han och anställda har om artskyddsfrågor. Begär att få se kunskapsbevis (gäller inte preparering).

- Be verksamhetsutövaren beskriva hur organisationen är uppbyggd och hur ansvarsfördelningen ser ut vad gäller frågor som rör artskydd.
- Kontrollera att det finns en tillgänglig förteckning över de tillståndspliktiga arter som hanteras i verksamheten. Gör stickprov för att kontrollera att förteckningen stämmer. Be verksamhetsutövaren beskriva vilka rutiner som finns för att hålla förteckningen aktuell.
- Kontrollera djurens individmärkning. Be verksamhetsutövaren beskriva vilka rutiner som finns för märkningen.
- Ta reda på hur verksamhetsutövaren arbetar med sin egenkontroll bland annat avseende hur organisationen är uppbyggd och vilka rutiner som finns för att uppfylla kraven i artskyddsförordningen. Om verksamhetsutövaren inte har kunskap om vad egenkontrollansvaret innebär, informera om detta och hur denna kan byggas upp. Ta hjälp av handbok 2001:4 Operativ tillsyn, avsnitt 2.3 Tillsynsmetodik.
- I slutet av inspektionen – sammanfatta vad som framkommit under besöket.
- Informera om att tillsynsmyndigheten kan komma att göra en åtalsanmälan eller besluta om miljöstraffavgift, om du upptäckt något som strider mot artskyddsförordningen, tillståndsbeslut, villkor eller andra bestämmelser i miljöbalken.
- Gör en tjänsteanteckning/inspektionsrapport under, i slutet eller efter inspektionen. Anteckna bland annat datum och tid för inspektionen, personer som deltagit, vad som framkommit, vad som överenskommit och/eller krav som ställs på verksamhetsutövaren.

Djurskydd under besöket

- Kontrollera att anläggningen och lokalerna stämmer överens med beskrivningen i ansökan.
- Har verksamhetsutövaren gått föreskriven utbildning/grundkurs? (Gäller inte preparering.)

Efter besöket

- Dokumentera tillsynsbesöket.
- Begär in ytterligare dokumentation i de fall det fanns oklarheter om djuren åtkommit på laglig väg.

Tips för tillsyn av handel (exempelvis djuraffärer)

- Finns tillstånd enligt 26 § artskyddsförordningen för handel?
- Kan den som handlar med vilda djur, visa på att exemplar, för vilka intyg (enligt vilket lagrum?) saknas, är undantaget från kravet.

Djurskydd

- Finns det arter i lokalen som inte är till salu och därmed kräver tillstånd för förevisning enligt 37 § djurskyddslagstiftningen.

Tips för tillsyn av prepareringsverksamhet (konservatorer)

- Finns tillstånd enligt 35 § artskyddsförordningen för preparering?
- Hur stora är andelarna uppdragsverksamhet respektive handel hos konservatorn?

- Har verksamhetsutövaren kunskap om vem som äger fallvilt respektive ”statens vilt” och att det krävs överlåtelsehandling från Naturvårdsverket för att inneha eller handla med exemplar av ”statens vilt”?

Miljöskydd under besöket

- Hur hanteras rester och avfall från verksamheten? Behövs/finns godkännande enligt biproduktförordningen?

Tips för tillsyn av förevisningsverksamhet (djurparker)

- Finns tillstånd enligt 40 § artskyddsförordningen för att förevisa djur av vilda arter?
- Uppfylls punkterna 1-7 i 49 § artskyddsförordningen?
- Kontrollera stängslets utformning och hållfasthet det vill säga kontrollera material och uppsättning av nät, tråd, stolpar, grindar med mera och jämför med ansökan/tillståndet.
- Bedöm om det behövs ytterligare skyddsåtgärder eller andra försiktighetsmått för att avhjälpa olägenhet från verksamheten, till exempel risk för rymning eller smittspridning.
- Mät/kontrollera ström i elstängsel.
- Förs individuella journaler för varje djur?

Allemansrättsligt skydd

- Titta på stängslets genomgångar för allmänheten

Djurskydd

- Finns godkännande för offentlig förevisning enligt 37 § djurskyddsförordningen för de vilda arter som förevisas?
- Hur många exemplar av varje art hålls i respektive hägn?

Tips för tillsyn av tillfällig förevisning (exempelvis mässor och expon)

Inför besöket

- Kontrollera att förevisningen har anmälts fyra veckor innan (44 § artskyddsförordningen).
- Kontakta arrangören för att få mer information om mässan.
- Kontakta en av Jordbruksverket utpekad artexpert för eventuellt deltagande eller artbestämning i efterhand via fotodokumentation.
- Informera polismyndigheten om att länsstyrelsen kommer att göra ett tillsynsbesök. Be om direktnummer till jourhavande polis.
- Uppmana arrangören att sprida information till utställarna om regelverket för handel. Boka gärna ett bord för informationsmaterial om artskyddsförordningen (detta är dock inte operativ tillsyn!).

Under besöket

- Fokusera på kontroll av att A-listade djur har giltiga CITES-intyg.
- Gå igenom mässan och lista alla arter som förevisas. Kontrollera ursprunget på eventuella svenska arter, till exempel salamandrar eller grodor, som förevisas.

- Skulle misstanke om brott mot artskyddsförordningen finnas, kontakta polisen direkt och överlämna ärendet till dem.
- Kontrollera att de zooaffärer som ställer ut har verksamhetstillstånd.

Efter besöket:

- Åtalsanmäl misstänkta artskyddsbrott som polisen inte redan har tagit över.

Handbok för artskyddsförordningen

HANDBOK 2009:3

NATURVÅRDSVERKET
ISBN 978-91-620-0161-2
ISSN 1650-2361

Del 2 – preparering, handel och förevisning

Handboken är till för att underlätta länsstyrelsernas arbete med ärenden som rör kommersiell verksamhet, det vill säga preparering, handel och förevisning. Handboken bör ses som ett verktyg för länsstyrelserna att använda sig av i arbetet med artskyddsförordningen. En bra samordning och likriktad tillämpning i handläggningen av artskyddsärenden medför att bland annat verksamhetsutövare och allmänhet får en likvärdig prövning oberoende var i landet de befinner sig.

Handboken inleds med en orientering om artskyddet internationellt och nationellt. Därefter tolkas bestämmelserna i artskyddsförordningen och andra författningar som innehåller regler om artskydd. Handboken behandlar främst arbetet med tillstånd och tillsyn för preparering, handel och förevisning men tar även upp frågor såsom brott och straff samt tullbestämmelser. Handboken samlar även annan nyttig information för handläggare av artskyddsfrågor, till exempel om offentlighet och sekretess och om olika myndigheters ansvar inom artskyddsområdet.

